

Štúdie k jubileu Jána Kollára

HISTORIA NOVA 5

Editor
Peter Podolan

Bratislava 2012

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE**

Katedra slovenských dejín

Štúdie k jubileu Jána Kollára

HISTORIA NOVA 5

Editor
Peter Podolan

Bratislava 2012

HISTORIA · NOVA

• • • dejiny prístupné všetkým • • •

Štúdie k jubileu Jána Kollára

HISTORIA NOVA 5

Editor
Peter Podolan

Bratislava 2012

HISTORIA NOVA

5

recenzenti

doc. Vincent Múcska, PhD.
prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

zodpovedný redaktor

Mgr. Peter Podolan, PhD.

redakčná rada

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

Mgr. Milota Floreková, PhD.

prof. PhDr. Roman Holec, CSc.

PhDr. Ľubomír Gašpierik, CSc.

prof. Martin Homza, Dr.

Mgr. Peter Podolan, PhD.

prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.

Mgr. Martin Vašš, PhD.

PhDr. Peter Zelenák, CSc.

© *autori* – Eva Benková, Daniel Gahér, Daniel Haas Kianička, Tomáš Klokner, Štefan Kucík, Peter Macho, Pavol Matula, Peter Mráz, Helena Markusková, Ľudmila Maslíková, Denisa Nešťáková, Peter Podolan, Miloslav Skovajsa, Miloslav Vojtech

© Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského

© STIMUL – Poradenské a vydavateľské centrum Filozofickej fakulty UK

adresa redakcie

Katedra slovenských dejín
Filozofická fakulta UK
Gondova ul. 2
P. O. Box 32
814 99 Bratislava

podolan@fphil.uniba.sk

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

ISBN 978-80-8127-067-3

Ján Kollár

1793 – 1852

editoriál 5

„b) *když vezmeme číslici označující data narození Weismanna, Mendela a Darwina a použijeme na text jako šifrového klíče, zjistíme, že zdánlivý chaos klozetové skatologie je interpretací sexuální mechaniky, v níž kolidující tělesa nahrazují kopulující tělesa, přičemž celý tento významový posun začíná nyní zapadat (SYNCHROMESH!) do jiných částí díla, a to: přes kapitolu III. (Trojice!) směřuje ke kapitole X. (těhotenství trvá deset lunárních měsíců!) a tato kapitola, čtená pozpátku, je, jak se ukazuje, aramejským výkladem freudismu. To není všechno: jak dovozuje kapitola III. — jestliže ji položíme na kapitolu IV. tak, že knihu obrátíme vzhůru nohama —, freudismus, tj. psychoanalýza, představuje naturalistické znesvěcení křesťanství. Stav před neurózou = ráj; ublížení v dětství = provinění; neurotik = hříšník; psychoanalytik = Spasitel a freudistická léčba = spasení díky boží milosti.“*

Stanisław Lem, *Dokonalá prázdnota*, 1971

Predložený zborník predstavuje úsilie o oslavu okrúhleho jubilea Jána Kollára (1793 – 1852), a i keď úmyselne nie je ladený monotematicky, sme vďační za možnosť spracovania nových rozmanitých tém, šancu, ktorá v prvej polovici 19. storočia nebola samozrejmosťou. Prináša tak nový, svieži vietor na nekonečných pláňach historiografie. Nech je nám krédom motto klasika: nemusí pršať – ak aspoň kvapká.

Ján Kollár bol vo svojom živote neúnavným diskutérom a propagátorom. Jeho povaha taktiež vyvolávala mnohé polemiky, kde popravde nie vždy bránil stranu pravdy, avšak jeho omyly súviseli skôr s dobovým obmedzeným nastavením chápania než so zlým úmyslom.

V súčasnosti polemických stretov na vedeckej úrovni pozorujeme pomerne málo. Zdalo by sa dokonca, že je to prejavom kultivovanejšieho správania, ale tento pohľad by bol priveľmi zjednodušujúcim – tón toho mála polemík tomu obyčajne nenaznačuje. Skôr než slušné správanie je brzdou takýchto výpadov obozretnosť, pretože iba málokto z protivníkov za sebou nemá jemné pradio kontaktov, zázemie a uzol nitiek vedúcich na rôzne vyššie a nižšie, vplyvné a menej vplyvné miesta. Príliš artikulovane podaná kritika sa tak nemusí vždy vyplatiť. Okrem toho platí, že kritickí ľudia nie sú nikdy v spoločnosti obľúbení a je úplne jedno, či ide o podnety skutočne relevantné, alebo iba výplody mrzútskeho nazerania na svet.

Istou arénou kultivovanej výmeny názorov sa tak stávajú predovšetkým recenzie. Nuž a okruh tém okolo nich bude ohniskom zamerania tohto príhovoru. V prvom rade treba zhodnotiť, čo to vlastne recenzia je, a aké sú jej prvky. Ale poporiadku.

Okrem recenzie totiž existuje ešte anotácia a veľký počet „odborníkov“ navidomoči nevie tento útvar od poctivej recenzie rozlíšiť (a tak tobôž vôbec recenziu napísať). Smutné je to tiež preto, že sa v celom rade odborných časopisov a edícií zborníkov stretávame s nešvárom, že sú anotácie vydávané za recenzie. Dokonca – ak niekde kritický redaktor označí výtvor daného autora iba za anotáciu, nie je problém niekde inde ten istý text publikovať ako údajne plnohodnotnú recenziu. (O, tempora, o mores!) O úrovni takéhoto plátku už netreba viac písať – a to isté sa týka profesionality autora. Prečo sa však dejú takéto veci? Poďme ku koreňom.

Prvým dôvodom je skutočnosť, že bibliografická smernica pre vykazovanie publikačnej činnosti anotáciu vôbec nerozlišuje, resp. nepovažuje ju za recenziu, čo je sčasti oprávnený

prístup (GII). Naznačený je však preto, lebo tzv. bibliografická anotácia je vlastne iba súhrnom základných informácií o diele (teda autor, názov, miesto vydania, vydavateľ, počet strán a príloh), podobne v rámci akýchsi anotačných registov sú tieto informácie obohatené krátkou charakteristikou diela a prípadne sériou kľúčových slov. To všetko s cieľom identifikovať dielo a umožniť ľahšiu orientáciu pri heuristike prameňov pre danú tému. Vskutku pri takomto charaktere si anotáciu s recenziou pomýliť nemožno a i hodnotenie GII by bolo prehnaným. Vedné odbory normálne takýto druh anotácie používajú ako jeden z prvkov rozsahom rozsiahlejších prác a to vo forme abstraktu. Existuje ale i iný druh anotácie, ktorá nie je takto exaktne formalizovaná a vyznačuje sa väčším rozsahom, ktorý možno reálne porovnať s ideálnym rozsahom recenzie.

Na našej platforme má potom takúto podobu – **Anotácia**, rozsah: 1-2 normostrany (1800-3600 znakov). Anotácia je stručnou charakteristikou diela. Informuje o jeho obsahu, formálnom členení, štruktúre, čitateľskej cieľovej skupine a pod. Anotácia nemusí obsahovať explicitné hodnotenie diela. Podstatnými sú v záhlaví uvedené jasné identifikačné a bibliografické údaje ako meno autora (prípadne editora či prekladateľa), názov a podnázov anotovaného diela, údaje o vydaní (hlavne vydavateľ, miesto a rok vydania), poradie vydania, počet strán, prílohy, edícia a ISBN.

Toľko k definícii, základné identifikačné prvky v záhlaví musia byť uvedené; kým uvedený rozsah (postačuje na opis diela a primárnych informácií o obsahu) je možné prekročiť. Zásadným prvkom je „*nemusí obsahovať explicitné hodnotenie diela*“ (totiž nemusí, ale môže). Prvok hodnotenia je totiž už základom pre recenziu a v tejto podobe s ňou daná anotácia vlastne splýva. (Preto v zásade nezávisle od zaradenia do rubriky by si zaslúžila už bibliografické zaradenie EDI.) Ak ale prvok hodnotenia chýba, i pri rozsahu nad 10 normostrán ide IBA o anotáciu. Kameň úrazu je práve tu – takýto text je možné napísať oveľa jednoduchšie než recenziu, pretože vlastne iba opisuje a nehodnotí, súčasne je pre autora jednoduchšie riešiť dilemu, či poukáže na chyby v príspevku nejakej mocnej a obáwanej VIP, zvyšný priestor je možné vyplniť nejakou prismsudnutou omáčkou a pod. Navyše, ak ho vedome vykáže ako recenziu, môže sa tešiť i s vyššieho zaradenia v rámci bibliografickej štruktúry pri vykazovaní publikačnej činnosti (EDI). Autor, ktorý niečo podobné urobí vedome, je podvodník, ten, ktorý si to neuvedomuje zasa hlupák – o profesionalite v týchto prípadoch nemožno ani uvažovať.

Skutočná vedecká anotácia však v systéme má svoje nezastupiteľné miesto – umožňuje rýchlo a objektívne informovať zvyčajne o novej práci k danej téme, v podstate ju i propagovať (v rámci slušného vedeckého marketingu). Nenásilne tak rozširuje obzory bádateľskej verejnosti (predstavuje akýsi prvok náhody pri heuristike), pretože v súčasnosti je neľahké orientovať sa v neprebernom množstve titulov, ak odborník nechce strojovo preberať celú publikačnú produkciu. Pri aplikovaní prvkov hodnotenia môže mať tiež i nemalú odbornú hodnotu.

Čo sa týka recenzie, jej odlišnosť od anotácie by mala byť už zreteľná – **Recenzia**, rozsah: do 10 normostrán (18 000 znakov). Recenzia je explicitným zhodnotením diela. Dielo jednak charakterizuje (obsah diela, formálne členenie a pod.; pozri *Anotácia*), jednak podrobne vecnej kritike. Hodnotí predovšetkým naplnenie zámeru autora a hlavné výsledky práce, význam diela pre problematiku, jednotlivé časti diela, výstižnosť, vyváženosť textu a štýl, metodologický prístup, originalitu či novosť prístupu či témy (pri preklade jeho kvalitu), grafickú podobu práce, spracovanie bibliografie a pod. Upozorňuje na prípadné nedostatky.

V záhlaví je uvedené meno autora, prípadne editora, prekladateľa, názov a podnázov anotovaného diela, údaje o vydaní (hlavne miesto a rok vydania), poradie vydania, počet strán, prílohy, edícia a ISBN.

Okrem základných identifikačných dát a rozsahu, ktorý je opäť možné rozšíriť (v únosnej miere), recenzia ponúka už v základnom nastavení o niečo hlbší prístup a podrobnejší opis obsahu diela (hoci tento prístup je zhodný zvlášť s kvalitnými anotáciami). V recenzii je možné použiť i vlastný, recenzentský výklad na doplnenie chýbajúcich prvkov, alebo zdôraznenie kvalít posudzovaného diela. Prvok, ktorý však robí recenziu recenziou je práve HODNOTENIE a KRITIKA, ktorá sa prejavuje obzvlášť pri upozornení na nedostatky. Pretože pri fatalistickom prístupe žiadna práca nemôže byť dokonalá, obsahuje nedostatky v podstate skoro vždy a pri úpadku kvality vedeckej spisby na úkor kvantity je to pravidlom. Preto tzv. kladná kritika predstavuje buď skutočnú výnimku, alebo zlyhanie recenzenta. Práve „kladná“ recenzia, ktorá nenašla problematické body, môže opäť pripomínať anotáciu. Preto ak recenzent v danom diele skutočne nenašiel zásadné chyby, mal by túto skutočnosť naznačiť tak, aby text mal prvky vlastné práve recenzii.

Ako teda písať recenziu? Zhrnieme tu hlavné prvky, pričom záleží iba na štylistickom umení autora, ako ich dokáže nakoniec prepojiť a akú podobu dá svojmu výtvoru. Základné identifikačné údaje použité v záhlaví snáď netreba komentovať. Na začiatok si však treba urobiť jasnú predstavu o štruktúre recenzovanej práce – nezáleží pritom na počte kapitol (hoci i tento bod predstavuje istú informáciu), ale predovšetkým na ich opodstatnenosti a obsahu, nemožno obísť obrazové a iné prílohy. Často sa dnes zabúda (úpadok estetického vnímania a vkusu) na zhodnotenie fyzického vzhľadu diela (formát, štýl, obal a i.) a obrazových príloh. Samozrejme treba skôr chváliť výnimočné spracovanie či nápad, než hutne (a zbytočne) opisovať priemerné zvládnutie remesla, alebo kritizovať prácu neschopného grafika či vydavateľskej redakcie.

Pri hodnotiacej časti sa treba vyhnúť samoúčelným výkladom, ktoré akosi zosobňujú ego recenzenta a jeho nadradenosť, no zvlášť v prípadoch pozitívneho hodnotenia predstavujú akýsi paralelný virtuálny dialóg s autorom diela a sú legitímne. Naopak treba sa prísne venovať chybám a postupovať tým podrobnejšie, čím viac sa ich v texte nachádza. Samotný prístup k hodnoteniu nemožno bližšie opísať, pretože by mal zodpovedať tak štýlu autora, ale i charakteru práce. Iste sa treba vyhnúť extrémnemu hodnoteniu a „hyperanalýze“, vedecko-šialenej nadpráci, čo ilustruje úryvok použitý v úvode. Nemal by sa prekračovať ani rozumný rozsah recenzie. Keď napríklad Pavol Jozef Šafárik spisoval recenziu na dielo Wawrzynca Surowieckiego, rozsahom napokon prekročila recenzované dielo – nezostalo teda nič iné než vydať prácu ako monografiu. V tomto prípade však nešlo o výpočet chýb, ale už spomenutý autorsko-recenzentský súzvuk. V niektorých prípadoch sa treba zamyslieť, či radšej nepublikovať vlastnú „opravenú“ verziu príspevku, než sa púšťať na chodníčky kritiky. Totiž ani prvoplánovo kritický prístup nemusí zaručovať, že by (v špecifických podmienkach) recenzent odvedol lepšiu robotu než kritizovaný autor. Aj o tomto treba uvažovať a v hodnotení to zohľadniť.

Čo – to treba povedať i k motívom písania recenzií. Recenzia ako taká predstavuje aj vzdanie holdu samotnému dielu, keďže existujú i také, kde je kvôli ich úrovni každé hodnotenie zbytočné. Inokedy (a častejšie) k recenzii vyprovokuje naopak nízka kvalita práce. Hodnota recenzie je daná i jej autorom – radšej strpieť hanu od majstra, než chválu od učenika – pravda iba v ohľade na kvalitu a morálku. Dnešnému odpornému systému kvantity publikačnej aktivity je to jedno.

Spomenúť treba ešte písanie recenzií na objednávku. Skutočne dnešný stav práve pri množstve produkcie sťažuje orientáciu, napriek tomu by si odborník (ak sa zaň vyhlasuje) mal vždy zachovať prehľad a byť oboznámený s novou literatúrou. Táto empiria sa normálne dokumentuje navonok publikovaním recenzií a citovaním nových prác. V skutočnosti, žiaľ tento prirodzený systém poriadne nefunguje – alebo je to dané práve úrovňou „odborníkov“? Často sa tak ani kvalitné práce záplavy recenzií nedočkajú. „Dobré sa chváli samo“ však v svete výkonov a 120%-ného plnenia plánov nemá váhu.

Sú preto autori, ktorí sa rozhodnú slabú (či nulovú) odozvu napraviť svojpomocne – obyčajne za pomoci priateľov. Nejde o priateľské sprostredkovanie publikácie (pretože jej hodnota je vo väčšine prípadov otázna), ale o cielený, egoistický akt honu za výkonmi. Cenou za vypracovanie recenzie je obyčajne samotná kniha. Nájdu sa však i lakomci, ktorí na túto čiernu prácu zneužívajú formálne podriadených, napríklad doktorandov. Tento nanajvýš odporný spôsob recenzného harašmentu treba vykoreniť.

Špecifickou agendou niektorých odborných časopisov je rubrika typu *recenzie – anotácie*, ktorá takto vedľa seba kumuluje oba druhy príspevkov a nepriamo tak tiež napomáha stieraniu rozdielov, poklesu kvality, nehovoriac o tom, že názov rubriky riadne zamotá hlavy pracovníkom zodpovedným za vykazovanie publikačnej činnosti – obyčajne im totiž chýba potrebné vzdelanie, aby vyššie opísané nuansy žánru dokázali odlišiť. Aj takto sa z anotácií stávajú recenzie (prípadne naopak).

Pri určitých typoch (nielen) pomocného personálu totiž nanešťastie platí nepriama úmera: čím menej schopností a slabé vzdelanie, tým väčšia arogancia a údajné zaneprázdnenie. Jaroslav Dietl odsúdil takéto kreatúry ústami postavy doktora Štrosmajera v pamätnom výroku: „*Kdyby hloupost nadnášela, tak se tady budete vznášet jako holubička.*“ Isté narážky možno vyčítať aj v jednej časti mienkotvorného ideologicko-psychologického televízneho seriálu "Red Dwarf", keď palubný počítač desiatej generácie AI v parafráze veľmi vtipne tvrdí: "*I am Holly, the ship's computer, with an IQ of 6000. The same IQ as 6000 expert bibliographers.*" (Česť práci výnimiek!) Je teda vidno, že v minulosti (a ďalekej budúcnosti), prípadne v zahraničí boli a sú podobné výstrelky pranierované – naopak v súčasnosti sa stáva, že persóny takéhoto charakteru pracujú paralelne dokonca na viacerých pozíciách podobného typu. Tento stav predznamenal boom odbornej literatúry k téme a výskumy, ktoré sa snažia nájsť riešenie.¹ Sed Aethiopem dealbare inanis est!

Zostáva nám než veriť v zdarný rozvoj poznania a polemických súbojov v rámci profesionality a stavovskej hrdosti. Treba povedať nie nehoráznemu osočovaniu, ale aj pseudorecenziám, ktoré sú iba hanbou ich autorov a recenzované diela skôr dehonestujú než vynášajú. Budujme preto spoločne žiarivé zajtrajšky.

Peter Podolan

¹ Za mnohé uved'me: D-FENS. *Zmrdi, vohnouti a my*. Praha : PLOT, 2006, 174 s., ISBN 80-86523-76-4.

jubileum Jána Kollára (1793 – 1852)

Syntéza poézie, vedy a mýtu v diele Jána Kollára

Miloslav Vojtech

Popredný znalec problematiky obrodeneckých kultúr, český literárny historik Vladimír Macura (1945 – 1999), vo svojej semioticko-kulturologickej koncepcnej reflexii českej obrodeneckej kultúry *Znamení zrodu* (1983), upozornil na „malú vnútornú diferencovanosť“ a „splývanie celých veľkých oblastí kultúry“ v období národného obrodzenia, kedy kultúrna aktivita, napriek postupne uvedomovanej funkčnej odlišnosti jednotlivých kultúrnych oblastí, ešte nevytyčovala „ostré predely medzi vedou, umeleckou literatúrou, publicistikou a pod.“¹ Ak by sme mali aplikovať toto teoretické východisko typológie obrodeneckej kultúry do oblasti súdobej kultúrnej praxe, v komplexnosti ho napĺňa práve tvorba básnika, prozaika, estetika, filozofa, slavistu, zberateľa ľudovej slovesnosti, jazykovedca, evanjelického kňaza, kazateľa, teológa a univerzitného profesora slovanskej archeológie Jána Kollára.

Dnes to znie priam neveriteľne, že jedna osobnosť počas svojho sotva šesťdesiatročného života dokázala obsiahnuť a navzájom prepojiť toľko rôznorodých oblastí zo sféry umenia, kultúry a vedy. Kollárovo životné dielo predstavuje obrovský monument tvorený niekoľkými básnickými knihami, memoárovou a cestopisnou prózou, viacerými rozsiahlymi teoretickými spismi z oblasti slovanskej archeológie, histórie a jazykovedy, prácami o slovanskej vzájomnosti, homiletickou spisbou a zbierkami ľudovej slovesnosti. Jeho rozsiahle dielo pôsobí na prvý pohľad žánrovo a tematicky rôznorodo. Oscillovalo medzi autentickou, esteticky štylizovanou a subjektívne ladenou básnickou výpoveďou na jednej strane a encyklopedizmom, filologickou učenosťou a vedeckou ambíciou na strane druhej, medzi silou fantázie, imaginácie či mýtu a hľadaním pravdy a exaktnosťou. Kollárovo tvorivé gesto napriek tejto heterogenosti predstavuje kompaktný, nedeliteľný celok, v ktorom všetky jeho zložky majú svoje nezastupiteľné a pevné miesto, navzájom sa dopĺňajú, dotvárajú. Neraz to, čo Ján Kollár naznačil ako básnik, dopovedal a rozvinul ako vedec, ako kňaz a kazateľ alebo teoretik slovanskej vzájomnosti a naopak, jeho teoretické spisy či homiletické dielo sú často nenahraditeľným interpretačným kľúčom k jeho básnickým textom.

Kollárovo literárne dielo pramenilo z viacerých zdrojov. Syntetizoval v ňom viaceré domáce východiskové kultúrne, literárne a ideové impulzy (spomeňme predovšetkým staršie

---

¹ MACURA, Vladimír. MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Nové, rozšířené vydání. Jinočany : H & H, 1995, s. 14.

tradície humanisticko-renesančného univerzalizmu, barokového slavizmu, dielo Samuela Rožnaya, Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica, ale aj Jána Herkeľa² a Pavla Jozefa Šafárika,³ z českých zdrojov možno uviesť predovšetkým Josefa Dobrovského⁴, hoci s ním sa názorovo rozchádzal vo viacerých otázkach, a Josefa Jungmanna) s ideovými zdrojmi nemeckej filozofie a vedy (Johann Gottfried Herder, Jakob Friedrich Fries, Lorenz Oken) a vlastnou životnou skúsenosťou, determinovanou rodinným zázemím a predovšetkým dvojročným pobytom na univerzitných štúdiách v nemeckej Jene, kde dozrel ideovo, filozoficky, ale aj ľudsky. Tu sa jeho život naplnil množstvom citových zážitkov, ktorých impulzom sa stala intenzívne prežívaná láska k dcére evanjelického kazateľa v blízkom mestečku Lobeda, k Friederike Wilhelmine Schmidtovej. Počas svojich univerzitných štúdií sa zoznámil aj s prebúdajúcim sa nemeckým národným hnutím. V roku 1817 sa zúčastnil na veľkolepej oslave 300. výročia Lutherovej reformácie na hrade Wartburg, ktorá sa stala politickou manifestáciou za nemeckú národnú jednotu. Okrem proklamovaných ideálov slobody a národnej jednoty tu však spozoroval aj tienisté stránky nemeckého nacionalizmu: rozpínavosť, povýšenectvo a podceňovanie iných národov a uvedomil si jeho nebezpečenstvo pre Slovanov. V Nemecku pôsobil na miestach, ktoré kedysi obývali Slovania, neskôr vyhubení Germánmi. Táto skutočnosť pôsobila na mladého Kollára priam mobilizujúco a čoskoro našla básnické zhmotnenie v jeho poézii. V Jene sa teda dotvorili východiská Kollárovho ďalšieho umeleckého a vedeckého smerovania, tu sa začala formovať jeho koncepcia slovanskej kultúry, literatúry a umenia a dozrievalo jeho básnické vystúpenie.

Ján Kollár vstupuje do slovenskej literatúry a kultúry najskôr ako básnik. Jeho básnické začiatky sú späté už s obdobím jeho pobytu na banskobystričskom gymnáziu, kde mu roku 1812 ako devätnásťročnému vyšla tlačou latinská časomerná elégia *Deploratio praesentis status Hungariae* (Nárek nad súčasnými pomermi v Uhorsku),⁵ ktorá odráža

² V Herkeľovej „všeslovanské mluvnicí“ *Základy všeobecného slovanského jazyka (Elementa universalis linguae Slavicae e viris dialectis eruta et sanis logicae principiis suffulta*. Budae, 1826) je po prvý krát použité slovo „panslavizmus“. Podrobnej analýze Herkeľovej filologickej koncepcie sa venuje BUZÁSSYOVÁ, Ludmila v štúdií Filologická koncepcia Jána Herkeľa v diele *Základy všeobecného slovanského jazyka* odvodené zo živých rečí a podložené zdravými zásadami logiky. In *Biografické štúdie 28*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 25-38 a v knihe BUZÁSSYOVÁ, Ludmila. *Ján Herkeľ a jeho Základy všeobecného slovanského jazyka* odvodené zo živých rečí a podložené zdravými zásadami logiky. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 3-26. Súvislosti názorov Jána Herkeľa a Jána Kollára podrobnejšie reflektuje štúdia MACHO, Peter. *Jazyk a národ v obranných spisoch Jána Kollára a Jána Herkeľa*. In *Biografické štúdie 28*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 15-24.

³ Podrobne WEINGART, Miloš: *Počátky slovanského uvědomění Kollárova*. In KOLLÁR, Jan. *Rozprawy o slovanské vzájemnosti. Souborné vydání*. Uspořádal Miloš Weingart. Praha : Slovanský ústav, 1929, s. VI-XII.

⁴ Podrobne *tamže*, s. VII-VIII.

⁵ Podrobne sa básni venuje ROSENBAUM, Karol. Literárne pozadie básnickej tvorby mladého Jána Kollára. In *Ján Kollár (1793 – 1993). Zborník štúdií*. Bratislava : Veda, 1993, s. 92-107. V štúdií je básň publikovaná vo voľnom preklade Zuzany Kákošovej.

neutešený stav krajiny v období napoleonských vojen. No výraznejším a prelomovým vstupom Jána Kollára do našej poézie bolo vydanie jeho zbierky *Básně*, ktorú dokončil krátko po svojom návrate z Jeny. Už v roku 1820 posielal jej rukopis Josefovi Jungmannovi do Prahy, aby zabezpečil jej cenzúru a vydanie. Zbierka napokon vyšla v roku 1821 v Prahe s názvom *Básně Jana Kollára*.

Už v *Básňach* môžeme celkom zreteľne pozorovať, ako Kollár prepojil domácu kultúrnu a literárnu tradíciu s aktuálnymi impulzmi, ktoré prinášala európska kultúra a literatúra, no čo je najdôležitejšie, Ján Kollár si v tejto básnickej zbierke ako jeden z prvých popri Pavlovi Jozefovi Šafárikovi uvedomil krízu súvekej klasicistickej literatúry spútanej normami, konvenciami, moralizátorstvom, didaktizmom a odtrhnutosťou od skutočnosti a ako jeden z prvých ju v 20. rokoch 19. storočia obohatil o výsostne subjektívny rozmer prameniari vo vlastnej životnej skúsenosti. V poézii tak dokázal emancipovať lyrický subjekt a prehĺbiť silu básnickej reflexie, čím položil základy našej modernej poézie.⁶

Východiskovými bodmi Kollárovhó básnického vystúpenia sa stali predovšetkým záujem o slovanskú minulosť, inšpirovaný Herderovou koncepciou dejín, viera v ideály humanity a myšlienka slovanskej vzájomnosti postavená na princípe vzájomného poznávania a zblížovania slovanských národov. Tieto vznešené myšlienky spájali s témou hlboko intímnu – s autentickými citovými zážitkami. Spájanie osobnej, intímnej a nadosobnej, národnobuditeľskej témy do jedného celku, ale najmä zvýšená citová zainteresovanosť lyrického subjektu, ktorý poodhaľuje svoje vnútro, svedčí o progresívnom smerovaní Kollárovej poézie. Práve zásluhou básnického vystúpenia Jána Kollára sa v slovenskej poézii udial výrazný posun smerom k autentickejšej zážitkovosti, ktorá dominuje nad konvencionalizovanou básnickou štylizáciou. Tento posun je zároveň základným diferenciačným znakom oddeľujúcim Kollárovu básnickú generáciu od generácie staršej, palkovičovsko-tablicovskej. Kým básnický ideál generácie Juraja Palkoviča a Bohuslava Tablica, vychádzajúci zväčša z anakreontských vzorov, vyjadroval skôr túžbu po pokojnom, harmonickom živote a rozkošiach, ktoré prináša, opisoval idylickú a štylizovanú prírodu, priateľstvo a s anakreontským hedonizmom chápanú lásku, pričom vlastenecký a národný cit boli len jednou z abstraktných cností, Kollárov básnický ideál je iný: nie je to už svet harmonického pokoja, je to svet nepokoja a vnútorného napätia, je to svet oveľa komplikovanejší, plný aktivity a odhodlania k činom.

⁶ Podrobne HAMADA, Milan. Na prahu modernej lyrickej poézie. Pavel Jozef Šafárik a Ján Kollár. In *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1995, s. 278.

Básně Jana Kollára (1821) veľmi viditeľne napĺňali tieto novátorské trendy. Básnická zbierka mala štyri časti: *Znělky neb sonety*, *Elegie*, *Všelico* a *Nápisy*. Kľúčovou a pre genézu ďalšieho Kollárovho diela zrejme najpodstatnejšou bola prvá časť zbierky, cyklus *Znělky neb sonety*, obsahujúci celkom 86 sonetov rozdelených do dvoch častí. Práve v tomto cykle Ján Kollár objavil pre slovenskú a českú literatúru nového lyrického hrdinu – mladého človeka zmietaného osobnými túžbami a obmedzeniami, ktorý je ale aktívny, nepoddajný a činorodý. V popredí stoja sonety venované milenke Friederike Wilhelmine Schmidtovej, nazývanej Mína. Básnik sa v nich vyznáva zo svojich ľúbostných citov k nej, ospevuje jej krásu, ale otvorene vyjadruje aj svoj žiaľ z nenaplnenej lásky.

Strofickú formu sonetu, ktorou stvárnil celú prvú časť zbierky, si Kollár nezvolil náhodne. V období, keď študoval v Jene, bola táto strofická forma v nemeckej literatúre na vzostupe, že možno dokonca hovoriť o sonetovom kulte vo vtedajšej nemeckej poézii, ktorý postupne zasiahol aj náš kultúrny priestor. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že práve v čase, keď Kollár študoval v Jene, vyšiel aj nemecký preklad Petrarkových sonetov, jedného zo silných inšpiračných zdrojov jeho poézie. Pred Kollárom sa sonetovej tvorbe venoval iba Pavol Jozef Šafárik, ktorý však napísal iba niekoľko sonetov. Preto prvenstvo v zavedení tejto strofickej formy v kvantitatívnom i kvalitatívnom pohľade patrí práve Jánovi Kollárovi.⁷ Sonet sa pre Kollára stal strofickým útvarom veľmi vhodným a priliehavým na vyslovenie intímnych, subjektívnych citových momentov, útvarom vhodným na oslavu a idealizáciu erotického objektu, ale (najmä v neskoršej básnickej tvorbe) aj útvarom vhodným na stvárnienie nadosobnej problematiky. Sonet vďaka svojej sémantike a pevnej kompozícii umožňoval Kollárovi vytvárať širšie komponované celky, ukázal sa ako vhodný prostriedok na zobrazenie vnútorného napätia, ako priestor otvárajúci cestu k lyrickej reflexii, ale aj k vysloveniu hlbokých osobných i nadosobných ľudských právd v podobe pointovaných záverov koncentrovaných do posledných tercet jeho sonetov. Kollár si vytvoril osobitú sonetovú formu, v ktorej prepojil petrarkovské tematické východiská s nemeckou sonetovou tvorbou (G. A. Bürger, J. W. Goethe, J. H. Voss, E. Schulze, F. Grillparzer a i.) a teoretickými východiskami, najmä názormi A. W. Schlegela, ktorý sonet chápal ako príznačný „romantický“ útvar. Špecifikom Kollárovho sonetu je trochejský spád, odlišný od petrarkovskej jambickej tradície, a smerovanie k ustálenej rýmovej podobe, ktoré je viditeľné už v sonetovom cykle v *Básňach*.

⁷ Podrobne KRAUSOVÁ, Nora. *Vývin slovenského sonetu*. Bratislava : Tatran, 1976, s. 39-59.

Okrem ľúbostných sonetov zbierka obsahuje elégie, ódy a epigramy. Štyri elégie písané časomerným elegickým distichom variujú ľúbostné témy rezonujúce už v prvom sonetovom cykle, do popredia v nich však vystupuje nárek za „strateným rajom mladosti“, sila zármutku a bolesť spomienky. Žánrovo a tematicky rozmanitú podobu majú básne tretej časti *Všelico*, obsahujúcej časomerné i sylabotonické básne. Viaceré básne tejto časti sú svojím charakterom azda najtesnejšie späté s predchádzajúcou básnickou tradíciou: anakreontská a pastorálna tematika básní *Procházka v háji*, *Přednost očí*, *Proměna chuti* a *Selanka* tematicky a motivicky nadväzujú na staršiu palkovičovsko-tablicovskú tradíciu, no na druhej strane časomerná óda *Královedvorský rukopis* a sylabotonická apelatívne ladená báseň *Slovanka k bratřím a sestřám* prinášajú nové, aktuálne témy prameniace z národného života. V poslednej časti zbierky, v aforisticky ladených epigramoch, ktoré Ján Kollár nazval *Nápismi*, vyznieva naplno druhá tematická línia jeho básnickej tvorby, v ktorej rezonujú silné vlastenectvo a humanistické ideály⁸. Vlastenectvo a humanistický postoj v Kollárovom diele stoja nerozlučne vedľa seba. Dôkazom toho je epigram *Horlič*, kde rozvíja myšlienku o národe ako „nádobe ľudstva“ a slovanskú ideu spája s princípom ľudskosti: „...vždy voláš li Slovan, nechť se ti ozve: člověk.“⁹

Vlastenecká tematika dominuje i v patetickej časomernej básni *Vlastenec*. Intenzívne v nej zaznievajú ideály slobody, odmietnutie národnej pasivity, nečinnosti a pocitu trpitelstva. Kollár hneď v úvodnom verši „*Mlčteže už raději, proboha, křiklouni daremní*“ ostro odmieta prázdne reči tých, ktorí sa vyhlasujú za vlastencov a dúfajú, že ich vlastenecké frázy a horekovanie zachráni vlast'. Básnik naopak burcuje k aktivite a k činu: „*Nic tu chabé lkání, nic řeč neprospěje prázdná, / národu jen zmužilé srdce pomůže a čin*“¹⁰. Báseň *Vlastenec* chcel Ján Kollár pôvodne uverejniť vo svojej prvej básnickej zbierke. Josef Jungmann, ktorý pripravoval Kollárovo *Básně* na vydanie, tento text z obavy pred cenzúrou do zbierky radšej nezaradil, pretože v čase svojho vzniku vyznieval príliš radikálne. Koloval iba v odpisoch a tlačou vyšiel až po autorovej smrti, a to v *Spisoch Jána Kollára* z roku 1862.

Básně Jána Kollára sa stali východiskom básnickej skladby *Slávy dcera ve třech zpěvích*, ktorá vyšla v roku 1824. Jadrom, okolo ktorého vznikla táto básnická zbierka, sa stalo 86 sonetov z cyklu *Znělky neb sonety*, ktoré Kollár doplnil o ďalšie, najmä o tie, ktoré v roku 1821 nemohli byť publikované kvôli zásahu cenzúry, ale aj o viaceré novo vytvorené.

⁸ Problematike Kollárových epigramov v kontexte dejín tohto žánru sa venuje KONEČNÝ, Miloslav. Premeny epigramu od humanizmu po Jána Kollára. In *Studia Academica Slovaca* 40. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011, s. 181-195.

⁹ Citované podľa vydania KOLLÁR, Ján. *Dielo*. Bratislava : Kaligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 36.

¹⁰ *Tamže*, s. 47.

Desať nových sonetov, ktoré zaradil do *Slávy dcery*, publikoval už v roku 1822 v časopise Dobroslav. Kollár vydanie *Slávy dcery* vlastne ani nepovažoval za úplne novú básnickú skladbu, nakoľko viac ako polovicu sonetov už publikoval vo svojej prvej zbierke. Považoval ju iba za doplnenie sonetov z *Básní*, čoho dôkazom je označenie „druhé vydání“ na jej titulnom liste. No aj napriek tejto súvislosti Kollár predsa len vytvoril novú, inovatívnu básnickú skladbu, ktorá síce tematicky a motivicky nadväzovala na *Básně* z roku 1821, no na druhej strane tieto východiská rozvinula do nových reflexívnych dimenzií a obohatila ich o nové momenty. Rovnako, ako vo svojej prvotine, aj tu Ján Kollár spojil ľúbostné motívy prameniace z nenaplnenej lásky k Friederike Wilhelmine Schmidtovej, ktorú poeticky nazýva Mínou, s vlasteneckými a národnobuditeľskými témami, ktoré tu (v porovnaní s *Básňami*) však ešte zintenzívnil.

Ideovým a kompozičným základom tejto cyklickej básnickej skladby je voľne naznačené putovanie básnika po krajinách obývaných Slovanmi. Motív putovania, voľne inšpirovaný Byronovým dielom *Childe Haroldova pút'*, tvorí pozadie pre množstvo rôznorodých básnických reflexií o láske a kráse, o človeku, o morálke, o vlastenectve, o slávnej minulosti a trpkkej prítomnosti slovanských národov i vízií o ich lepšej budúcnosti. Pôvodné vydanie skladby tvorí *Předzpěv*, napísaný časomierou v elegických distichách, a 150 sylabotonických zneliek (sonetov) rozdelených do troch spevov pomenovaných podľa riek symbolizujúcich slovanské kraje, ktorými básnik postupne putuje: *Zála* (symbolizujúca Nemecko – krajinu básnikovej milej), *Labe* (symbolizujúce Čechy) a *Dunaj* (symbolizujúci Kollárovu vlasť – Slovensko).

Předzpěv je mohutnou elégiou nad osudom Slovanov, v ktorej sa striedajú pateticky štylizované tóny smútku s vášnivou obžalobou a rozľútený plač s hrdinskou rezignáciou. Do protikladu je tu postavená ich slávna minulosť a neradostná prítomnosť. Tento protiklad zobrazil básnik symbolicky: kráča po slovanskej zemi, ktorá bola v minulosti kolískou Slovanov, ale neskôr sa stala ich hrobom. Prancieruje ich zotročiteľa, „závistnú Teutóniu“, teda Nemecko, ktoré sa voči nim dopustilo mnohých nepravostí. Nádejou pre budúcnosť Slovanov je Rusko, symbolizované motívom duba, ktoré bolo v tých časoch jediným nezávislým slovanským štátom, okolo ktorého by sa mali podľa Kollára zomknúť všetky slovanské národy. Celým predspevom zaznievajú ideály spravodlivosti, slobody a viera v humanistickú budúcnosť ľudstva. Myšlienka slobody jednotlivca a odpor voči akémukoľvek útlaku najsilnejšie rezonuje vo veršoch: „*Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou, / ten,*

kdo do pout jímá otroky, sám je otrok.“¹¹ Celý predspev je vybudovaný na princípe striedania rečníckych otázok a reflexívne podaných odpovedí. Lyrický subjekt, štylizovaný do podoby slovanského barda a prísneho sudcu bezprávia, využíva emocionálne podfarbené oslovenia adresované čitateľovi, ale najmä protivníkom a nepriateľom slovanského sveta.

Základom prvého spevu *Zála* sa stal prvý oddiel časti *Znělky neb sonety z Básní* z roku 1821, ktorý obsahoval sonety tematicky sa viažuce ku Kollárovmu pobytu v Jene, naplnené erotizmom a ľúbostným vzplanutím k Míne. Kollár ho doplnil o 14 nových sonetov, v ktorých zväčša rezonujú reminiscencie na dávnu slovanskú minulosť kraja pri rieke Sále v nemeckom Durínsku.

Spev začína mytologicky stvárneným momentom „zrodu“ Míny: slovanská bohyňa Sláva sa sťažuje v rade bohov na príkoria a krivdy, ktorými trpeli v minulosti Slovania. Bohyňa Lada po vypočutí si sťažnosti poverí svojho syna Milka, ktorý je slovanskou obdobou rímskeho Amora, aby stvoril dcéru Slávy, ktorá by mala byť pre Slovanov náhradou za vytrpené príkoria. Dcéra bohyně Slávy Mína sa stáva milenkou básnika, jeho inšpirátorkou i múzou a zároveň symbolom celého slovanstva. Napriek tomu, že predobrazom Míny bola skutočná postava, Kollárova milenka Friederika Schmidtová, jej obraz v básnickej skladbe nevyznieva realisticky. Mína je zobrazená ako stelesnenie cností a krásy všetkých slovanských diev, stáva sa symbolickým vyjadrením vytúženej harmonizácie všetkých protikladov života. Nie je opísaná ako skutočná žena, ale ako bohyňa, ktorá napriek tomu, že je Nemka, stáva sa alegóriou Slovanstva a je ako dar slovanských božstiev schopná kompenzovať bolesť nad stratami, ktoré Slovania utrpeli v dávnej minulosti.¹² V prvom speve sprevádza Mína básnika po nemeckých krajoch, kedysi obývaných Slovanmi. Básnik sa vyznáva zo svojej lásky k nej a skladá jej sľub večnej lásky. V hlbavých lyrických reflexiách si však uvedomuje bezperspektívnosť svojho ľúbostného vzťahu, ktorému nepraje čas. V závere spevu sa pred básnikom zjavujú poslovia vlasti a lásky, ktorí mu kladú otázku: „*Miluješ-li vlast svou více, čili Mínu?*“. Básnik vedie vnútorný zápas sám so sebou a svoju vnútornú dilemu vyrieši kompromisom: „*Mlčím, váhám; rázem rukou v nadra sáhnu, / Srdce vyrvu, na dvě rozlomím, / „Na“, řku, „jednu vlasti půlku, druhou Míně.*“¹³ Toto konštatovanie básnického subjektu je istým prelomom vo vnútornej štruktúre básnickej skladby. Ním začína v *Slávy dcere* silnieť nadosobná, národno-vlastenecká tematika a zároveň nastáva ťažké a osudové lúčenie s Mínou. Napokon sa básnik lúči aj s krajom Míny –

¹¹ KOLLÁR, ref. 9, s. 51.

¹² Vladimír Macura v tejto súvislosti hovorí o akte „mýtickej kompenzácie“. MACURA, ref. 1, s. 83.

¹³ KOLLÁR, ref. 9, s. 79.

s Nemeckom – a chystá sa na odchod do vlasti, svoje srdce však zanecháva Míne: „*Zde máš srdce, které v lásce plyne, / V lásce vroucí, prázdne podvodu, / Měžž je, věno outlé, k důvodu, / Že má věrnost nikdy nezahyne.*“¹⁴

Druhý spev *Labe* obsahuje zväčša novovytvorené sonety, z *Básní* z roku 1821 do tohto spevu Kollár prevzal iba 20 zneliek. Uplatnenie v ňom našla väčšina vlastenecky ladených sonetov, ktoré vďaka zásahu cenzúry nemohli byť publikované v *Básňach*. V tomto speve vidíme postupný presun básnikovej pozornosti od Míny a erotických citov smerom k témam rýdzo nadosobným: básnik po ceste z Nemecka prichádza do krajiny Slovanov, do Čiech. Láska je pre neho už iba spomienkou. Intenzívnejšie však uvažuje o slovanskej minulosti i prítomnosti. Obrazy z dejín Slovanov, ktorých zobrazuje ako mierumilovný národ, sa prelínajú s reflexiami o ich neutešenej súčasnosti. Ospevuje krásu českého jazyka, vyzdvihuje viaceré osobnosti českých i slovanských dejín a vyzýva Slovanov k jednote. Veľký dôraz Kollár kladie na morálku a stáva sa hlásateľom mravných zásad. Práve v moralizujúcich a didakticky cielených reflexiách sa výrazne odzrkadlilo jeho kňazské povolanie. Toto moralisticko-didaktické zacielenie Kollárových básnických reflexií je orientované na dve navzájom úzko prepojené oblasti: jednak smeruje k výchove k čínorodému vlastenectvu, prezentovanému ako najvyššia cnosť zdobiaca ľudského jedinca, ale na druhej strane má výraznú didakticko-moralistickú podobu posolstva, smerujúceho k napĺňaniu tradičných etických a mravných hodnôt, cností a humanistických ideálov. Svoje výchovno-etické posolstvo v druhom speve *Slávy dcery* Kollár básnicky zhmotnil vo forme apelatívnych a často až sugestívne rétoricky podfarbených pasáží (pokiaľ ide o národnovýchovný či národnobuditeľský aspekt), ale aj otvorených moralisticko-didaktických sentencií, kde sa naplno prejavila jednota Kollára básnika a kňaza – kazateľa.

Ján Kollár svoje ponaučenia básnicky formuluje dvoma spôsobmi. Prvým je využívanie exemplifikačného princípu rozprávania (pomocou príkladov rozvedie tézu), ktoré vyúsťuje do záverečného aforisticko-epigramaticky štylizovaného ponaučenia koncentrovaného do posledného (alebo dvoch posledných) tercet sonetu. Za týmto postupom vidíme predovšetkým zúročenie Kollárovej epigramatickej praxe z obdobia jeho básnických začiatkov (časť *Nápisy* zo zbierky *Básně* z roku 1821), a zároveň dokonalé využitie sémantických možností sonetového strofického pôdorysu. Vidíme tu aj istú nadväznosť na tradíciu staršieho typu didakticko-reflexívneho básnictva, a zároveň nadväznosť na silnú

---

¹⁴ KOLLÁR, ref. 9, s. 79-80.

tradíciu výchovno-moralistickej poézie v predkollárovskom období, ktorú reprezentujú početné básnické texty Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a mladého Pavla Jozefa Šafárika.

Napríklad sonet 74 končí silným expresivizovaným apelom na aktivitu jedinca, koncentrovaným do posledných tercet s pointou v poslednom verši: „*Nebo kdo chce žíti, nech se kývá*“,¹⁵ v sonete 76 je zasa poučenie koncentrované do verša „*Lépe činí ten, kdo těží s málem*“,¹⁶ v sonete 78 do verša „*Život má být dílo vlastní duše*“,¹⁷ v sonete 96 zasa nachádzame moralisticky vyhrotenú pointu v podobe verša „*Špatnáť mužnost, v níž jest necit, pýcha*“.¹⁸

Kollárov básnický subjekt sa často štylizuje do úlohy suverénneho radcu, poučovateľa či barda. V sonete 79 túto suverenitu subjektu posilnil konštatovaním „*Věřte zkušenému vědomci, / Jehož ousta tu k vám radu vanou...*“¹⁹. Táto podoba básnického subjektu u Kollára zosilnela najmä v ďalších doplnených vydaniach tejto básnickej skladby z tridsiatych rokov 19. storočia.

Druhým spôsobom formulácie didakticko-moralistických motívov a tém v speve *Labe* je ich bezprostredné, priame vyjadrenie, bez potreby siahť k výraznejšej obraznej básnickej výbave. V týchto prípadoch však Kollár siahá po poeticky menej vzletnej štylizácii. Príkladom priamej moralisticko-didaktickej štylizácie je znelka 82. Najmä v prvých dvoch kvartetách enumeratívnym spôsobom útočí na ľudské hriechy a neresti: „*Hřích je ovšem velký vražda vzteklá, / Krádež, zrada, žhářstvo, otravy: / Hodny aby mečem popravý / Krev a duše z těla jejich tekla; // I lež, pýcha, závist, svod a změklá / Chlipnost číhající na mravy / A jak slují ony ohavy / Přišlé na zem z horoucího pekla.*“²⁰ Touto expresívne podanou enumeráciou hriechov a mravných pokleskov si však Kollár buduje iba nástupnú pozíciu k záverečnej pointe, ktorá je gradačným vyvrcholením sonetu: „*Však znám draka s tváří černočudou, / Proti němuž tyto úlomky / Hřichu ještě sněhu bělíš budou; // Ten sám loupí, repce, učí zlému, / Bije sebe, předky, potomky / a zní: nevděk ku národu svému.*“²¹

Vidíme teda, že v Kollárovom hodnotovom systéme je „nevděk ku národu svému“ situovaný medzi hlavné ľudské hriechy či „poklesky“. V Kollárovom básnicky formulovanom výchovno-apelatívnom posolstve môžeme v jasných kontúrach pozorovať dôraz na symbiózu kresťanského náboženstva a mravnosti, ktorá pramenila v herderovskej estetike, korigovanej

¹⁵ KOLLÁR, ref. 9, s. 96.

¹⁶ *Tamže*, s. 97.

¹⁷ *Tamže*, s. 98.

¹⁸ *Tamže*, s. 108.

¹⁹ *Tamže*, s. 98.

²⁰ *Tamže*, s. 100.

²¹ *Tamže*.

v intenciách nastupujúceho romantizmu Jakobom Friedrichom Friesom, ktorého prednášky Kollár navštevoval počas svojho pobytu v Jene. Friesovým hlavným cieľom a úsilím, podľa Kollárových slov v *Pamätiach z mladších rokov života*, „bolo spojiť náboženstvo, mravnosť a umenie jednou vidinou, totiž vidinou krásy duše“.²² Túto „friešovskú“ symbiózu Kollár obohatil o ďalší prvok, o národný cit. Táto symbióza kresťanského náboženstva a mravnosti na jednej strane a lásky k národu na strane druhej má podľa Kollárovej etickej koncepcie patriť k elementárnej hodnotovej výbave každého Slovana, ako to opätovne formuloval aj v poslednom tercete 84. sonetu slovami: „*Ale meze vlasti nerozborné, / Jichž se bojí tknouti potupa, / Jsou jen mravy, řeč a myslí svorné.*“²³

V rámci morálneho a etického profilu jednotlivca i národného spoločenstva Kollár vyzdvihuje predovšetkým ideál pravdy. V sonete 88 hovorí: „*Pravda nezná ustoupiti zlobě, / Kdo jí laje, ten jí zastává, / Ke cti jsou jí slova rouhavá, / Blud a šalba hlupců ku ozdobě. // Pravda jest co cedry na Libanu, / Ti, jenž na ni dují větrové, / Jen víc šíří vonnou její mannu.*“²⁴ Rovnako aj v sonete 87 hovorí: „*Člověk loupí, jestli nerozdává, / Nemluví-li pravdu, zlořečí, / Zločincem se nečiněním stává.*“²⁵ Tento básnický formulovaný dôraz na pravdu má silnú tradíciu v protestantskej línii slovenskej obrodeneckej poézie predkollárovej i pokollárovej. S ideálom pravdy, neustále sa vracajúcim v rôznych motivických obmenách, sa stretávame výraznejšie v básnických textoch Bohuslava Tablica (básne *Svobodné volení, Spisovatel a Pravda* publikované v zbierke *Poezye z rokov 1806 – 1812*), v ktorých sa básnik často štylizuje do podoby osobnosti, ktorá „*v pravdy chrám směle jede*“ a „*národy k ní celé vede*“²⁶ (*Spisovatel*). Tento dôraz na pravdu je rovnako intenzívny aj v pokollárovej básnickej tradícii, reprezentovanej monumentálnym básnickým dielom Pavla Országha Hviezdoslava, ktorý ideál pravdy začlenil do svojho básnického kréda, ktoré sformuloval vo veršoch „*Mne odporným, čo přírode sa prieči, / len pravdy si ctím prostý obličaj*“ (*Letorosty, I*, 1885). Kollár stavia ideál pravdy do protikladu s hlásaním bludov, so „šalbou hlupců“, teda v istých momentoch nadobúda podobu príznačnú pre osvieteniskú topiku, v rámci ktorej kategória pravdy stojaca v protiklade k bludom, poverám, tmárstvu a pod. (básnický štylizovaná do obrazného kontrastu svetla a tmy) bola súčasťou koncepcie osvieteniského osvetového programu.

²² KOLLÁR, ref. 9, s. 275.

²³ *Tamže*, s. 101.

²⁴ *Tamže*, s. 103.

²⁵ *Tamže*.

²⁶ TABLIC, Bohuslav. *Poezye IV*. Vacov : Antonín Gotlib, 1812, s. 105.

Súčasnosc' Kollár pokladá za plnú nerestí a hriechov, odsudzuje krádeže, zrady, pýchu, závisť a iné hriechy ohrozujúce mravnosť. Za najvyššiu hodnotu považuje cnosť, aktivitu a činorodú prácu, ktorá ako jediná môže prispieť k povzneseniu národa, ako o tom hovorí v 76. sonete: „*Pracuj každý s chutí usilovnou / Na národu roli dědičné...*“²⁷ Pojem „vlast“ Kollár nestotožňuje iba s územím, v ktorom žijeme, ale dochádza k presvedčeniu, že „pravou vlast jen v srdci nosíme“.²⁸

Kým v druhom speve *Labe* sa básnický obraz Míny akoby vytratil a ustúpil nadosobným národno-vlasteneckým témam a didakticko-moralistickým sentenciám, v poslednom speve *Dunaj* sa opäť vracia, no v kvalitatívne inej, skôr v elegicky podfarbenej podobe. Základom spevu sa stalo 30 sonetov druhej časti cyklu *Zňelky neb sonety z Básní Jana Kollára*, ktoré sa tematicky viazali na pobyt mimo Jeny, na spomienky na stratenú lásku spojené s bolestnou rezignáciou a na stretnutie s domovinou.

Básnik prichádza na Slovensko, symbolizované obrazmi Tatier, hôr a Dunaja, ktoré vytvárajú symbolické pozadie pre jeho elegické reflexie. Smútok nad osudom básnikovej lásky sa prekrýva so smútkom nad osudom jeho vlasti. Básnik postupne stráca nádej, že sa jeho láska k Míne naplní počas jeho pozemskej životnej púte. Preto uvažuje o posmrtnom živote, v ktorom, ako dúfa, sa stretne s Mínou a bude s ňou naveky. V záverečných sonetoch spevu vzyva smrť, aby ho zbavila pozemského trápenia a „strastí těchto žaláře“²⁹ a múze odovzdáva lýru ako symbol poézie. Záver spevu *Dunaj* i celej básnickej skladby vyznieva v krajných elegických tónoch a v exponovaní protikladov radosti a žiaľu, života a smrti, stratenej mladosti a bezútešnej reality života – teda sveta minulého, zaniknutého, v sonete symbolicky zobrazeného obrazom ľalie, a sveta súčasného, symbolizovaného motívom ruže: „*Komu svět a lehká přeje Hébé, / Nechat' růžemi se ověncí, / Lilie mně usoudilo nebe.*“³⁰ V závere posledného sonetu mení lýru a píšťalu ako symboly mladíckej poézie za harfu a symbolicky odchádza z „Pindu na Sinaj“³¹. Tento posun, symbolizovaný odchodom z vrchu Pindus, posvätného miesta Apolóna a múz, na Sinaj, posvätný vrch Starého zákona, kde dal Mojžiš izraelskému národu desať Božích prikázaní, symbolizuje aj básnikov posun od mladíckej radosti k vážnym tónom, od úvah o láske k reflexiám o vlastnom národe, jeho osudoch a perspektívach.

²⁷ KOLLÁR, ref. 9, s. 96.

²⁸ *Tamže*, s. 101.

²⁹ *Tamže*, s. 136.

³⁰ *Tamže*, s. 138.

³¹ *Tamže*.

Rozbor Kollárovej básnickej skladby ukázal, že v texte sa stretávajú dve línie: ľúbostná (erotická), nakoľko Kollár prvú verziu skladby písal v žiali za milovanou Mínou, ktorú opustil, a reflexívna, ktorá sa prejavuje najmä v úvahách lyrického subjektu o minulosti, súčasnosti a budúcnosti nášho národa i slovanských národov vôbec, ale aj vo filozoficky orientovaných pasážach o hľadaní humanity ako všeľudského princípu. Kollárova básnická skladba, ako už bolo povedané, pôsobila v čase svojho vzniku a vydania novátorsky. Skĺbenie hlboko intímnej a nadosobnej problematiky do jedného celku a predovšetkým vytvorenie nového typu lyrického hrdinu, mladého človeka zmietaného túžbami a citovými pohnútkami, plného vášne a odhodlania, ale aj osamelej rezignácie a vernosti ideálom, sila básnickej fantázie a kreativity v oblasti jazyka a básnickej formy – to všetko korešpondovalo s novým typom poézie – poézie preromantickej. Ján Kollár je básnikom, ktorý v našej literatúre využil preromantické podnety azda najintenzívnejšie. Najmä v jeho elegicky ladených sonetoch sa naplno prejavila nová citovosť preromantického básnika, sprevádzaná hĺbkou básnickej reflexie a emancipáciou autentického lyrizmu. V *Slávy dcere*, v sonete č. 83 Ján Kollár vykreslil nielen prežívanie vlastnej citovej drámy, ale vyslovil tu aj skepsu človeka nad svojou dobou („*Do zlých časů, Bůh to z nebe vidí, / Naše živobytí upadlo... // Zmatek točí krajin běh i lidí / Duch má závrat, srdce uvadlo...*“³²) a skepsu nad nesplniteľnosťou osvietenského ideálu racionálneho usporiadania sveta („*Sám již sebe rozum nenávidí*“³³). Východiskom z ľúbostných sklamaní i sklamaní nad smutnou prítomnosťou vlastného národného spoločenstva je pre Kollára činorodá práca pre národ a viera v lepšiu budúcnosť slovanstva, ovplyvnená Herderovou filozofiou dejín, ktorá je výrazom historického optimizmu preromantikov.

Preromantizmus je vo svojej podstate prechodným obdobím medzi klasicizmom a romantizmom, v ktorom sú doznievajúce estetické princípy a normy klasicizmu už narušované estetickými princípmi rodiaceho sa romantizmu. Klasicistické cítenie slovenských autorov 20. a 30. rokov 19. storočia však bolo ešte stále silné. Klasicistické povedomie autorov, ktorých môžeme považovať za preromantikov, sa však už obmedzovalo iba na oblasť básnickej formy, a to najmä na používanie časomier, rétorickosť básnického štýlu a antikizujúcu obraznosť. V básňach sa pomocou starých klasicistických foriem vyrovnávali s ideovými podnetmi nielen preromantickými, ale už aj romantickými, ktoré však prijímali nejednoznačne a často kriticky. Dôkazom prechodného charakteru preromantizmu je práve Kollárova *Slávy dcera*. Kollár tu využíva klasicistickú časomieru (nevyužíva ju však už

³² KOLLÁR, ref. 9, s. 100.

³³ *Tamže*.

dôsledne, jej využitie sa obmedzuje iba na *Předzpěv*, v sonetoch používa sylabotonický verš), často upadá do rétorickosti a využíva konvenčné antikizujúce obrazy. Jeho dielo, napriek preromantickej náplni zdôrazňujúcej citovo zanietený postoj k životným hodnotám, pôsobí klasicisticky monumentálne, nevyhýba sa didaktizovaniu ani moralizátorstvu, ktoré bolo typické pre zakladateľskú generáciu našich klasicistov. Túto klasicizujúcu formu však naplnia novým preromantickým obsahom, predovšetkým zvýšeným citovým prežívaním lyrického subjektu, a reaguje i na podnety európskeho romantizmu, najmä na tvorbu anglického romantického básnika Byrona. Kollár sa k Byronovi (rovnako ako neskoršie príslušníci romantickej generácie) stavia kriticky, no vo svojej *Slávy dcere* sa formálne inšpiroval jeho *Childe Haroldovou púťou*, z ktorej prevzal motív pútnika a kompozičný princíp putovania. Kollár dokonca naznačil možnosť syntézy „klasického“ a „romantického“, o ktorú sa svojou tvorbou pokúšal: „*Těžký úřad! Co já učinila? / Romantickou jsem i antickou / stránku věncem smírlivosti ctíla.*“³⁴

Kollárova *Slávy dcera* predstavuje zložito komponovanú básnickú skladbu, ktorá (pozorované v diachronickej rovine) prešla zložitým textovým vývojom. Ako už bolo naznačené, jej bázou sa stal sonetový cyklus publikovaný už v *Básňach Jana Kollára* (1821), odkiaľ viedla cesta k jej prvej 150 sonetovej verzii z roku 1824, a jej textový vývoj smeroval až k prvej mytologicky uzavretej verzii z roku 1832, ktorá obsahovala najskôr 615 sonetov a napokon v ďalších vydaniach sa ich počet rozšíril až na 645. Kým *Slávy dcera* z roku 1824 pôsobí ako umelecky vyvážený celok spájajúci erotické podnety a národné cítenie, vydanie skladby z roku 1832 pôsobí ťažkopádne, nevyvážene a vyumelkované. Doplnkami vo forme ťažko zrozumiteľných alegórií a učených výkladov Kollár pôvodný básnický text skomplikoval, pričom zastrel i pôvodne ľúbostný preromantický charakter svojej poézie a orientáciou na všeobecné princípy sa vrátil späť k princípom klasicizmu. Snažil sa vytvoriť akúsi slovanskú encyklopédiu, zachytávajúcu celý minulý a prítomný slovanský svet.

Vo vydaní z roku 1832, ktoré vyšlo s názvom *Slávy dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*, Kollár skladbu doplnil o dva nové spevy *Léthe* a *Acheron* a druhý spev dostal modifikovaný názov *Labe, Rén, Vltava*. Štvrtý spev *Léthe* je obrazom slovanského neba, po ktorom básnika sprevádza Mína. Stretáva tu a oslavuje osobnosti, ktoré sa svojimi skutkami pričínili o rozvoj a pozdvihnutie Slovanstva. Naopak, v piatom speve *Acheron* zasa stretáva odrodilcov, „*plemeno zlosynů a zrádců milé matky*“³⁵, a nepriateľov Slovanov.

³⁴ KOLLÁR, Jan. *Slávy dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*. Pešť : Trattner a Károli, 1832, s. 221.

³⁵ *Tamže*, s. 209.

Kompozícia týchto dvoch spevov je inšpirovaná Danteho *Božskou komédiou*. Dobová kritika však prijala novú verziu *Slávy dcery* nepriaznivo.

Ján Kollár si bol vedomý zložitosti a sťaženej čitateľskej percepcie vlastného básnického textu. Preto ho doplnil samostatnou časťou s názvom *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, v ktorom, ako hovorí, sa snažil „o výklad a objasnění některých míst ve Slávy Dceře“.³⁶ Text Kollárovoho *Výkladu*, v ktorom vysvetlil množstvo nezrozumiteľných alúzií a obrazov, ale aj množstvo historických, archeologických, filologických, etymologických a geografických reálií, ktorými bola jeho poézia priam presýtená, nie je výrazom iba jeho smerovania k encyklopedizmu, ale aj prejavom istého didaktického sklonu, výrazom autorskej snahy sprístupniť svoju poéziu širšiemu čitateľskému publiku, ktorému sa výkladom cesta k básnickému textu „trochu proklestí“.³⁷

Kollárova poézia, počnúc *Básňami* a rozšíreným vydaním *Slávy dcery* končiac, teda prekonala istý vývinový oblúk od autentickejšieho citového sebaujadrnenia a otvorenej prezentácie básnického „ja“ i v nadosobných témach smerom k rezignácii na intímnu sebareflexiu a príklonom k strohému racionálnemu vnímaniu sveta, k hodnotiacim stanoviskám a k nadosobnej abstraktnej tematike.

Finálna textová podoba Kollárovej *Slávy dcery* je dôkazom toho, že básnik ju budoval ako skladbu krajne syntetickú, „ako báseň – mýtus, ako báseň – kompendium slovanstva, uzavretú a nezvratnú. Túto celistvosť podčiarkovalo súbežné znakové nadväzovanie na poéziu štyroch epoch – antiku (elegický predspev), stredovek (tematická osnova spevov *Léthe* a *Acheron* prevzatá z Danteho *Božskej komédie*), renesanciu (Petrarkova ľúbostná lyrika a použitie sonetu) a tiež na západoeurópsku súčasnosť (prepracovanie zemepisného pôdorysu je vlastne alúziou na Byronovho *Childe Harolda*).“³⁸ Celková ideovo-estetická koncepcia *Slávy dcery* teda vyznieva ako syntéza dovtedajšej básnickej tradície, v rámci ktorej bol jednou z fáz vývoja svetovej poézie romantizmus. Práve v Kollárových postojoch k romantizmu, ktorý bol v jeho časoch už pevnou súčasťou európskej kultúry (hoci na Slovensko sa dostal s istým časovým oneskorením), nachádzame veľa paradoxov. Na jednej strane v jeho básnickej tvorbe (najmä v *Básňach* a v prvej verzii *Slávy dcery*) nájdeme veľa prvkov blízkych romanticky prezentovanému životnému pocitu, no na druhej strane zaujíma značne rezervovaný postoj najmä k tvorbe svojich európskych romantických súčasníkov.

³⁶ KOLLÁR, Jan. *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře. S obrazy, s mappou a s Přídavkem drobnějších básní rozličného obsahu*. Pešť : Trattner a Károli, 1832, s. 3.

³⁷ *Tamže*, s. 4.

³⁸ MACURA, ref. 1, s. 209.

Kollár vo svojom básnickom diele teda vedome skrížil viaceré podnety európskej kultúry: klasicistickú poetiku, preromantizmus a polemicky sa vyrovnával s dobovo najaktuálnejšími romantickými literárnoestetickými trendmi. Vytvoril tak predstavu o syntetickom básnictve spájajúcom všetky protiklady vekov a predstavu o umení, pevne stojacom na prísnych kresťanských etických základoch a princípoch humanity.

Viaceré momenty a témy, ktoré Kollár stvárnil v *Slávy dcere*, rozviedol, dopracoval a doplnil vo svojej prozaickej, etymologicko-filologickej a homiletickej tvorbe. Kľúčovým momentom, ktorý tematicky a do istej miery aj ideologicky integruje celé Kollárovo dielo do kompaktného celku, je slovanská otázka. Táto problematika vystupuje v Kollárovom diele v rozlične tematizovaných podobách, v rozličných žánrových obmenách (či už ide o sféru literatúry umeleckej alebo vecnej), a v odlišných stupňoch rozpracovanosti.

Už v roku 1822 vyšli v Pešti dve Kollárove kázne s názvom *Dobré vlastnosti národu slovanského*, ktoré sa stali východiskom všetkým neskorším Kollárovým úvah o slovanskej problematike. Kollár sa v kázni, ako to naznačuje už jej nadpis, sústreďuje na špecifikáciu „vlastností, mravov a obyčajov“ vlastného národa, ktoré ho odlišujú „od všetkých ostatných“. Hneď v úvodných častiach prvej kázne Kollár prichádza s novou definíciou národa ako spoločenstva ľudí, ktorí sú spojení zväzkom jedného jazyka, rovnakých mravov a obyčajov, a vymedzuje predmet svojho záujmu, ktorým je „národ slovanský“, ktorý považuje v Európe za „najväčší“ a „najrozšírenejší“. Už v tejto kázni je zreteľne prítomný integrujúci princíp, rozvedený do detailov v neskorších prácach, akcentujúci a preferujúci prospech širšieho slovanského celku pred jeho časťami. Kollár tu programovo hovorí, že sa nebude venovať „ratolestiam“, ale „celému stromu nášho národa“. Za základné dobré vlastnosti, „pekné veci“, „dedičné ozdoby“ a „poklady“, ktorými sa slovanský národ odlišuje od iných, považuje nábožnosť, pilnú pracovitosť, nevinnú veselosť, lásku k svojej reči a znášanlivosť, ktoré čerpal z Herderových téz. V druhej z dvojice kázni Kollár akcentuje ideály humanity, tolerancie, odsudzuje národnú intoleranciu, odnárodňovanie a vyzýva k národnému sebavedomiu. Túto Kollárovu kázeň prevzal v roku 1826 do svojho diela *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* Pavol Jozef Šafárik a stala sa základom, z ktorého vyrástla Kollárova ucelená koncepčná predstava o Slovanoch a slovanskom svete – koncepcia slovanskej vzájomnosti.

Ideál vzájomnosti rezonuje v básnickej podobe už vo vydaní *Slávy dcery* z roku 1824, teoretické názory na túto problematiku Kollár rozvíja aj na viacerých miestach *Výkladu k Slávy dcere* z roku 1832, no teoreticky najucelenejšie svoju predstavu sformuloval v rozprave *O literarnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečimi slávskými*, ktorá vyšla najskôr

v Kuzmányho Hronke v roku 1836, o rok neskôr v rozšírenej nemeckej verzii s názvom *Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation* a napokon v roku 1844 v Lipsku vychádza jej druhé nemecké vydanie.

Autor tu rozvíja predstavy o užších kultúrnych vzťahoch medzi jednotlivými slovanskými národmi. Jeho koncepcia slovanstva vychádzala z teórie o jednom slovanskom národe, ktorý hovorí štyrmi hlavnými nárečiami: československým, poľským, ruským a srbochorvátskym.

Kollár svoju koncepciu slovanskej vzájomnosti teoreticky postavil na „organisticko-integračnom princípe“ a z eticko-filozofického aspektu na „humanitnom princípe“.³⁹ Kollár vzájomnosť definuje ako „*společné přijímanie, společné sobě udělování a užívání*“. Termín ďalej aplikuje vo sfére kultúry a literatúry: „*Literarná vzájemnost jest společné všech stran a kmenov učastenstvo na duchovních plodech svého národu, jest odměnné kupování a čítanie knih ve všech slavských nářečích vycházející.*“⁴⁰ Zaujímavé je to, že Ján Kollár v spise nehovorí o politických dimenziách slovanského zjednotenia. V §3 *Co není vzájemnost* dokonca hovorí, že vzájemnosť „*nezáleží na politickém všech Slávov sjednoceníu, ani v bouřlivých demagogických podnikáních proti zemským vládám a řízením, odkud jen zmatek a neštěstie vyplývá. Literarná vzájemnost může pěkně obstati a nalezati sa i tam, kde jeden národ pod více berlami stojí, na mnohá královstva, knížatstva a panstva rozdělen jest.*“⁴¹ Kollár teda rešpektuje geopolitický status quo v podobe jestvujúcich štátnych hraníc a útvarov a svoju koncepciu slovanskej vzájomnosti formuluje ako výsostne apolitickú. Túto apolitickú, kultúrnu podobu vzájomnosti podrobil neskôr pomerne ostrej kritike Ľudovít Štúr vo svojom „politickom testamente“, v spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Na margo Kollárovej koncepcie hovorí: „*Vzájemnost' Slovanov je síce úcty a chvály hodná, no je len malou náhradou v núdzi a nebude nikdy schopná všeobecne pôsobiť v živote všetkých kmeňov. Slovania majú pádny dôvod na to, aby vytvorili jednu literatúru – je to ich ľudská, politická a historická povinnosť.*“⁴² Ľudovít Štúr, na rozdiel od Kollára, však nezostáva iba v rovine literárnej a kultúrnej vzájomnosti. Jeho koncepcia Slovanstva a jeho integrácie nadobudla silné politické dimenzie. Hoci aj Ján Kollár neskôr – najmä v II. časti *Kázní a řečí* priamo vyzýva Slovanov, aby sa vzdali svojich kmeňových názvov v prospech jednotného

³⁹ VÁROSSOVÁ, Elena. Slovanská vzájomnosť a integračný princíp u Jána Kollára. In *Ján Kollár (1793–1993). Zborník štúdií*. Bratislava : Veda, 1993, s. 49.

⁴⁰ KOLLÁR, ref. 3, s. 36.

⁴¹ *Tamže*, s. 38.

⁴² ŠTÚR, Ľudovít. *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1993, s. 173.

pomenovania a jednotnej reči – „*Nejmenujme se podle částky, ale podle celosti národu, neříkejme já jsem Slovák, Moravan, Čech, já Slezák, Polák, Serb, Horvat a tak dále, ale říkejme: já jsem Slavjan! nebo to první oslabuje cit této národní velikosti a trhá řetěz jednoty. Kto svévolně a nemoudře velikost svého národu umenšuje aneb rozdrobuje a dělí, ten jest zrádcem a nepřitelem...*“⁴³ – teda nevzdával sa predstavy jednotného slovanského národa – „Všeslávie“ – ale v daných podmienkach nevidel inej cesty k jednote ako prostredníctvom ideálu vzájomnosti, cesty, ktorá vedie k oslobodeniu Slovanov všeobecným kultúrnym povznesením. Kollár teda celú svoju koncepciu prioritne stavia na národe, nie na kategóriách „štátu“ či „vlasti“. Štúr naopak navrhuje jednoznačné politické splynutie všetkých slovanských národov s cárskym Ruskom. V Štúrovej koncepcii nejde len o splynutie čisto politické, ale dokonca aj kultúrno-civilizačné, a to v podobe apriórneho odmietnutia Západu a jeho kultúrnych a civilizačných výdobytkov: predovšetkým osvietenstva, moderných západných filozofických a spoločensko-politických koncepcií (vrátane princípu parlamentnej demokracie), ale aj – čo je v slovenských kultúrnych dejinách veľmi zaujímavé – katolicizmu a protestantizmu, pričom navrhuje nahradiť ich ortodoxným pravoslávím. Najzásadnejšou je však Štúrova koncepcia rozchodu so západnou kultúrou a civilizáciou. Hoci aj Kollár sa netajil výhradami voči niektorým javom západnej kultúry (známe je jeho odmietanie extrémnych foriem romantizmu, najmä byronizmu⁴⁴), nedisociuje Západ a Východ v zmysle absolútneho protikladu, ako to v neskoršom období robí Štúr. U Jána Kollára je v jeho koncepčnom uvažovaní o slovanskej vzájomnosti okrem momentu univerzálnej slovanskej humanity paralelne zdôrazňované aj európske hľadisko.⁴⁵ Práve toto hľadisko je u Kollára prostriedkom hlásenia sa Slovanov k potrebe vyzdvihnutia myšlienky svetoobčianskeho celku i myšlienky jednoty ľudstva. Diferencie medzi Kollárom a jeho koncepciou vzájomnosti a neskoršou Štúrovou mesianisticko-slavjanofilskou víziou zjednotenia slovanských národov sú aj v iných parciálnych otázkach: Kollár napríklad rešpektuje pluralitu náboženstiev a pestrosť kultúr (dokonca môžeme hovoriť o istom programovom nadkonfesionalizme a o programovo hlásaných myšlienkach náboženskej tolerancie, ktoré sú prítomné v Kollárových textoch); v spise *O literarnej vzájemnosti* dokonca hovorí: „*Vzájemnost možná jest i tam, kde sa v národu rozličnost náboženství a věr, písma a liter, podnebí a krajín,*

⁴³ KOLLÁR, Jan. *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči k napomožení pobožné národnosti*. Budín : Jan Gyurian a Martin Bagó, 1844, s. 624.

⁴⁴ Podrobne VOJTECH, Miloslav. *Literatura, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 86.

⁴⁵ Podrobne VÁROSSOVÁ, ref. 39, s. 63.

zvykov a obyčajov nacházá.“⁴⁶ Štúr naopak jednoznačne propaguje prijatie pravoslávia (po ostrej kritike katolicizmu a protestantizmu), a kým Kollár hovorí o tom, že „vzájemnosť nezáleží v nejakom básnickom univesalizovaníu aneb násilném smícháníu všech nářečí slavských v jednu hlavniú řeč a spisovnú mluvu, jako se některým o tom snívati počalo. Slávská nářečia jsou už dílem gramatičně příliš dalece od sebe vzdálena, než aby sa přirozeným způsobem v jednu řeč slíti a skovati dala“,⁴⁷ Štúr naopak preferuje ruštinu ako spoločnú spisovnú reč Slovanov a dokonca vyzdvihuje azbuku pred latinkou.⁴⁸

Kollárova koncepcia slovanskej vzájomnosti bola vo svojom apeli na humanistické, nadnárodné, všeludské a morálne univerzalistické princípy na svoju dobu príliš idealistická, narážala na partikulárne ladené záujmy jednotlivých slovanských národných spoločenstiev, na početné animozity v rámci slovanského sveta, ale predovšetkým na pragmaticky orientovaný praktikizmus malých obrodeneckých kultúr, akou bola v 19. storočí aj kultúra slovenská. Táto teória sa stavala proti snahám menších slovanských národov o jazykovú samostatnosť, čo sa v praxi prejavilo Kollárovým kategorickým nesúhlasom so Štúrovým uzákonením novej spisovnej slovenčiny a jeho účasťou na vydaní spisu *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* (1846).

Vo viacerých Kollárových prácach, ktoré vyšli postupne v priebehu 30. a 40. rokov 19. storočia, je badateľné postupné ustrnutie v kategóriách obrodeneckého historizmu a mytologizmu a v umelých etymologicko-filologických konštruktoch, čo neraz prispievalo k prehĺbeniu priepasti medzi svetom jeho predstáv a dobovou realitou. Takýto charakter má Kollárova *Rozprava o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů* (1830), zaoberajúca sa etymológiou slovanských etnoným, geografických názvov a pojmov, spis *Sláva bohyně s původ jména Slavův čili Slavjanův* (1839), zaoberajúci sa etymológiou slov Sláv a Slavjan, ktoré odvodzoval od slovanskej bohyně Slávy, ktorej existenciu tu dokazuje pomocou rozsiahleho filologického a mytologického materiálu, no Kollárov výklad sa často pohybuje vo svete fantastickosti a hypotetických konštatovaní, ako aj monumentálne,

⁴⁶ KOLLÁR, ref. 3, s. 38.

⁴⁷ *Tamže*, s. 38.

⁴⁸ Štúr hovorí: „Všetky slovanské literatúry – okrem ruskej – sa obmedzujú na malé kmene a následne aj na malé územia, preto môže voľba všeobecného slovanského literárneho jazyka pripadnúť jedine na starosloviensky alebo ruský jazyk. Starosloviencina ako taká však už vymizla a je takmer mŕtva..., preto zostáva len ruština ako jediný jazyk schopný plniť takéto poslanie. Ruština je jazykom najväčšieho, samostatného a široko-daleko vládnuceho kmeňa, ktorému patrí aj hegemonia v našej národnej rodine, okrem toho je to najbohatší, najsilnejší a najzvučnejší jazyk poznačený mocou... Ruský literárny jazyk je vhodný na to, aby sa stal všeslovanským aj preto, lebo ako reč sa dokonale vyjadruje vo svojom vlastnom písme, zatiaľ čo ostatné jazyky – okrem srbského – si musia vypoмагаť latinskou abecedou...“ ŠTÚR, ref. 42, s. 173.

skoro 900-stranové dielo *Staroitalia slavjanská*, vydané až posmrtno v roku 1853 a venujúce sa hypotetickému pôvodnému slovanskému osídleniu Talianska.

Napriek Kollárovmu aprioristickému prístupu a nekritickejšti, ako aj napriek výhradám hodnotiacim tieto práce ako nevedecké, neplodné a odtrhnuté od aktuálnych životných problémov, je potrebné vnímať ich v súvislosti s dobovým recepcným horizontom, ako súčasť obrodeneckého historizmu a mytologizačných sklonov, ako snahu vytvoriť konštrukt sakralizovanej národnej minulosti, ktorý sa mal stať oporou súčasnosti a prispieť by k potrebnej revitalizácii národnej kultúry. Kollárovo mytologizujúce a etymologicko-filologické konštrukcie majú v sebe zakódovaný v podstate národnoobraný rozmer, sú do istej miery aj odpoveďou na nárast maďarského nacionalizmu v Uhorsku, s ktorým bol Kollár takmer každodenne konfrontovaný počas svojho pôsobenia v Pešti, ale nesú v sebe aj potenciál stať sa intelektuálnymi zbraňami v zápasoch moderných nacionalistických hnutí v Uhorsku i v celej rakúskej monarchii, v zápasoch, ktorých súčasťou bolo aj predháňanie sa v hľadani dôkazov o vlastnej národnej starobylosti, rozvíjanie autochtónnych koncepcií či módné mytologizovanie a etymologizovanie, od ktorých sa odvíjala legitimita vlastnej národnej existencie.

Prvky etymologizovania a účelové mytologické konštrukcie sú prítomné aj v Kollárových cestopisných prózach. Impulzom k ich vzniku sa stali dve cesty do Talianska, ktoré Ján Kollár realizoval v rokoch 1841 a 1844. Dojmy z prvej z týchto ciest zachytil v rozsiahlom cestopise, ktorý vyšiel v Pešti v roku 1843 s názvom *Cestopis obsahující cestu do horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly*. Už názov cestopisu vypovedá, že Kollárova cesta bola programovo cielená, zameraná prioritne na „slavjanské živly“, teda hľadanie pomyselných pamiatok a stôp údajného pradávneho slovanského osídlenia severného Talianska. Kollárov cestopis však nie je primárne iba enumeráciou videného a prežitého, nie je objektivizovaným, dokumentárnym záznamom cesty v priestore a čase, je skôr Kollárovým hľadaním spojitostí medzi apriórne formulovanými historickými a filologicko-etymologickými hypotézami a vnímanou realitou, ktorú pretvára na mýtus. Kollárova cesta z Pešti „Zadunajským Uhorskom“, Chorvátskom, až do Lombardie a Benátska, vrcholí v Benátkach, kde so zaujatím hľadá stopy slovanskej etnickej, jazykovej, historickej a umeleckej minulosti, stopy „slovanských živlov“ v mori talianskeho obyvateľstva. Medzi množstvom podrobných historických exkurzov, reflexiami o výtvarnom umení a umeleckých hodnotách, estetike a filozofii a žánrových výjavov, zachytávajúcej atmosféru mesta, sa objavujú sentencie o „pokrvnosti“ Benátok so slovanským „holubičím“ národom a snaha dokázať tézu, že „Venetia“, teda Benátky, sú

starodávnou „dcerou Slávy“, Slovanmi založenou a dokonca i Slovanmi pomenovanou. Realita Benátok sa tak v cestopise pretvára skôr na „realitu“ autorových dojmov, citov, reflexií a vízií, autor ju subjektivizuje, prispôsobuje svojmu ideologickému konceptu, aby sa v konečnom dôsledku mohla stať integrálnou súčasťou jeho slovanského mýtu.

Druhý Kollárov cestopis, tzv. *Cestopis druhý* alebo *Druhá cesta do Vlach*, zachytávajúci jeho druhú taliansku cestu konanú cez Švajčiarsko v roku 1844, zostal rukopisným torzom, ktoré vyšlo tlačou až po Kollárovej smrti v roku 1863. Obidva Kollárove cestopisy napriek neraz násilnej snahe o slovanský výklad etymológie názvov miest a pamiatok, napriek úzkostlivému hľadaniu stôp slovanského osídlenia aj mimo hraníc reálneho slovanského sveta, ústiace do mytologických konštrukcií, sú na druhej strane dokladom o Kollárovej vysokej erudícii v oblasti európskeho umenia a kultúry a o jeho znalostiach iných kultúr, nielen slovanských, ale aj neslovanských.

Popri Kollárových „náukových“ prácach a cestopisnej próze v 30. a 40. rokoch 19. storočia vychádzajú aj dva zväzky Kollárových kázní. Prvý zväzok *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči* vychádza v roku 1831 a druhý s názvom *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči k napomožení pobožné národnosti* v roku 1844. Z dobových svedectiev vieme, že Kollár v období svojho takmer tridsaťročného kazateľského pôsobenia v Pešti napísal a predniesol takmer 1800 kázní. Tlačou v oboch zväzkoch z nich však vyšlo dovedna iba 110. Kollár svojimi knihami kázní nadviazal na tradície homiletickej literatúry, ktorá bola populárna už v barokovej epoche a ovplyvňovala i vývin našej prózy ešte aj v prvej polovici 19. storočia. Ako teológ vo svojich kázňach hľadá kompromis medzi životným postojom ovplyvneným racionalizmom a medzi citovými potrebami veriaceho kresťana, medzi prísnu kresťanskou morálkou a ideálmi humanity. Rozvíja myšlienky a náboženské zásady evanjelickej teológie, obhajuje reformáciu a jej význam v mravnom rozvoji ľudstva, pričom do popredia kladie jej duchovný rozmer a význam pre naše národné a kultúrne spoločenstvo. Pritom však zostáva hlboko tolerantný k ostatným kresťanským vyznaniam a hlása náboženskú znášateľnosť. V *Řeči oltární před zpovědí a Večeři Páně, při slavení třetí stoleté památky Augšpurského vyznání a posvěcení nově vystavené školy v Baňské Štávnici roku 1830 dne 25. června*, zaradenej do prvého zväzku kázní, Kollár k tejto téme konkrétne hovorí: „jsme my všickni, i katolíci i evangelíci, jen ratolestí jednoho stromu, jen bratři a synové jednoho otce, že obě stránky a ratolesti vedle sebe trvati nejen mohou, ale i mají (...)

a v tomto svazku aby spolu ruku za ruku kráčeli k jednomu cíli, totiž k oné veliké večeri věčného života v nebesích.“⁴⁹

Kollár sa vo svojej homiletike nevenuje iba výsostne teologickým témam, ale prináša i témy svetské: z jeho kázni zaznievajú myšlienky o slobode, tolerancii, o potrebe osvety a vzdelávania, o materinskom jazyku, ale aj o slovanskej vzájomnosti, národe a vlasti, teda témy, ktoré rezonovali už v jeho básnickej skladbe *Slávy dcera*. Príklon k svetskej problematike, ktorá sa stala pevnou súčasťou jeho kázni, súvisel s Kollárovým štúdiom teológie v nemeckej Jene. Dominujúcim duchovným smerom tu v tomto období bol umiernený racionalizmus doznievajúceho osvietenstva reprezentovaný J. Gablerom, ktorý orientoval náboženskú prax od úzkeho zamerania na ortodoxne teologické otázky smerom k človeku, k výchove a vzdelávaniu a k reflexii aktuálnych spoločenských problémov. Okrem toho na Kollára pôsobil aj romantický herderovský a frieseovský idealizmus s predstavou harmonického človeka, s túžbou po ideálnych etických hodnotách a myšlienkami národnej slobody. Príkladom prepojenia viery a aktuálnych problémov človeka je napríklad Kollárova kázeň *Které že jsou ty věci, za něž i my podle příkladu Krista život klásti máme (Neděle druhá po Velké noci)*, v ktorej Ján Kollár predkladá hodnotovú hierarchiu „vecí“ hodných Kristovho nasledovania, ktoré majú byť základnými hodnotami ľudského života. Do tejto hierarchie patria: „1. Pravda a náboženstvo, 2. Poctivost a ctnost, 3. Řeč a národ, 4. Přátelství a láska.“⁵⁰ Konkrétne o pravde a náboženstve Kollár hovorí: „*Pravda a náboženstvo, toto jsou ty nejpřednější poklady, za které, kde na to přijde, ani sám život litovati nemáme. Pravda a náboženstvo jsou nejkrásnější koruny lidského života. Kde pravdy a spravedlnosti není, tam je blud, tam jsou předsudky a škodlivá pověřčivost; kde pravdy a spravedlnosti není, tam je křivda, ubližování, pronásledování nevinného; kde pravdy a spravedlnosti není, tam je život bídný, mizerný, nešťastný, takový život, který ani jméno života nezaslouží...*“⁵¹

Osobitnou kapitolou v Kollárovom diele sú jeho zberateľské úsilia v oblasti slovenského folklóru. Napriek tomu, že vo svojej vlastnej básnickej tvorbe zostal typom výsostne artistného básnika, ktorý folklórne formy neakceptoval ako inšpiračné východiská svojej poézie, folklór a ľudovú pieseň napriek tomu považoval za vysokú estetickú hodnotu, za obraz národného charakteru, jeho histórie a jazyka, za „kľúče od svätyne národnosti“. Počiatky Kollárovho záujmu o ľudovú pieseň siahajú do roku 1823, keď spolu s Pavlom Jozefom Šafárikom a Jánom Blahoslavom Benediktim vydávajú prvý zväzok zbierky *Písně*

⁴⁹ KOLLÁR, Jan. *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči*. Pešť : Trattner a Károli, 1831, s. 165.

⁵⁰ *Tamže*, s. 154.

⁵¹ *Tamže*.

světské lidu slovenského v Uhřích. Druhý zväzok zbierky z roku 1827 pripravil už Kollár sám. Vrcholom jeho zberateľských aktivít však bolo vydanie rozsiahleho dvojzväzkového diela *Národné zpievanky čili Písně světské Slováků v Uhrách* (1834 – 1835), ktoré sa napokon stali inšpiračným zdrojom nastupujúcej romantickej generácie.

V tridsiatych rokoch 19. storočia, v období po vyjdení druhého vydania *Slávy dcery*, keď sa z Kollára básnika stáva skôr bádateľ na poli slovanskej archeológie, filológie a mytológie, dozrievajú zároveň jeho zámery napísať vlastný životopis. Podnetom k jeho napísaniu boli najmä výzvy poľského slavistu a publicistu Adama Rościszewského. Kollárov vlastný životopis vznikal postupne medzi rokmi 1836 – 1842, no tlačou vyšiel až po jeho smrti v roku 1863 ako *Paměti z mladších let života*. Kollárovo Pamäti, žánrovo reprezentujúce typ memoárovej prózy, zachytávajú oblúk Kollárovho života počnúc rokmi detstva stráveného v rodných Mošovciach, študentskými rokmi v Kremnici, Banskej Bystrici a Bratislave a končiac obdobím univerzitných štúdií v Jene. Kollárovo autobiografické rozprávanie v sebe nesie jednak dokumentárnu dimenziu zachytávajúcu okrem vlastnej životnej cesty aj autentickú atmosféru doby, kultúrne pomery a dianie, ale má aj výrazný umelecký rozmer: Kollár vo svojich *Pamätiach* nesleduje výhradne iba fakty vlastného života, neredukuje ho na strohý chronologický sled udalostí, práve naopak. Fakty vlastného života umelecky pretvára na zážitky transformované do dynamických príbehov a na precítené reflexie podávané pútavým a sviežim jazykom. Aj keď Kollárov retrospektívny pohľad na obdobie vlastného detstva a mladosti je už podávaný z horizontu jeho životnej skúsenosti – skúsenosti básnika, teoretika slovanskej vzájomnosti, kňaza a vedca – z horizontu hodnotovej hierarchie zrelého človeka, jeho memoárové rozprávanie si zachováva živosť, cit pre detail a zároveň zmysel pre proporcionalitu celku. Kollárovo *Paměti* sa stali nielen prameňom poznania jeho života, predovšetkým obdobia, keď sa formoval jeho intelektuálny horizont a formovali sa jeho životné ciele a hodnotový svet, ale aj literárnym textom, ktorý má nezastupiteľné miesto v dejinách slovenskej memoárovej a autobiografickej prózy.

Kollárovo tematicky a žánrovo mnohvrstevné dielo ako celok predstavuje nesmierne zložitý konglomerát textov, do ktorých pretavil svoj silný intelektuálny potenciál a životné skúsenosti. Sú to texty oscilujúce medzi svetom imaginácie a svetom reality, medzi silnou básnickou obrazotvornosťou plnou citových vzplanutí, subjektívneho prežívania, apelatívneho entuziazmu, ale aj elegizmu a rezignácie a na druhej strane učenosťou a objektivizujúcou snahou o celostné uchopenie sveta. Tieto dva horizonty Kollárovho diela spoluvytvárajú v rôznej proporcionalite konštrukciu jeho tvorivého gesta, programovo smerujúceho k syntéze poézie, vedy a mýtu, špecifického kollárovského slovanskeho mýtu, scelujúceho

do jednotného celku nielen Kollárovo dielo, prijímané jeho súčasníkmi i nasledovníkmi či už súhlasne alebo polemicky, ale zároveň aj mýtu spoluvytvárajúceho recepčný horizont obrodeneckej kultúry prvej polovice 19. storočia.

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

VOJTECH, Miloslav. Syntéza poézie, vedy a mýtu v diele Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 12-34. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

Textologické premeny *Slávy dcery*

Peter Mráz

Ján Kollár (1793 – 1852) po celý život dopĺňal, prerábala, jazykovo a tematicky preskupoval, štylisticky a jazykovo obmieňal svoje najvýznamnejšie dielo, *Slávy dcery*. Vytvoril z nej „krajne syntetickú, uzavretú a nezvratnú“ skladbu, „mýtus a kompendium slovanstva”.¹ Ak teda spomíname *Slávy dcery*, nemožno nemyslieť na to, že bola vydaná vo viacerých autorských vydaniach, vo viacerých textových verziách. Východiskom *Slávy dcery* (Budín 1824) sa stala prvá časť zbierky *Básně Jana Kollára* (Praha 1821) s názvom *Znělky neb Sonety* (86 sonetov). Budínska *Slávy dcera ve třech zpěvích od Jana Kollára* obsahovala časomerný *Předzpev* a 150 sonetov, rozvrhnutých do troch cyklov: I. Sála, II. Labe, III. Dunaj. Básnik podobu svojho textu nepokladal za konečnú a po sérii úprav ho publikuje ešte dvakrát: v knihe *Slávy dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích. Úplné vydání* (Pešť 1832, 615 sonetov) a vo vydání *Díla básnická Jana Kollára ve dvou dílech* (Budín 1845, 622 sonetov). Toto vydanie sa pokladá za tzv. verziu poslednej ruky (t.j. za posledné vydanie, ktoré vyšlo za autorovho života a ktoré si sám pripravil). Po Kollárovej smrti vyšla reedícia *Díl básnických pod názvom Slávy dcera. Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích od Jana Kollára s přídávkom básní drobnějších. Vydání obnovené a rozmnožené* (Viedeň 1852). Okrem 622 číslovaných sonetov z predchádzajúceho vydania obsahuje aj *Dodatok*, zahrňujúci 23 básnikovských sonetov z rokov 1845 – 1851 s návodom na ich zaradenie do textu Kollárovej skladby. Editor tejto podoby vydania *Slávy dcery*,² Cyril Kraus, ju podľa básnikovho návodu pre čitateľské potreby prečísloval. V dnešnom čitateľskom povedomí tak Kollárovo najvýznamnejšie básnické dielo obsahuje, v zhode s jeho posledným autorským zámerom, *Předzpev* a 645 číslovaných sonetov v piatich spevoch: I. *Sála* II. *Labe*, *Rén*, *Veltava* III. *Dunaj* IV. *Lethe* a V. *Acheron*. Integrálnou súčasťou širšieho poňatia kritického vydania tejto verzie *Slávy dcery*, ktorého vydanie by prospelo hlbšiemu výskumu básnikovho diela, je ale aj spis *Výklad čili přímětky a vysvětlivky k Slávy dceře* (Pešť 1832). Kollár ho napísal, cítiac potrebu komentovania jej obsahu, popri „úplnom” vydaní z roku 1832. Básnik nepoňal *Výklad* ako kritický aparát textu, ale len ako príručku, vysvetľujúcu čitateľovi narážky na osobnosti, filologické, archeologické, etymologické, geografické a historické výklady v texte *Slávy dcery* sa objavujúcich reálií. Súčasťou autorského zámeru

¹ MACURA, Vladimír. Český a slovenský romantismus ve sporu s romantismem. In *Český romantismus v evropském kontextu*. Praha : UČSL, 1993, s. 35.

² KOLLÁR, Ján. *Dielo I. Básne*. Ed. Cyril Kraus. Bratislava : Tatran, 2001.

pri koncipovaní *Slávy dcery* boli, pravdepodobne, aj básne *Vlastenec*³ a *Bývali jsme*.⁴ Josef Jungmann, editor *Básní*, ich z obáv pred cenzúrou z kontextu zbierky vynechal. V našom príspevku, s ohľadom na čitateľskú prístupnosť Kollárovho textu, porovnáваме vydanie *Slávy dcery* z roku 1824 a vydanie z roku 1852.⁵

Najmenšie zmeny podstúpil *Předzpěv*. Ťažiskovou zmenou je jeho rozšírenie o tri elegické distichá. Vo vydaní z roku 1824 nasleduje po distichu *Zardi se, závistná teutonie, susedo Slávy, / tvé vin těchto počet spáchaly někdy ruky* známe básnikovo distichon *Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou, / ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok*.⁶ V roku 1852 je medzi ne vložené dvojveršie, obhajujúce príčinu privolávania trestu na nepriateľa Slovanstva: *Neb kreve nikde tolik nevyžil černidlaže žádný / nepřítel, co vylil k záhubě Slávy Němec*.⁷ Toto distichon je vyvážením diskrepancie medzi priáním si smrti nepriateľa a biblickou direktívou odpustenia nepriateľovi, na druhej strane je implicitným dovolávaním sa starozákonného pravidla spravodlivej odplaty „Oko za oko, zub za zub“.

Ďalšia odlišnosť je v úvode druhej polovice *Předzpěvu*. V *Slávy dcere* z roku 1824 nasleduje po distichu *Neb tak přehluboko vlačila znaky Sláva synům svým, / místo že jich vymazat nikde nemůže ni čas*. dvojveršie *Odrodili synové však své sami matce začasťo, / bič macechy kříšné oblizující, lají*.⁸ V roku 1852 nachádzame medzi ne vložené ďalšie dve distichá, poukazujúce na položenie Lužických Srbov, ktorých „krv“ (Slovanstvo v povahe a vo výzore) je nezmazateľná. Implicitne v nich cítime aj narážku na, pre Kollára nepochopiteľné a neprijateľné, nepriateľstvo Poliakov a Rusov: *Jak dvě řeky, spojilo když i jich vody jedno řečiště, / předce i po drahné cestě je barva delí: / Rovně tyto zmatené násilnou národy vojnou, / až posavád loučí dvůj očividně život*.⁹

Medzi podobami *Předzpěvu* nachádzame aj viaceré lexikálne diferenciácie. Kým v roku 1824 čítame distichá *Jak včely med zavoníc, kradné se do oule cizího / stádně hrou a v něm matku i dítky bijí, / tak tu domu vlastní podroben pán, chytře mu vlezlý / slouha drží těžký smutně na hrdle řetez*,¹⁰ vo vydaní z roku 1852 už nachádzame verše *Jak včely med zavoníc, kradné se do oule cizího / hernou stádně a pak matku i dítky bijí: / Tak tu domu*

³ *Vlastenec*, pôvodne zamýšľaný ako epilóg sonetového cyklu *Básní*, bol prvý raz uverejnený v *Spisoch Jana Kollára* (Praha 1862).

⁴ Publikovaná až vo vydaní *Sebrané drobné básne od Jana Kollára* (Praha 1903).

⁵ Text básne *Slávy dcera ve třech zpěvích od Jana Kollára*. (Budín 1824) citujeme z KOLLÁR, ref. 6. Báseň *Slávy dcera, lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*. (Pešť 1852) citujeme z Krausom prečíslovaného vydania KOLLÁR, ref. 2.

⁶ KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. Bratislava : Tatran, 1974, s. 8.

⁷ KOLLÁR, ref. 2, s. 36.

⁸ KOLLÁR, ref. 6, s. 9.

⁹ KOLLÁR, ref. 2, s. 38.

¹⁰ KOLLÁR, ref. 6, s. 9.

*vlastní podroben pán, chytře mu vlezlý / soused ovil těžký smutně o herdlo řetěz.*¹¹ Nami zvýraznené odlišnosti v použitých slovných tvaroch svojím lexikálnym významom menia význam celého disticha. V prvej verzii sa zo sluhu stáva pán, čo by mohlo voľne korešpondovať s Hegelovou *Fenomenológiou ducha* (1807). Kým ale Hegel v podkapitole *Pán a rab* podáva filozofický dôkaz jednoty nevyhnutnej závislosti existencie vládcu a ovládaného, Kollárovo distichon *Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážití každou, / ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok* túto nevyhnutnosť nepozná, chápe ju len ako morálnu možnosť.¹² Hegelovo podobenstvo o pánovi a rabovi „dospieva k fascinujúcemu zvratu, pretože pán sa stáva závislým na rabovi nielen pokiaľ ide o živobitie a pohodlie, ale aj pokiaľ ide o jeho sebauvedomenie. Pánom je totiž len do tej miery, pokiaľ ho rab za takého uznáva a tento fakt je ešte väčšmi skľučujúci, ak sa ten druhý nestavia otvorene na odpor, ale celkom zjavne a úplne sa podriaďuje. Nemožno totiž dosiahnuť sebaoprotvrdenie u človeka, ktorý stále iba prítakáva“.¹³ V konečnej verzii *Slávy dcery* sa motív pána a raba prenáša do súvekej reality, zosilnenej dotykovým vnemom z percipovaného textu (“soused ovil”). Kollár metaforicky skonkrétnil dejinný fakt ovládnutia Lužických Srbov Germánmi a ukázal, že dosiahnutie seba-potvrdenia Lužických Srbov je v tomto stave nemožné. Skonkrétnenie motívu pána a raba vo vývine Kollárových úprav textu *Slávy dcery* posúva významové vyznenie skladby z roviny „všeľudského“ do „konkrétneho“.

Ďalšie rozdiely medzi podobami *Předzpěvu* sú buď gradáciou obrazu [napr. 1824: *Aj zde leží zem ta, před okem mým smutně slzícím* oproti 1852: *Ai, zde leží zem ta, před okem mým selzy ronícím*], alebo jeho zjemnením a prenesením ťažiska na konotačné vyznenie [napr. 1824: *O věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící, / ó, krajino všeliké slávy i hanby plná!* oproti 1852: *O, věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící, / o, krajino, všeliké slávy i hanby obraz!*].¹⁴

V sonetovom cykle *Slávy dcery* podstúpili najmarkantnejšie zmeny druhý a tretí spev: *Labe* a *Dunaj* (v rozšírených vydaniach od roku 1832 zvané *Labe, Rén, Vltava* resp. *Dunaj*). Textologické zmeny *Slávy dcery* sa týkali najmä poradia zneliek, ich preskupovania a vsádzania do nových kontextov a lexikálnymi zmenami v rámci jednotlivých sonetov, čím sa obmieňa aj ich ideové a tematické vyznenie. Dopĺňaním rozsahu spevov o nové sonety Kollár „pôvodný básnický text skomplikoval, pričom zastrel i pôvodne ľúbostný charakter

¹¹ KOLLÁR, ref. 2, s. 37.

¹² KOLLÁR, ref. 6, s. 8.

¹³ SOLOMON, Robert C. *Vzostup a pád subjektu alebo od Rousseaua po Derridu*. Nitra : Enigma, 1996, s. 77-78.

¹⁴ KOLLÁR, ref. 6, s. 7 a KOLLÁR, ref. 2, s. 36.

básnickej skladby“.¹⁵ Autor opustil preromantické vyznenie svojich veršov a vrátil sa ku klasicistickým princípom literatúry ako prostriedku výchovy. Výchovné zacielenie *Slávy dcery* smeruje jednak „k čínorodému vlastenectvu, prezentovanému ako najvyššia cnosť zdobiaca ľudského jedinca, ale na druhej strane má výraznú didakticko-moralistickú podobu posolstva smerujúceho k napĺňaniu tradičných etických a mravných hodnôt, cností a humanistických ideálov“.¹⁶ Kollár týmto postupom vytváral básnickú paralelu k svojej homiletickej tvorbe, zhrnutej v knihe *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči* (Pešť 1831).¹⁷

Kontext sonetového cyklu zneliek č. 73 – 76 *Slávy dcery* z roku 1824 je prestúpený apelatívnym subjektivismom. V znelke č. 73 sa dočítame: *Nuže, pokud srdce mladé bije, / hled' me štěstí vlasti laskavé! [...] Krásněji se nikdo nehonosí / smělym čelem, jako vlastenec, / jenž v svém srdci celý národ nosí,*¹⁸ v znelke č. 74 badáme už stupňovanie naznačeného apelatívneho subjektivismu: *[...] hněv se blíží k zuřivosti, / vida lidi, v kterých nebije / ani k hříchu srdce ani k cnosti.*¹⁹ Vyvrcholí to slávnym zvolaním: *To jsou, v kterých duše hnije živá, / hnusné bez balzamu Mumie: / nebo kdo chce žítí, nech se kývá,*²⁰ za ktorým nasleduje znelka č. 75: *Stíny Lauritasů, Svatopluků, / jak vás možno z hrobu vyvésti, / by ste uviděli neřesti / národu a hanbu svojich vnuků, // netoužících ani střely luku / ku slobodě vzítí do pěsti [...] Nám krev milou cizí žízeň chlastá, / a syn, slávy otců neznaje, / ještě svojím otroctvím se chvastá!*²¹ Táto znelka je predohrou známeho apelatívno-didaktického sonetu č. 76, z ktorého sú najznámejšie úvodné verše *Pracuj každý s chutí usilovnou / na národu roli dědičné, / cesty mohou býti rozličné, / jenom vůli všickni mějme rovnou.*²²

V poslednej verzii *Slávy dcery* (1852) sa znelka č. 75 nachádza v kontexte odlišnom svojím zacielením. Kým vydanie z roku 1824 je apelom smerom k jednotlivcovi, vydanie z roku 1852 zasahuje kolektív. Citovanej znelke č. 272 *Stíny Lauritasů, Svatopluků* [...] predchádzajú verše *Všecko máme, věřte moji draží / spoluvlastenci a přátelé [...] řeč i zpěvy máme veselé, / svornost jen a osvěta nám schází!* (zn. č. 269),²³ vystupňované

¹⁵ VOJTECH, Miloslav. *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 42.

¹⁶ *Tamže*, s. 46-47.

¹⁷ Upozornil na to už Jozef Miloslav Hurban v eseji *Slovensko a jeho život literárny*: „To, čo pojal Kollár ako básnik v *Slávy dcere*, to isté rozvodnil vo svojich kázňach a rečiach.“ HURBAN, Jozef Miloslav. *Slovensko a jeho život literárny*. In *Dielo II*. Bratislava : Tatran, 1983, s. 170.

¹⁸ KOLLÁR, ref. 6, s. 54.

¹⁹ *Tamže*. Znelka č. 74 (1824) má vo vydaní z roku 1852 číslo 11 a je v speve *Sála*. KOLLÁR, ref. 2, s. 45.

²⁰ KOLLÁR, ref. 6, s. 55.

²¹ *Tamže*, s. 55.

²² *Tamže*, s. 55.

²³ KOLLÁR, ref. 2, s. 174.

do všeslovanského zvolania *Slavové! Vy ducha nesvorného, / živí v rozbrojích a hryzotě / jdite všickni spolu jednotě / od uhří se učít řeřavého [...]* Učiňte tu radost milé matce, / Rusi, Serbi, Češi, Poláci, / žíte svorně jako jedno stáde! (zn. č. 270) a zavřšené konštatovaním vedomia si práce na vízii spoločenstva Slovanov: *Vítězství to nechci, jenž by padlo / z nebe dolů na zem bez potu, / volím chudou směs a mrákotu* (zn. č. 271).²⁴ Znelka č. 272 (v r. 1824 č. 75) nasleduje ako vyvrcholenie týchto myšlienok a predznamenanie uvedomenia si nutnosti vlastnej životnej cesty spätej s národom: *Národ můj jest zarputilý otčím / a vlast nepřiznivá macecha, / proto, jako syn jenž zanechá / rodičů dům, po světě se točím: / Za obě ty ztráty hledati šel / aspoň v lásce jsem si náhradu, / ale z deště pode žlab jsem přišel.*²⁵ Možnosť úspechu svojej cesty vidí v atribúte trpezlivosti.

Zaujímavým kompozičným presunom sa javí byť v *Slávy dcere* z roku 1852 umiestnenie znelky č. 332. V porovnaní s jej pôvodným znením z roku 1824 v zn. č. 83, má, okrem typických kollárovských hláskoslovných zmien, rovnaké znenie: *Do zlých časů, Bůh to s nebe vidí! / naše živobytí upadlo, / až se strašné jejich zercadlo / ruka očím odekryti stydí; // zmatek točí krajín běh i lidí, / duch má závrat, serdce uvadlo, / ba, o, nové světa divadlo! / Sám už sebe rozum nenávidí: / Se svobodoi válčí nesvoboda, / pravda sluje nyní neštěstí / a cnost ředne jako stará moda; // najhorší pak ta jest chyba věku, / že, ač cítí osten bolesti, / nemoc tají a smích činí z léku.*²⁶

V trojspevovej *Slávy dcere* z roku 1824 predchádza v speve *Labe* citovanému sonetu znelka, ktorej moralisticko-didaktické vyznenie je jednou z najznámejších Kollárových sentencií o vzťahu k národu, v ktorej básnik „nevďek ku národu svému“ radí medzi tie najväčšie poklesky človeka: *Však znám draka s tváří černoхудou, / proti němuž tyto úlomky / hříchů ještě sněhu bělší budou; // ten sám loupí, repce, učí zlému, / bije sebe, předky, potomky, / a zní: nevďek ku národu svému.*²⁷ Podľa Miloslava Vojtecha môžeme v tomto básnikovom posolstve pozorovať „dôraz na symbiózu kresťanského náboženstva a mravnosti, ktorá pramenila v herderovskej estetike, korigovanej v intenciách nastupujúceho romantizmu Jakobom Friedrichom Friesom (1778 – 1843), ktorého prednášky Kollár navštevoval počas svojho pobytu v Jene“.²⁸ Myšlienka hriešnosti, prameniacej z nevďačnosti národu, sa v menšej intenzite zopakuje aj v sonete č. 84, najmä v jeho poslednom tercete: *Nepřipisuj svaté jméno vlasti / kraji tomu, v kterém bydlíme, / pravou vlast jen v srdci nosíme, / tuto nelze*

²⁴ KOLLÁR, ref. 2, s. 175.

²⁵ *Tamže*, s. 177.

²⁶ *Tamže*, s. 207.

²⁷ KOLLÁR, ref. 6, s. 59.

²⁸ VOJTECH, ref. 15, s. 50.

*bíti ani krásti. // Dnes neb zítra vraha zemi másti / a lid v jarmě jeho vidíme; / přece, když se duchem spojíme, / vlast je celá v každém svazku části. // Vzácny ovšem citu nevinnému / jest i háj ten, řeka, chalupa, / kterou praděd nechal vnuku svému: // ale meze vlasti nerozborné, / jichž se bojí tknouti potupa, / jsou jen mravy, řeč a myslí svorné.*²⁹ Znelka č. 83 tým dostáva funkciu homiletického zamyslenia sa a prostredníka medzi duchovným (hriech – nevďak k národu) a pozemským (hranice vlasti – rovnaká reč, mravy a vzdelanie).

V päťspevovej *Slávy dcere* z roku 1852 je znelka č. 83 *Do zlých časů, Bůh to z nebe vidí...* umiestnená pod číslom 332 do tretieho spevu *Dunaj*. Predchádza jej sonet č. 331, ktorá má v roku 1824 v speve *Labe* číslo 87. Obsahuje známy básnický dôraz na pravdu, majúci v protestantskej línii slovenskej obrodeneckej poézie prekollárovskej i pokollárovskej silnú tradíciu:³⁰ *Člověk loupí, jestli nerozdává, / nemluví-li pravdu, zlořečí, / zločincem se nečiněním stává; // on jen tolik platí, kolik dělá, / když se tedy hnilost člověčí / cnosti bojí, proč je k hříchům smělá?* Táto znelka navyše obsahuje aj známe Kollárovo výchovné posolstvo, dôraz na aktivitu jednotlivca. Protiklad aktivita – pasivita vyhrocuje básnik jednoduchým poukazom na aktivitu: *tu cnost má i kámen, z lenivosti / též zle nečinívá bližnímu ....*³¹ Po znelke č. 332, v ktorej sa moment pasivity vyhrocuje poukazom na prevrátenie poriadku sveta, na jeho falošnosť: *najhorší pak ta jest chyba věku, / že, ač cítí osten bolesti, / nemoc tají a smích činí z léku,*³² sa nám Kollár prihovára subjektivizovaným ponorom do vlastnej mysle: *Sám sem někdy myslel, že už svému / losu vzdorovati nebudu, / ani odpor klásti osudu, / jenž můj národ tlačí, ohromnému; //svět se předce nehne kvůli tvému / asnad mámivému přeludu, / a kdo může říci bez studu: / Toto učiň! Bohu všemoudrému?,*³³ aby v nasledujúcich znelkách upadol do smútku z konania vlastného národa a utiekaniu sa k Bohu a k neutíchajúcim výzvam k činu: *Stokráte sem mluvil, teď už křičím / k vám, rozkydaní Slávové! Budme celek a ne drobtové, / budme aneb všecko, aneb ničím* (zn. číslo 337).³⁴

Obdobne sa do nového kontextu dostávajú aj znelky č. 182 (v roku 1824 č. 67), č. 228 (č. 59), č. 233 (č. 69), č. 246 (č. 66), č. 250 (č. 82), č. 267 (č. 72), č. 283 (č. 71), č. 287 (č. 100), č. 312, 314, 315 (č. 89, 90, 91), č. 317 (č. 128), č. 329 (č. 81) a mnohé ďalšie.

²⁹ VOJTECH, ref. 15, s. 60.

³⁰ Miloslav Vojtech ju vidí v diele Bohuslava Tablica (básne *Svobodné volení, Spisovatel a Pravda z Poezyí* – 1806 – 1812) a vo viacerých básňach Pavla Országha Hviezdoslava. Pozri *Tamže*, s. 51.

³¹ KOLLÁR, ref. 2, s. 207.

³² *Tamže*, s. 207.

³³ *Tamže*, s. 207-208.

³⁴ *Tamže*, s. 209.

Z pohľadu zmeny lexiky je zaujímavou napríklad znelka č. 364 (v 1824 č. 133):

Znášli kraj ten, ony ráje věčné,
vlast tu krás a duchů palouky,
kde se cnost a láska za ruky
vedou, kráčíc v záři ve slunečné?

Znáš-li kraj ten, tu vlast Slávy věčné,
ráj všech krás a duchů palouky
kde se cnost a láska za ruky
vedou, kráčíc v záři ve slunečné?

Slávy dcera 1824³⁵

Slávy dcera 1852³⁶

Zmeny nastali v zámene toponymickej identifikácie „kraj – věčný ráj – vlast krás“ a „kraj – vlast Slávy“ – ráj krás. Citovanou znelkou sa v oboch verziách *Slávy dcery* prihovára Mínin duch básnikovi. Naoko drobnou lexikálnou prešmyčkou zostáva vyznenie *Slávy dcery* z roku 1824 všeľudským resp. bez konkrétne vypovedaného adresáta, kým vydanie z roku 1852 je zacielené na ideálne, pre Kollára konkrétne, spoločenstvo obývané Slovanmi, na *vlast Slávy věčné*.

Smerovaním od *Slávy dcery* z roku 1824, čiastočne zacielenej na národ a cezeň na ľudstvo, k explicitnému vyzdvihovaniu idey Slovanstva vo verzii z roku 1852, narušil Kollár univerzálne vyznenie svojej práce. Transformoval ju na dielo takmer nepodobné svojmu ideovému, tematickému a literárnosmerovému východisku. Narušanie sa dialo paralelne so zastieraním ľubostných motívov, ktoré boli spolupodnetom k vzniku sonetového cyklu už v zbierke *Básně Jana Kollára* (1821), a ktoré určovali aj preromantickú tvár *Slávy dcery* z roku 1824. Básnik prechádza z intímne pociťovaného prežívania lásky a vlastného „ja“ k všeobecným tézám, výrokom o láske a partnerstve. Tzv. „úplným“ vydaním z roku 1832 započal Kollár cestu premien, ukončenú až vydaním *Slávy dcery* z roku 1852. Kollárova skladba textologickým vývinom stráca preromantický subjektivismus a nadobúda znaky klasicistickej didaktickosti, čo je z hľadiska literárnosmerových tendencií paradoxné. *Slávy dcera* sa javí ako závažný textologický problém. Nahliadli sme len na niektoré zmeny, reprezentujúce diferencie medzi jednotlivými autorskými podobami textu Kollárovo „celoživotného básnického diela“. Hlavnými textologickými zmenami sú, popri permanentnom dopĺňaní rozsahu textu, preskupovanie jednotlivých sonetov, vytváranie nových tematických a ideových kontextov, zasadzovanie zneliek do odlišných sonetových cyklov a spevov a v neposlednom rade aj zmeny lexikálnej roviny jednotlivých častí textu. Smerovanie *Slávy dcery* spelo od zacielenia na ľudstvo a všeobecné idey koexistujúce s bytostne intímnymi ideami ku konkrétnemu zacieleniu na Slovanstvo, národ, apelatívnosť

³⁵ KOLLÁR, ref. 6, s. 88.

³⁶ KOLLÁR, ref. 2, s. 223.

a didaktickosť. Dôkazom sú aj spevy *Lethe* a *Acheron*, v ktorých sa Kollár stáva posudzovateľom úlohy jednotlivých osobností Slovanstva v jeho historickom vývine. V týchto spevoch *Slávy dcery* sa preromantické motívy strácajú takmer bez stopy, Mína už nie je objektom básnikovej lásky, ale len mimo reality sveta existujúca „informátorka“ o slovanskom nebi a pekle, čím sa literárnosmerový a textologický prerod Kollárovej lyricko-epickej skladby uzatvoril. S ohľadom na tieto fakty by pre čitateľské potreby bolo relevantnejšie vydávať jej trosjspevovú verziu z roku 1824, čím by sa uprednostnilo literárnoestetické hľadisko pred textologickým. Práve takýmto, čitateľským vydaním je edícia Miloslava Vojtecha *Ján Kollár: Dielo* (Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010),³⁷ ktorá Kollárovu *Slávy dceru* prináša v jej čitateľsky najpútavejšej textovej podobe.

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

MRÁZ, Peter. Textologické premeny Slávy dcery. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 35-42. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

---

³⁷ KOLLÁR, Ján. *Dielo*. Ed. Miloslav Vojtech. Bratislava : Kalligram, 2010.

Odkaz Jána Kollára slovenskej historiografii*

Peter Podolan

Ján Kollár (1793 – 1852) bol nesmierne všestrannou osobnosťou, ktorej činnosť sa neobmedzovala iba na rámec humanitných vied, ale tiež na módne typy vied prírodných. Okrem ideologických spisov a šírenia celého spektra svojich nacionálnych myšlienok prostredníctvom kázní či už prednesených, alebo vydaných v tlačenej forme, alebo v poézii, okrem záujmu o uchovanie národného kultúrneho dedičstva v hmotnej i nehmotnej forme, sa Kollár snažil vypracovať i vedecké postuláty ako oporu svojich konceptov.¹

Korene Kollárovo vnímania histórie najmä v zmysle minulosti slovanského národa môžeme nájsť už v najranejších dielach. Podobné je to s rámcom jeho metodológie. Kollár bol vo svojich názoroch v zásade konzervatívny, obyčajne ich skôr rozvíjal ako menil. Napríklad etymologizovanie mu bolo vlastné už od skorého veku. S jeho vedeckým dosahom ho údajne zoznámil Jozef Dobrovský, resp. túto informáciu úmyselne podsúva publiku, aby tak legalizoval svojrázne využívanie tejto vedecky nebezpečnej metódy, ktorej sa nikdy nevzdal.

Prvé doklady jeho záujmu o históriu môžeme doložiť počas cesty do Jeny, ale pravdepodobne si ho vybudoval už skôr. Avšak až v univerzitnom prostredí Jeny dospel k odbornému štúdiu historickej faktografie, o čom svedčí napríklad Kollárov spor s profesorom Henrichom Ludenom o slavinitu niektorých božstiev. Najpravdepodobnejším dôvodom príklonu k histórii bolo predovšetkým hľadanie opôr proti útokom neslovanských spisovateľov presadzujúcich vlastnú nacionálnu nadradenosť a tiež pre samodefiníciu slovanského národa. Preto bol ohraničený i výber historických tém, ktorými sa Kollár zaoberal. Jeho podobu určovali dva základné faktory – autorov bezprostredný (či sprostredkovaný) emotívny zážitok (nostalgia) a rovnako „programové“ témy strategicky určené pre verejnosť s dôrazom na informatívny a edukatívny charakter.

Pre Kollára charakteristickým okruhom problematik bol súbor tém spojených s odnárodnením Slovanov a potom pozitívne príklady ako dobré vlastnosti, obdivuhodné charaktery osobností, a pod. Kým prvá oblasť preukazuje isté črty národného martýrstva a príklady zlého riešenia situácie v minulosti, čo malo smerom dovnútra národa akýsi

---

* Príspevok vznikol ako výstup projektu „Slováci a formovanie moderných národov v strednej, východnej (juhovýchodnej) Európe: Identita, konfesionalita, mýtus“ – VEGA 2/0208/10.

¹ O základných postulátoch, obľúbených témach, metodológii a prameňoch pozri PODOLAN, Peter. Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika. In *Forum historiae*, I, č. 1, 2007. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>

integračný význam, v prípade druhej oblasti Kollár vytvára jednak ideálnu líniu charakteru národa, ktorá (ak náhodou nie je prítomná) sa má naplniť, opäť má i integračnú funkciu pri vymedzení s inými národmi, zároveň pre vonkajší svet predstavuje akúsi výkladnú skriňu. Takto precizované témy sú odrazom Kollárovo výroku: „*Cokoli zajisté v dějinách v zeměpisu, v uměních našeho jest, paběrkujeme a kořistujeme to pro velikou budoucnost, přivlastníme to sobě a národu.*“² Tento výrok súvisí v mnohých ohľadoch s inou jeho myšlienkou – „*U všech nových národů i dávných / chválu měli vážní předkové / i my vlastenci a bratrové / slavme slavně slávu Slavov slavných!*“³ Kollár sa teda programovo stal hlásateľom či obnovovateľom minulej slávy Slovanov.⁴

Pri hľadaní Kollárovo záujmu o odnárodňovanie v dejinách nesmieme zabúdať na skutočnosť, že sa Kollár v Sasku (Durínsku) dostal do prostredia, ktoré – hoci kedysi kompaktné obývané Slovanmi – si v 19. storočí zachovalo iba málo odkazov na toto obdobie. Pre Kollára to bol odstrašujúci príklad, s ktorým sa snažil oboznámiť širšiu verejnosť, aby zabránil jeho opakovaniu okrem iného aj na území Uhorska. Keďže sa maďarský nacionalizmus na začiatku 20-tych rokov 19. storočia v Uhorsku ešte neprejavoval vo svojej vyhrotenej forme a súčasne preto, lebo mal Kollár z detstva viac empirických vnemov skôr z kontaktov s nemeckým etnikom, vyhranil svoje postoje najprv týmto smerom. Je evidentné, že charakter nacionálneho života v nemeckých krajinách a jeho nadradený prístup voči iným národom Kollára v jeho prístupe ešte viac utvrdzovali. Snažil sa objasniť ako proces asimilácie tamojších Slovanov prebiehal, čo ho nutne doviedlo k štúdiu historických prameňov.

Typické elegické zafarbenie vnímania ponemčenia polabských Slovanov súvisí podľa nášho názoru bezprostredne so situáciou okolo jeho vzťahu s Friederikou Schmidtovou. Nešťastná (zrejme jednostranná) láska a následné depresívne pocity sa pretavili aj do zobrazenia smutného osudu a nostalgie za starými, slávnymi časmi. Druhú líniu elegického prístupu predstavovala staršia evanjelická spisba. Zakonzervovaný smútok za Friederikou

² KOLLÁR, Jan. *Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára. S vyobrazeními, též i se slovníkem slavjanských umělcův všech kmenův od nejstarších časův k nynějšímu věku, s krátkým životopisem a udáním znamenitějších, zvláště národních výtvorův.* Ed. Jan Jakubec. Praha : 1907, s. 10. (ďalej len **Cestopis**)

³ Znelka II, 217. Slávy dcera [1852] In KOLLÁR, Ján *Dielo I. Básne.* Ed. Cyril Kraus. Bratislava . Tatran, 2001, s. 148. Veľmi podobne sa vyjadril v kázni *Obraz výtečného predchůdce a původce reformace mistra Jana Husa pôvodne v II. zv. Nedělních... kázni a řeči.* (Peš 1844). KOLLÁR, Jan. *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči. Výbor.* Ed. Lenka Kusáková. Praha : Kalich, 1995, s. 98-115; 101.

⁴ Porovnaj aj kázeň *O dobrých vlastnostiach... – „...nejlepší muži a řečníci [...] svojmu národu hned' jeho slavných predkov a původcov, hned' jeho znamenité činy v umení a bojoch často připamätávali, rozplameňujúc ich tak k istej záchove a rozšíreniu svojho mena...“* KOLLÁR, Ján. O dobrých vlastnostiach národa slovanského. In KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života.* Ed. a prel. Karol Golán a Karol Rosenbaum. Bratislava : Tatran, 1972, s. 218.

a postupné rozširovanie Kollárových znalostí o historickom osídlení Slovanov spôsobilo, že sa u neho myšlienka o dávnom slovanskom osídlení v 19. storočí už neslovanských krajín hlboko zakorenila.

Takéto chápanie nakoniec nebolo apriori nesprávne a čiastočne sa zhodovalo s historickou realitou. Kollár konkrétne v Sasku hľadal stopy slovanského osídlenia pomocou analýzy miestnych názvov, mien riek, vrchov a pod. Hoci tak prirodzene dospel k mnohým nesprávnym výsledkom, v tomto prípade mali jeho zistenia aspoň racionálny podklad. Z dnešného hľadiska sú niektoré etymologické konštrukcie až komické, Kollár však vo výsledky svojej metódy úprimne veril. Na základe nemeckého príkladu takýto postup aplikoval postupne na takmer celé územie Európy. Slovanská mapa Európy následne úzko súvisela i s jeho poznávacími cestami. Vyznával pritom myšlienku, že správne môžu detaily postrehnúť iba slovanskí bádatelia“ „...ant' je to už časem, deštém a prachem tak zmařeno, že sa ani pozornosti hodno býti nevidí; a musejúť tam oči cvičného slavisty přijíti, aby sobě toho povšimnuly.“⁵ Analogickým k nemeckým krajinám je prípad starej Itálie, ktorej údajný pôvodný slovanský charakter predstavuje extrémny prípad, aj keď odráža skutočné etnické odlišnosti regiónov v dávnej minulosti.

Pri opise „pôvodne“ slovanských území sa Kollár takmer vždy venoval i samotnému procesu odnárodenia. Hoci tejto problematike sám prenechal v takmer všetkých svojich dielach pomerne veľa priestoru, deklaratívne žiadal, aby niekto napísal „*Historii odnáródňování Slavjanův v Europě, obzvláště pak Němčení jich v Germanii*“ od najstarších až do najnovších časov.⁶

Z tohto hľadiska obzvlášť negatívne vykreslil najmä spôsoby Nemcov, „odnárodenie“ Slovanov v Itálii mu až tak nevadilo.⁷ Táto nerovnomernosť prístupu súvisí s porovnaním relatívnej úrovne kultúrneho rozvoja. Kollárovo chápanie primitívnej kultúry starých Germánov, ktorá sa nevyrovnala ani slovanskej, našla protiklad v prípade gréckej, resp. latinskej klasickej kultúry.⁸

Konštantným prvkom Kollárových nielen historiografických diel je aj vymedzenie charakteru Slovanov, definované v jeho známej kázni *O dobrých vlastnostiach slovanského národa* (1822). Hoci ovplyvnenie Herderovým charakteropisom Slovanov je evidentné,

⁵ List Jána Kollára Pavlovi Jozefovi Šafárikovi z 12. septembra 1836, AMBRUŠ, Jozef. *Listy Jána Kollára I.* Martin : Matica slovenská, 1991, s. 158-160.

⁶ *Cestopis*, s. 392.

⁷ *Tamže*, s. 391.

⁸ KOLLÁR, Jan. *Staroitalia slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a literatuře nejdávnejších vlaských a sousedních kmenů, ze kterých je zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli.* Vídeň : V císařské dvorské a státní tiskárně, 1853, s. XI. (ďalej iba *Staroitalia*)

Kollár aj v tomto prípade vychádzal aj z vlastných skúseností (napr. obraz na poli spievajúcej slovenskej sedliacky pri práci v Turci). Pre historiografiu je podstatné, že jednotlivé vlastnosti sa snažil podporiť dokladmi z najhlbšej minulosti. Vlastnosti Slovanov mali významne ovplyvniť ich dejinné správanie. Medzi obrazmi charakteru Slovanov starých a súdobých (19. storočie) však nenájdeme podstatné rozdiely. Degradáciu niektorých črt Kollár vysvetľoval vplyvom iných etník a násilím. Pretože odlišenie sa od iných v protiklade *oni – my* je jedným zo základných princípov skupinovej identifikácie, v tomto prípade nacionálnej a súčasne pre skutočnosť, že bolo takého vymedzenie žiadané „obrodeneckou“ verejnosťou, stali sa Kollárom načrtnuté vlastnosti stereotypom, ktorý je vo svojej podstate udržiavaný až podnes. Treba ale pripomenúť, že Kollár bol v značnej miere vlastne iba zostavovateľom tohto obrazu, využíval staršie koncepty a myšlienky iných autorov.

Idea „práce pre národ“ bola v období formovania Kollárovej osobnosti módna. Vzdelávanie (i v histórii národa) považovali za dôležité aj Kollárovi profesori Henrich Luden a Ján Filip Gabler, no Kollár si podobnú predstavu pravdepodobne vytvoril ešte v Uhorsku. Rétoricky nadaný Kollár si čoskoro našiel niekoľko ciest a možností ako uskutočňovať svoju ambíciu vzdelávania a výchovy národa nielen k sebauvedomeniu, ale i rozvoja najmä svojej kultúrnej úrovne.

Nacionálne ambície, kde samozrejme obraz minulosti zohrával veľmi významnú úlohu, tak našli svoje miesto v Kollárových kázňach. Aby mohol šíriť svoje myšlienky ďalej než do okruhu evanjelickej cirkvi a. v. v Pešti, vydával svoje príhovory tlačou. Ďalšou z foriem bola poézia, prenášajúca mnohé „zašifrované“ myšlienky. Najvýraznejšie túto tendenciu môžeme vidieť na zbierke *Slávy dcera*, ktorá sa stala v podstate Kollárovým celoživotným dielom, kvôli jeho neustálej práci na jej zdokonaľovaní. Pretože symboly a „šifry“ ale koniec koncov aj reálne historické udalosti sa nakoniec stali nezrozumiteľnými aj kvôli slabému rozsahu „slovanského“ vzdelania, Kollár vydal vlastný výklad k tomuto dielu, pričom vlastne ide o edíciu najmä historiografického materiálu, ešte rozširujúcu okruh informácií viažuci sa k jednotlivým znelkám.

V prípade kazateľskej i básnickej činnosti ide v podstate o program vzdelávania dospelých. Náš autor, v určitých intenciách veľmi prakticky zameraný, si už dávnejšie uvedomil aj dôležitosť vzdelávania detí. O obsahu školských osnov v Uhorsku si urobil obraz ešte počas svojich štúdií. Historickému vzdelaniu sa najviac približoval predmet „história vlasti“. Kollár však vedomosti, ktoré deti na podobných predmetoch získali, nepovažoval za dostačujúce. Jeho *Čítanka...* preto v oboch vydaniach obsahuje kapitolu s názvom *Krátičká známosť národa slovanského*. V tomto prípade išlo o vedomú snahu napomôcť žiakom

k slovanskému národnému sebauvedomeniu. Kollár tento seriózny prístup potvrdil i neskorším, samostatným vydaním tejto kapitoly ako brožúrky.⁹

Azda s výnimkou básnickej tvorby je pedagogická i kazateľská činnosť prepojená s jeho povolaním evanjelického kňaza. K nastúpeniu cesty učenca Kollára inšpirovali pravdepodobne Šafárikove *Dejiny slovanskej reči a literatúry...* (1826) a tiež Šafárikova viera v Kollárovo schopnosti i na vedeckom poli, ktorých počiatkové prejavy môžeme nájsť zhruba medzi rokmi 1825 – 1830.¹⁰ V tomto období v Kollárovho vedeckého ducha stále veril i Pavol Jozef Šafárik.¹¹ Kollárova vedecká činnosť v zásadnej miere súvisí s historiografiou, hoci z dnešného hľadiska patrí skôr jazykovedným odborom či etnológii a religionistike. Kollár už v týchto svojich raných „vedeckých“ dielach používal takmer výsostne etymologickú metódu. Rovnakým spôsobom sa však k výkladu národných mien staval napríklad i J. Dobrovský či P. J. Šafárik, nejde teda o dobovo neobvyklý jav. Kollárova obrazotvornosť však etymológiu skutočne degradovala na úroveň sofistikovanej špekulácie, akokoľvek sa Kollár snažil o korektnú interpretáciu. Nie je pravda, že Kollár nemal potrebné vzdelanie, napokon dráha jeho vzdelávacieho procesu je veľmi podobná Šafárikovej, ide skôr o osobnú črtu jeho charakteru, jeho zvláštne chápanie súvislostí na pomedzí medzi šíalenstvom a genialitou. Preto sa už prvé „vedecké“ diela, najmä *Rozprawy o Gmenách, počátkách i starožitnostech národu Slawského a geho kmenů* (1830) u odbornej verejnosti nestretli s očakávaným ohlasom.

Kollár však svoju snahu nevzdal, hoci na určitý čas stratil o vedeckú činnosť záujem – venoval sa ideologickým spisom, zapracovával vedecké fakty na báze historizmu do „úplného“ vydania *Slávy dcery* s už spomínaným *Výkladom* (1832). Slovanská minulosť ho však lákala naďalej. V roku 1835 objavil „Černoboha bamberského“¹² a očakával vydanie

⁹ Podrobnú analýzu pozri v PODOLAN, Peter. Krátičká známosť národu Slowanského Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. [online] Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava : Stimul, 2011, s. 39-58. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf> Edíciu dvoch vydaní textu pozri v PODOLAN, Peter. Dve verzie Krátičkej známosti národu Slowanského Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 84-95. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>

¹⁰ V tomto čase Kollár simultánne pracoval na viacerých projektoch – tvorbe nových zneliek Slávy dcery v 5-tich spevoch, ktoré obsahujú umelecké stvárnenie mnohých historických udalostí, na *Výklade čili přímětkoch a vysvětlivkách ku Slávy dceře* a píše prvé odborné práce venované predovšetkým výkladu národných mien. (*Ableitung und Erklärung den National – Namens Magyar* (1827), *Rozprawy o Gmenách, počátkách i starožitnostech národu Slawského a geho kmenů* (1830) a i.)

¹¹ Pavol Jozef Šafárik v liste z 4. marca 1823 vyzýva Kollára, aby mu pomohol s prácou na *Dejinách slovanskej reči a literatúry...* a „vypracování historie literatury slovenské v Uhřích (u Slováků) na se vzal?“ Šafárik nechcel od Kollára estetické zhodnotenie ľudových piesní „jako raději stručný historický přehled slovenského života našich Slováků ode starodávnych časů až do dneška...“ List P. J. Šafárika Jánovi Kollárovi z 4. marca 1823. Fond Jan Kollár, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha.

¹² O udalosti pozri populárne spracovanie: PODOLAN, Peter. Omyl Jána Kollára. In *Historyweb.sk*. [online] Dostupné na internete: <http://www.historyweb.sk/clanky/detail/omyl-jana-kollara#.UIALJHc_lw>

Šafárikových *Slovanských starožitností* (1837), od ktorých zrejme čakal aj akúsi rehabilitáciu svojich názorov z *Rozpráv...*; Šafárik ale nanovo mnohé z jeho téz poprel.

Skutočnosť, že Šafárik uprednostnil formu národného mena *Slovania* pred formou *Slávi* Kollára doslova vyprovokovala k ďalšiemu bádaniu. Šafárik rozsiahlym historiografickým dielom v istom zmysle vyčerpал celý priestor slovanských dejín a dielo podobného rozsahu a významu sa objavuje až na začiatku 20. storočia. Kollár sa preto začal zaujímať o obdobie, ktorému Šafárik nevenoval na základe svojho pomerne prísne kritického historiografického prístupu pozornosť, ba dokonca mu uprel možnosť získania relevantných záverov. Práve prehistorické obdobie preto pritiaхло Kollárovej pozornosti. Práca *Sláva Bohyne...* (1839) rozširuje historiografickú bázu hlavne o mytologický okruh, ktorého význam pre pochopenie najstarších dejín bol podľa Kollára podstatný. V práci aplikoval i staršiu, v podstate prekonanú, no ešte rezonujúcu myšlienku o pôvode Slovanov z Indie, ktorá ho zvlášť zaujala. Pretože obraz mytológie slovanského staroveku bol na základe skromných zmienok historických prameňov pomerne kusý, náš bádateľ ho „rekonštruoval“ na základe analógie s indickými náboženskými systémami, najmä hinduizmom. Bohatú indickú starovekú kultúru Kollár cez genetický vzťah Slovanov s Indmi prakticky privlastňuje Slovanom. Ani táto práca, ktorá je vrcholným dielom Kollároveho bádania v problematike národných mien však odbornú verejnosť nezaujala a dostala negatívne ohodnotenie.

Sláva Bohyně... ale súčasne stojí na začiatku súboru „starožitníckych“ diel, Kollár sa totiž výraznejšie začína orientovať na hmotné pamiatky, patriace novej, dobovo takmer výsostne nacionálnej vede – archeológii (staroveda). Kollárovo poňatie tejto vedy je špecifické, hoci podobné chápaniu napríklad Václava Krolmusa a i. Odráža silný záujem o prácu so starým jazykom, preto sa Kollár zaujímal predovšetkým o tie hmotné pamiatky, ktoré sú „nosičom“ informácie v písomnej forme. S nápismi na soškách, nádobách či nápismi samotnými potom Kollár pracoval typicky najmä s použitím etymológie. Ide pritom o zvláštny spôsob poňatia rodiacej sa archeológie, zvlášť ovplyvnený dobovou úrovňou najmä klasickej archeológie. Kollárovo starovedné obdobie sa úzko spája s poslednými rokmi jeho života i jeho veľkým úspechom, keď sa stal mimoriadnym profesorom slovanskej starovedy na univerzite vo Viedni. Zmena zamestnania zmenila i Kollárove možnosti vplyvu na verejnosť. Sústredil sa takmer výsostne na odborné práce a prezentovanie svojich bádateľských výsledkov študentom na prednáškach.

Prvým veľkým okruhom Kollárových starovedných spisov sa stala Itália. Pôvodne náhodné dôvody na absolvovanie „italskej cesty“ sa strácajú v pozadí, ak si uvedomíme, že Kollár si priebeh ciest pomerne presne plánoval, respektíve ešte pre ich uskutočnením si

zisťoval podrobné informácie o miestach a objektoch, ktoré si chcel osobne prezrieť. Tradičné informácie o Venetoch prepojil s etymologickým výkladom miestnych názvov a aplikoval svoju tézu o prevrstvení slovanského etnika etnikami neslovanskými. Pre talianske prostredie táto téza odráža skutočnosť, že v prípade Etruskov a Umbrov ide o etnicky a kultúrne odlišné celky. Do rovnice za neznámu (dodnes nevyriešený etnický pôvod Etruskov a zvláštne postavenie Umbrov) dosadil Slovanov a celý okruh ich bohatej a pre rímsku antiku dôležitej kultúry im jednoducho privlastnil. V rámci svojho vedeckého prístupu dokonca i rozlúštil slovanské – etruské písmo (resp. jazyk).¹³ Rozsahom obrovská práca sa zaoberá mnohými aspektmi tejto bohatej civilizácie, okrem textu Kollár vydal samostatne aj pretače tabuliek s písmom a množstvo vyobrazení hmotných pamiatok. Dielo je tak po svojej formálnej stránke reprezentatívne a impozantné a jeho vydanie sa stalo vrcholom Kollárovej vedeckej činnosti, ktorá bola opäť prijatá negatívne. V tom čase už ale Kollár nežil.

Druhým a posledným okruhom jeho záujmu sa stali čoskoro potom, čo sa začal zaujímať o slovanské „stariny“, tzv. prilwitzké idoly. Rozsiahly súbor fälz bol vydávaný za vyobrazenia slovanských bohov z Retry. Kollár v ich pravosť veril i kvôli skutočnosti, že ich negatívne hodnotili najmä nemeckí vedci, ktorým upieral nestrannosť. Odcestoval dokonca do Meklenburska, aby mohol sošky osobne preskúmať. V dokončení rukopisu a jeho vydaní mu zabránila iba smrť.

Ak hodnotíme úroveň Kollárových archeologických znalostí, musíme Kollárovi vzdať úctu. Hoci jeho pracovné nasadenie niektorí nazvali „patologickým“ interesom a vyčítali mu aj skutočnosť, že o problematike čítal „všetko“ – diela odborné i šarlatánske, kritické i nekritické, Kollárova heuristická činnosť je v skutočnosti veľmi chválitebnou snahou skúmať problematiku z viacerých uhlov a na základe množstva pohľadov si vytvoriť jeden – vlastný. Podľa nášho názoru diela pochybnej vedeckej kvality síce napomohli v chybnom pohľade na daktoré problémy, nespôsobili však toľko chýb ako Kollárova obrazotvornosť a snaha o vytvorenie siete analógií na obrovskom území, expresívne povedané – jeho „miešanie jablák s hruškami.“

Ďalším chvályhodným prístupom Kollára je, že sa pamiatky o ktorých písal, snažil skúmať osobne, čím ďaleko predčí napríklad Šafárika. Kollár nešetril prostriedkami ani časom, aby si overil to, o čom iba čítal. V konečnom dôsledku však ani skúmanie originálov nemohlo priniesť vedecky adekvátne výsledky, pretože Kollárovi na tento druh analýzy jednoducho chýbalo vzdelanie. Vieme síce, že úroveň archeologickej metodiky u niektorých

¹³ Lúšteniu neznámeho písma, pravda oveľa úspešnejšie, sa venoval aj starší Kollárov rovesník Jean-François Champollion (rozlúštenie systému egyptských hieroglyfov), neúspešných lúštitel'ov bolo oveľa viac.

jednotlivcov dokonca už pred Kollárovou érou, dosiahla slušnú úroveň, no skúsenosti archeologickej praxe v teréne¹⁴ či postupy pri posudzovaní predmetov v múzeách Kollárovi nemal kto sprostredkovať.

Vedecké dielo, zamerané prevažne na obraz života starých Slovanov, aspoň čiastočne plnilo svoju funkciu – oboznamovalo Slovanov s ich slávnou minulosťou. Z tohto hľadiska napriek mnohým chybám treba ku Kollárovi, jeho metódam i názorom prejavit' zhovievavosť. Konečne niekoľko nasledujúcich desaťročí len málo zmenilo jeho názor – „*Ve staré historii slavské ještě nic jistého, pevného, apodictického tak, aby klestění nové cesty aneb pronesení nějaké domněnky ještě nyní paradoxii slouti mohlo!*“¹⁵

---

¹⁴ Kollárovmu zásahu v Zalaváre, kde zachránil a opísal domnelý Pribinov hrad, venoval pozornosť SKUTIL, Jozef. Ján Kollár a archeologické památky. In *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 38-42, 1944-1948, s. 69-111. Kollár tu preukázal slušné znalosti dejín Zalaváru (Blatnohradu). Pozri *Cestopis*, s. 30-47.

¹⁵ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 12. októbra 1830. In AMBRUŠ, ref. 5, s. 105-107.

The Legacy of Ján Kollár to the Slovak Historiography

Ján Kollár belonged to the specific generation of Panslavia, and his national sentiment was formed by such influences as the Slovak nationality, affiliation to the evangelic religion, the latin characteristics of education in the Kingdom of Hungary, study at the university in Jena and a long stay outside Slovakia. Historism and historiography themes appeared already in his early writings. The works of Ján Kollár contain a huge amount of historical facts however none of them are in fact historiographic. Kollár included the elements of historism in his sermons, poetry and pedagogical letters. He was interested mainly in the earliest history of Slavs. As a scholar he started analyzing this issue between 1826 – 1830 when he completed his first works on the origin of national names: *Ableitung und Erklärung den National – Namens Magyar* (1827) and *Rozprawy o Gmenách, počátkách i starožitnostech národu Slawského a geho kmenů* (1830). Because of the big number of historical facts in his poetry book *Slávy dcera* (1824 – 1852), he was obliged to publish *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře* (1832) – explanatory notes and the edition of historical sources. Even his cultural-political letters *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa* (1836, 1844) contain some historical data. In his next scholarly work *Sláva Bohyně a pôvod gména Slawuw čili Slawjanuw w listech k welectenému příteli panu P. J. Šafarjkovi od Jana Kollára s přjdawky srownalost indického a slawského žiwota, řeči a bájeslowj ukazugjcjmi* (1839) Kollár depicts the analogy between the Slavs and Indians, based mostly on mythology. The national name of the Slavs is originated from a fictitious goddess. In his last years he dedicated himself to archaeology and became the profesor of archaeology at the university in Vienna in 1849. At this period he focused on the question of slavic settlements in Italy which he concluded with the publishing of *Staroitalia slawjanská aneb objevy a důkazy živilů slawských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a literatuře nejdávnejších vlaských a sousedních kmenů, ze kterých je zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slawjané nad jiné četnější byli* (1853). At the same time he also dealt with the so called idols of Prilwitz – this work „*Die Götter Rhetras*“ čiže *Bohové z Retry čili Bájeslovné starožitnosti Slovanů a zčásti i Germánů v severní Evropě* has never been published, not even posthumously. Kollár has never been considered a scholar despite his best efforts and widespread knowledge from the field of history.

Keywords: Ján Kollár (1793-1852), historiography, Slavic history of Slavs, history of Slovaks

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. Odkaz Jána Kollára slovenskej historiografii. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 43-51. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

Reflexia poľskej otázky v slovenskej preromantickej a romantickej literatúre

Denisa Nešťáková

Štúdiá sa zameriava na reflexiu, formu spracovania a vnímania poľského námety v dielach preromantickej a romantickej literatúry na Slovensku. Jej súčasťou je pokus o interpretačno-explanačné čítanie vybraných textov z pera konkrétnych autorov tohto obdobia. Tí predstavujú osobnosti pokrývajúce celé spektrum spoločenského života; analyzované sú preto texty z vedeckej i umeleckej sféry. Naším cieľom bolo preniknúť do konkrétnych textov za účelom preskúmať v akej podobe v nich autori prinášajú námet z poľského dobového sveta. Kritériom výberu textov bola prítomnosť tém z poľského prostredia, alebo riešenie slovanskej národnostnej otázky, ktorej organickou súčasťou bol aj poľský národ. Pozornosť sme sústredili predovšetkým na spracovanie poľskej otázky, ktorá je priamo napojená na koncept slovanskej vzájomnosti, pričom ho prakticky rozbíja. Vzhľadom na značnú variabilitu skúmaných textov bolo potrebné zvoliť rozdielny prístup ku každému z vybraných diel, aby bola vyhotovená analýza relevantná.

Riešenie národnostnej otázky stavanej na konštrukte všeslovanskej vzájomnosti sa stalo programom od jej vzniku, dominantne v čase hegemonnej činnosti Jána Kollára a tiahlo sa celým dlhým 19. storočím. Začiatok vymedzenia výskumu vybraných textov bol položený na základe viacerých faktorov do obdobia preromantizmu, keď sa téza všeslovanskej filozofie objavuje v konkrétnej podobe. Kollárova idea sa potom pretavila do diel viacerých autorov jeho doby i nasledujúcej generácie. Fakt, že so slovanstvom, všeslovanskou vzájomnosťou priamo súvisí aj poľská otázka, je nevyhnutné pokladať za neodškriepiteľný. Problémovou sa stáva práve skutočnosť, že Poliaci boli „narušiteľmi“ tohto teoretického konceptu. Vyrovnávanie sa s týmto javom sa stáva organickou súčasťou najvýznamnejších diel slovenských autorov. Na základe faktu, že poľská otázka je prítomná v najvýraznejších dielach najvýznamnejších slovenských autorov, môžeme súdiť, že bola dobovo medzi intelektuálnymi elitami vnímaná ako závažná.

Poľsko-slovenské vzťahy, najmä literárne a kultúrne, sa formovali ako spontánný výsledok etnografickej, historickej, sociálnej i geografickej blízkosti. Samozrejým však zostáva fakt nesúmernosti vzťahov z hľadiska rozvinutia národného povedomia, keďže Poliaci mali za sebou stáročnú skúsenosť vlastného štátneho celku, s čím súvisia ďalšie faktory ďalej analyzované v texte. Samotná poľská literárna i všeobecná historiografia prijíma definíciu a terminologické vymedzenie obdobia medzi rokmi 1794 až 1918 nejestvujúceho Poľska ako samostatného nezávislého štátu, ale túto éru opisuje ako dejiny poľského národa

alebo dejiny Poliakov, nie dejiny Poľska. V myšliach Poliakov, podobne ako u Slovákov bola hlboko zakotvená spomienka na minulé slávnu éru. Poliaci sa opierali o nedávno jestvujúce Poľsko, Slováci o to intenzívnejšie pracovali s materiálom Veľkej Moravy a jej dávnej slávy. Faktom zostáva, že „*okolité etniká, ako Česi, Poliaci a Maďari pocítovali svoju národnosť v minulosti oveľa výraznejšie, najmä v dôsledku skutočnosti, že ich život sa mohol opierať aj o určité politicky organizované útvary,*“¹ Slováci si teda koncept štátu, ktorým môžu dokumentovať legitímnosť slovenského národa, museli vybudovať. Podobne ako Poliaci sa opierali o nedávnu či dávnu minulosť a držali sa schémy „slávna minulosť – smutná prítomnosť – opäť slávna budúcnosť.“²

Slovanský aspekt bratstva a spolupráce bol obmedzený v neposlednej rade pre odlišné dosahovanie vlastných cieľov. Zásadným rozdielom medzi Slovákami a Poliakmi bola tradícia a existencia inteligencie a šľachty. Na severnej strane Tatier sa netrápili angažovanosťou šľachty či nedostatkom intelektuálov na poli národného boja, ale s odlišnými problémami. U Slovákov bola absencia slovenskej šľachty problémom v pravom zmysle slova, pretože „šľachtické“ *natio hungarica* bolo viazané k štátnemu celku, resp. územi, nie k etniku, a tak aj šľachta slovenského pôvodu bola oficiálne uhorská,³ rovnako sa pasovali s obmedzenou prítomnosťou inteligencie. Slovenská inteligencia mala nespornú úlohu v obrodení, v oživení, osvete vlastného ľudu, no národné hnutie v tejto podobe by sme iba márne hľadali u Poliakov, lebo nemali problém s poľským národným povedomím, nemuseli zápasit' s jazykovou otázkou ani formovaním národného povedomia medzi širokými masami poľského obyvateľstva.

K množine rozdielností sa pridal významný faktor v podobe osoby Napoleona. Existujúce podmienky väčšiny „kmeňov“ slovenského národa si vyžiadali presadenie aspoň sčasti objektívneho faktu, že rozhodujúcu úlohu pri víťazstve nad Napoleonom mali Rusi. Aby bolo možné ich víťazstvo oceniť, Napoleon sa musel stať všeobecným nepriateľom. Pridali sa tak k v Európe väčšinovému vnímaniu jeho osoby ako antikrista a naopak v jeho premožiteľovi videli záchrancu a hrdinu. Jeden kmeň (národ) však vďačil tomuto mužovi za oživenie štátneho útvaru,⁴ lebo „*vďaka Napoleonovmu víťazstvu nad Pruskom sa podarilo*

¹ ČÚZY, Ladislav. Slovanstvo ako súčasť myšlienkových koncepcií Ľudovíta Štúra. In *Studia Academica Slovaca* 35. Bratislava : Stimul, 2006. s. 351.

² PODOLAN, Peter. Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika. In *Forum historiae*. I, č. 1, 2007, s. 2. [online] Dostupné na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2007/texty_1_2007/Podolan.pdf>

³ *Tamže*, s. 6.

⁴ Księstwo Warszawskie – štátny útvar vytvorený na oklieštenom území Poľska, ktorý existoval v rokoch 1807 – 1813 ako formálne nezávislý celok, v skutočnosti pod vplyvom Francúzska. Na Viedenskom kongrese sa

Poliakom vytvorit' Varšavské kniežatstvo“.⁵ Otázka do akej miery boli Poliaci iba figúrkou v rukách Napoleona je už iným problémom. K tomu všetkému sa pridáva ruská problematika, keďže poľská dejinná i dobová skúsenosť s Ruskom bola negatívna. Rusov poznali ako nepriateľov a tak prirodzene nemohli bez výhrad prijať Kollárov slovenský koncept všeslovanskej vzájomnosti ani neskoršiu Štúrovu výzvu na spojenie sa Slovanov pod ruskou ochranou.

Poľsko-slovenské vzťahy treba vnímať s politickým, geografickým, historickým kontextom, hoci existencia „*priestorového susedstva dvoch kultúr zaväzuje*“⁶ k vzťahom a ovplyvňovaniu. Vplyvy oboch kultúr sú nespochybniteľné, avšak nemožno tvrdiť, že tieto vzťahy boli symetrické. Dominantná poľská kultúra len sotva mohla nekriticky prijímať „mladé“ slovenské podnety. Zaujímavým je napríklad svedectvo R. Zawilińskiego z roku 1899: „*o Slovákoch od Váhu a Hrona, od Savy a Dravy alebo Marice vieme asi toľko, ako o ľudožrútoch alebo Čukčukoch.*“⁷ Hoci toto stanovisko nemožno považovať za všeobecne platné, je potvrdením menšieho (slabého) záujmu nielen o slovenskú literatúru ale i o slovenskú spoločnosť ako takú.

Miesto Poliakov v Šafárikových *Dejinách slovanského jazyka a nárečí*...

Jeden z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského národného života 20. a 30. rokov 19. storočia vstúpil do literárneho života a spoločenského diania v tom istom čase ako jeho spolupracovník a blízky priateľ Ján Kollár. V rokoch pretrvávajúcich maďarizačných a germanizačných snáh malo pretekanie sa o starobylosť a najstaršie momenty v dejinách národa významnú úlohu pri formovaní národného povedomia a potvrdzovaní si oprávnenosti vlastných požiadaviek. Jazykovedno-historické dielo Pavla Jozefa Šafárika *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten)* z roku 1826 patrilo k dobovo význačným počínom, pričom bolo reflektované v širšom kontexte ako československom či slovenskom.

Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí sú naozaj dejinami všetkých slovanských nárečí, v tomto prípade sa zameriame iba na Šafárikovo uchopenie poľského národa a jeho jazyka v dobovom kontexte a jeho hodnotenie danej problematiky.

---

dohodlo jeho delenie a vytvorenie Kráľovstva poľského (Kongresové Poľsko, Kongresovka), ktoré bolo spojené s Ruskom.

⁵ MIŁOSZ, Czesław. *The history of Polish literature*. Los Angeles : University of California Press, Ltd. 1983. s. 195.

⁶ SUWARA, Bogumiła. Asymetria poľsko-slovenských vzťahov. In *Slovensko-poľské vzťahy*. Zborník prác z medzinárodnej konferencie. Bratislava : T.R.I. MÉDIUM, 1997. s. 95.

⁷ SMOLIŇSKA, Teresa. Tradičný a súčasný obraz Slovenska a Slováka v Poľsku. In *Slovensko-Poľsko. Bilaterálne vzťahy v procese transformácie*. Bratislava : Slovensko-poľská komisia humanitných vied, 2008. s. 36.

Pri spracovaní tejto práce „využil koncepcie slovanských autorov uhorskej a poľskej historiografie“,⁸ teda i niektoré poľské historické teórie o pôvode Slovanov. Šafárik Poliakov začleňuje vo svojom delení Slovanov do severozápadnej hlavnej vetvy ako samostatný poľský kmeň, pričom ich rozčlenil na základe geografického rozčlenenia Poľska po jeho delení.⁹ Na základe jazyka a hodnoty poľskej literatúry prisudzuje poľštine popredné miesto: „Medzi piatimi slovanskými nárečiami severozápadnej skupiny zaujíma poľské nárečie prvé miesto pre svoje rozšírenie a bohatú literatúru.“¹⁰ V *Slovanskom národopise* vydanom takmer pätnásť rokov po *Dejinách* zastáva rovnaké stanovisko a hodnotí v zásade celkom oprávnené poľskú literatúru vysoko: „Poliaci sa dodnes vyznačujú medzi Slovanmi popri Rusoch najbohatšou literatúrou.“¹¹ Môžeme tak súdiť, že vo viacerých aspektoch poľskej otázky zostal Šafárik pomerne stály.

Samozrejme k dobovo najvýznamnejším spisovateľom zaraďuje Šafárik Adama Mickiewicza, ktorý bol v jeho očiach i „všeobecne uznávaný za jedného z popredných novších poľských básnikov“¹² a prezrádza obdiv viacerým dielam poľskej literatúry. Veľmi kladne ho hodnotí aj v *Slovanskom národopise*; pre Šafárika práve ním začína skutočné poľské národné umenie: „od napodobňovania cudzích vzorov sa prešlo k tvorbe v duchu národného jazyka: *Odchovancom tohto času, jeho snáh a túžob je Mickiewicz (1798), tvorca najnovšieho poľského umenia.*“¹³

Podľa L. Čúzyho Šafárik „chápal Slovanstvo ako diferencovaný celok relatívne samostatných národných jednotiek.“¹⁴ – s týmto tvrdením je možno súhlasiť na základe dokladu z diela: „všetky terajšie nárečia slovanského jazyka by mohli byť dcérami jednej jedinej pramatky, slávoslovanskej matrix.“¹⁵ Šafárik teda priznáva, že pôvod všetkých slovanských jazykov (nárečí) je ten istý, avšak potomstvo je už relatívne nezávislými jedincami, ktorých spája práve spoločná pramatka. Rovnako ako Kollár vidí Šafárik najzásadnejší problém v slovanskom svete jeho nejednotnosti, keď si uvedomuje

⁸ Pozri bližšie: PODOLAN, Peter. Odkaz Pavla Jozefa Šafárika. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava : Stimul, 2011, s. 9. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>]

⁹ Delenie Poľska v troch etapách: 1772 – 1. delenie; 1793 – 2. delenie; 1794/5 – 3. delenie (Kościuszko) viedlo k rozkúskovaniu poľského územia medzi Prusko, Rusko a Habsburskú monarchiu.

¹⁰ K nárečiam severozápadnej skupiny podľa Šafárikovho delenia patrí český, slovenský, poľský a srbovendský kmeň. ŠAFÁRIK, Pavol Jozef. *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. In: Spisy Pavla Jozefa Šafárika Zväzok 1. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992. s. 242. (ďalej iba *Dejiny*)

¹¹ *Tamže*, s. 66.

¹² *Tamže*, s. 273.

¹³ *Tamže*, s. 67.

¹⁴ ČÚZY, Ladislav. Šafárikova predstava slovanskej a slovenskej literatúry. In *Slovenská literatúra*, 44, č. 6, Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1987, s. 526.

¹⁵ *Dejiny*, s. 33.

rozdrobenosť Slovanov: „*V súdržnosti medzi slovanskými kmeňmi nebolo jednoty; strom republikánskej slobody, ktorý si pestovali, stál bez koreňov a búrka ho vyvrátila. Mnohé slovanské kmene, odrezané od mora, čoskoro pocítili, že tepny ich života sú podviazané, ich splavné rieky zahatané; a po vyčerpaní bez prostriedkov na zotavenie čoskoro sa dostavila slabosť.*“¹⁶

Idea slovanskej vzájomnosti, o ktorú sa opierali viaceré generácie slovenských národovcov bola konštruktom, ktorý mal nahradiť nejestvujúci politický program Slovákov, ale zároveň mala byť akousi formou útočiska a víziou budúcnosti Slovákov i Slovanov. Na sile nabrala po úspechu Ruska počas napoleonských vojen. Cárské Rusko sa ako jediný slobodný slovanský štát vďaka mohutnému vystúpeniu proti celoeurópskemu nepriateľovi stalo ideálom pre ostatných Slovanov. Jeho príťažlivosť vzrástla s pocitom možnosti pomoci pri oslobodení pre neslobodné slovanské národy. I Šafárik v jeho sile videl viac možností pomoci ako v nestabilite a roztrieštenosti poľského národa.

Šafárikove sympatie k severnému susedovi boli zjavné, avšak i tak sa nezdržal kritiky na jeho adresu kvôli orientácii na západnú Európu, konkrétne Taliansko a Francúzsko. Tento príklon k „cudziemu“ mal byť dôvodom poľského odvratu od slovanstva: „*v XVIII. st. opäť sa rozmohli cesty do Talianska a Francúzska, veľkej časti národa sa zmocnila otupenosť a ľahostajnosť voči všetkému domácejmu a vlasteneckému.*“¹⁷ Tieto výhrady sa však týkali najmä kozmopolitnej poľskej šľachty a intelektuálov. „*Dve zlá ohrozovali v tomto období prirodzenosť poľského jazyka: napodobňovanie francúzštiny [...] a napodobňovanie nemčiny.*“¹⁸ Tu zrejme šlo i o aktuálne znehodnocovanie poľského jazyka germanizmami a francúzskymi vplyvmi, než o ideologickú výčitku poľského príklonu k západu. V podobnom duchu píše aj v spise *Slovanský národopis*, kde hovorí o poľštine ako o jazyku, ktorý sa „*spestroval rôznymi makaronizmami.*“¹⁹ Poľská schopnosť vedenia diplomatických rokovaní a spolupráca, ktorej percepcia v slovenskej spoločnosti bola negatívna, ale pomáhala Poliakom udržiavať styky s umelcami ale aj s početnou emigráciou a de facto integrovala národ ako celok.

Napoleonovo víťazstvo proti Prusku v roku 1806 a jeho príslub obnovenia poľského štátu urýchlilo vzburu Poliakov. Na základe Tylžského mieru sa tak v roku 1807 vytvorilo Varšavské veľkovojsvodstvo. Tým sa v poľskej spoločnosti zaštepil „*kult Napoleona I., ktorý*

¹⁶ *Dejiny*, s. 48.

¹⁷ *Tamže*, s. 248.

¹⁸ *Tamže*, s. 266.

¹⁹ ŠAFÁRIK, Pavol Jozef. *Slovanský národopis*. In Spisy Pavla Jozefa Šafárika Zväzok 4. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1995. s. 66.

sa stal pre Poliakov príkladom a stelesnením možnosti odstránenia nepriateľského, ustáleného politického svetového systému.²⁰ Vytvorenie veľkovojsvodstva vnímané cez prizmu všeslovanskej vzájomnosti bolo ale často hodnotené ako Napoleonovo klamstvo – „keď Napoleon stratil v Rusku svoju vojenskú silu, vnikli Rusi (február 1813) do Varšavského veľkokniežatstva a hrozne oklamaný národ bez odporu padol víťazovi do rúk.“²¹

Šafárik vníma postavenie Poľska po Viedenskom kongrese pozitívne: „spojenci však vrátili národu to, čo je dôležitejšie ako politická moc, jeho národné povedomie: bytie, meno, jazyk a národnú ústavu založenú na ideji práva a slobody. Viedenský kongres európskych mocností slávnostne zabezpečil tieto práva národu r. 1815 tým, že určil a ustanovil hranice štyrikrát delenej krajiny podľa politickej zásady rovnováhy.“²² Za Varšavské veľkovojsvodstvo vytvorené po Viedenskom kongrese dostali náhradu v podobe Poľského kráľovstva.²³ To však bolo samotnými Poliakmi vnímané veľmi negatívne. Situácia v Poľsku sa po nevydarenom Novembrovom povstaní (1830 – 1831) markantne zhoršila.²⁴ Vlády okupujúce poľské územie zaviedli v poľských záboroch striktné protipoľské opatrenia a tresty. Poľské kráľovstvo bolo zrušené a všetky nároky, ktoré si Poliaci vydobyli v minulých rokoch, stratili platnosť. Sám Šafárik sa vyjadruje o veľkovojsvodstve i kráľovstve: „Šťastnejšie časy pre poľskú literatúru a kultúru nastali za trvania vlády vo Varšave (1807-1812) a aj od utvorenia Poľského kráľovstva (1815),“²⁵ čo je v zásade bipolárne vyjadrenie – veľkovojsvodstvo v interpretácii našich slovanofilov nie je kladným úkazom, kdežto Poľské kráľovstvo vzniklo s podporou víťazných mocností – Napoleonových premožiteľov a najmä pod správou Ruska. Kým Kollár, aj keď súcitil s Poľskom, rusko-poľskú otázku nevnímal ako ruský útok, teda nespochybňoval ruskú vedúcu úlohu v rámci všeslovanského národa, Šafárik sa postavil k tejto otázke viac kriticky. Odsudzoval mocenskú aktivitu Ruska (hoci bol presvedčený o jeho kultúrnom a morálnom bohatstve), ktorá bola namierená voči poľskému územiu a národu. Videl v nej totiž likvidáciu myšlienky slovanskej vzájomnosti. V liste z 18. decembra 1831 Jánovi Kollárovi píše: „I já se těším a kochám ideji občanského společenství národů Slovanských jako Vy: ale to sjednocení by mělo býti na obapolní

²⁰ WILKOŇ, Aleksander a kol. *Dejiny poľskej literatúry*. Bratislava : Tatran, 1987. s. 175.

²¹ *Dejiny*, s. 239.

²² *Tamže*, s. 240.

²³ Kongresovka, Kongresové Poľsko, Ruské Poľsko (1815-1864/1916) – vzniklo na Viedenskom kongrese, v personálnej, neskôr reálnej únii s cárskym Ruskom. Hlavným mestom bola Varšava, poľský kráľ bol vždy ruský cár. De facto súčasť ruského impéria.

²⁴ 1830-1831 Novembrové povstanie bolo vedené proti cárskym silám, ktoré sa snažili potlačiť autonómiu Poľského kráľovstva. Bolo potlačené, čo malo za príčinu stratu autonómie a postavenia suverénneho štátu, poľské územie sa stalo provinciou cárskeho Ruska.

²⁵ *Dejiny*, s. 266.

*náklonnosti a dobrovolném snešení.*²⁶ Šafárik je na jednej strane jedným z najvýznamnejších zástancov zjednotenia Slovanov, avšak citlivejšie si uvedomoval reálnu dobovú skutočnosť a situáciu, v ktorej sa poľský národ ocitol práve kvôli ruskej ofenzíve.

Poľsko-ruské boje na začiatku 30-tych rokov nezapadali do konceptu ideálu všeslovanskej vzájomnosti, tak zostalo Šafárikovi iba smutné konštatovanie k pokračujúcim prejavom nesvornosti, ktoré vyriekol v inom liste Jánovi Kollárovi: „*Co otcové zle učinili, zhřešili, měli a mohli synové napravití – ale oni ne, oni jestli možná tento hřích ještě dovršili.*“²⁷ Neskrýva sklamanie ani súcit s Poliakmi, na druhej strane však vzhlíada k Rusku ako velikánovi, ktorého úlohou predsa len zostáva povestné vyslobodenie Slovanov a vedenie v budúcnosti.

Šafárik nepatril k tým, čo bez výhrady idealizujú Slovanov, naopak, podobne ako Kollár „*poukazuje aj na ich negativne povahové črty, pričom upozorňuje najmä na skutočnosť, že „Slované nenávidějící sobě vespolek, v ustavičných mezi sebou žili rozmiškách a roztržitostech*“²⁸ Niektoré slovanské nie práve ideálne črty ale zväčša ospravedľňuje nehostinnou aktuálnou socio-politickou situáciou v Európe a útlakom zo strany iných národov: „*V národnom živote Slovana sú však i tienisté stránky. Je to čiastočné skrivenie a skalenie charakterových vlastností u jednotlivých kmeňoch v ich tisícročnom utrpení.*“²⁹ Konceptia slovanskej vzájomnosti však nepustila Šafárika ku kritickým rozpravám, úlohou vzájomnosti bolo vyzdvihovať slovanský národ a jeho pozitívne vlastnosti, vytvoriť argumenty, ktoré mali dokázať oprávnenosť jeho existencie: „*Ak vôbec nejaký národ pod slnkom, tak je to dozaista Slovan, čo pokojne a mierumilovne radšej znáša neprávost', než činí, radšej si iných váži, než aby ich ohováral, urážky radšej odpúšťa a zabúda, než aby ich mstil, kniežaťu i vláde je neochvejne verný a oddaný.*“³⁰

Šafárikove dielo bolo v poľskej intelektuálnej spoločnosti prijaté veľmi kladne, práca bola vysoko hodnotená po odbornej stránke: „*Velké uznania si zaslúžili práce tvorcu slovanskej archeológie, Slovákava Pavla Jozefa Šafárika (1795-1861), ktorý ako prvý zosadil tézu nemeckých historikov, že Slovania prišli do Európy s Hunmi.*“³¹ Okrem význačnosti

²⁶ ŽÁČEK, Václav. Pavel Jozef Šafařik a Poláci. In *Odkaz P. J. Šafárika*. Slovanské štúdie VI, Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 93.

²⁷ *Tamže*, s. 92.

²⁸ DUPKALA, Rudolf. Pavol Jozef Šafárik ako filozof (Filozofické východiská a rozvoj tvorby P. J. Šafárika). In *Slavica Slovaca*, 31, č. 2. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1996. s. 140-141; ŠAFÁRIK, Pavol Jozef. Slovanské starožitnosti. zv. I. Ed. Josef Jireček. Praha : Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského, 1862, s. 589.

²⁹ *Dejiny*, s. 47-48.

³⁰ *Tamže*, s. 47.

³¹ ŚLIZIŃSKI, Jerzy. *Z polsko-czesko-slowackich stosunko kulturalnych na przestrzeni wiekow*. [online] Dostupné na internete: <<http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/5086/1/KJ00002586868.pdf>>

vedeckých zásluh Šafárikovho diela a bádateľského dôkazu o pôvode Slovanov, navyše Poliakom lichotilo Šafárikovo uznanie a obdiv poľskej histórie, literatúry, jazyka a kultúry.

O literárnej vzájomnosti a Poliakoch

Priekopník myšlienky slovanskej vzájomnosti v slovenskom národnom obrodení Ján Kollár šíril svoju filozofiu vo svojom rozsiahlom básnickom diele, kázňach i za pomoci vedeckých diel. Koncept, ktorý Kollár vytvoril, v sebe kondenzoval dovtedajšie proslovanské teórie, obohatil ich a doplnil o demokratické a humanistické myšlienky, pričom ich sprevádzala viera v spoluprácu, spoznávanie a spoločné napredovanie všetkých Slovanov. Synteticky ho verejnosti predstavuje v štúdiu *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa* z roku 1836, ktorá je prítomná v celom jeho umeleckej i vedeckej práci, naostatok jeho legendárne dielo *Slávy dcéra* je poetickým prevedením jeho vedeckej koncepcie všeslovanskej vzájomnosti. Kollárova myšlienka o zjednotení slovanských literatúr bola svojráznou podobou národnoobrannej ideológie, ktorá bola natoľko iluzórna a nezlučiteľná so skutočnosťou, že nebudila vo vládnucich kruhoch väčšie obavy.

Všeslovanská vzájomnosť mala byť kľúčom k vytvoreniu celistvého humanitného obrazu slovanstva. Kollárovo chápanie vzájomnosti, ako kultúrnej spolupráce, argumentovalo samo za seba, a teda neohrozovalo jestvovanie dobových štátoprávnych celkov. Súčasťou koncepcie Jána Kollára bolo aj symbolické členenie slovanských národov na štyri hlavné kmene: ruský, ilýrsky, poľský a československý, ku ktorým priradil podkmene, zložky hlavných kmeňov s podradným postavením. Tento koncept bol budovaný na základe analógie so štyrmi hlavnými nárečiami starohelénskeho prajazyka, čo korešpondovalo „so štyrmi hlavnými nárečiami Slovanov (*ruské, ilýrske, poľské a československé*), ktoré sa vyvinuli z praslovančiny.“³² V rámci svojej koncepcie literárnej vzájomnosti, požadoval znalosti slovanských jazykov minimálne v kruhoch slovanských intelektuálov. Vyčíta mnohým ich uprednostnenie neslovanských jazykov pred slovanskými a menuje práve Poliakov ako príklad: „*Koľko Poliakov hovorí, číta a píše dokonale v úplne cudzích neslovanských rečiach, napr. po francúzsky; a vôbec nič po česky a srbsky!*“³³ Utopická predstava duchovnej výsady všeslovanskej vzájomnosti akoby spočívala v pretvorení slovanského národa na študovaných

³² PODOLAN, Peter. Generácia Vseslávie a jej koncepcia národa. In *Studia Academica Slovaca* 38, Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 249.

³³ KOLLÁR, Ján. O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa. In *O literárnej vzájomnosti*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1954, s. 125. (ďalej iba *O literárnej vzájomnosti*)

slavistov. Napriek tomu, že Kollár hovorí: „*Nemyslíme, že každý Slovan má plynne hovoriť všetkými slovanskými nárečiami a alebo písať vo všetkých knihy: ale nech rozumie každému hovoriacemu Slovanovi, nech vie čítať každú knihu*“,³⁴ v zásade vyslovuje požiadavku o všeobecnej pasívnej znalosti všetkých slovanských jazykov pre všetkých Slovanov.

Kollárov imperatív je vyslovený celkom explicitne, pojednáva o zblížovaní sa slovanských národov, tak ako uvádza M. Vojtech: „*Východiskovými bodmi Kollárovej literárnej tvorby bol predovšetkým záujem o slovanskú minulosť, inšpirovaný Herderovou koncepciou dejín, vyviera v ideály humanity a myšlienka slovanskej vzájomnosti, postavená na princípe vzájomného poznávania a zblížovania sa slovanských národov*“.³⁵ Od Kollára bolo preto nemožné očakávať, že bude podporovať trieštenie už aj tak nestabilných kmeňov.

Keďže Kollár v práci nežiada o geopolitické zjednotenie slovanských národov, všeslovanská vzájomnosť „*nespočíva v politickom spojení všetkých Slovanov*“.³⁶ Vyzdvihuje slávnú slovanskú budúcnosť, sústreďuje sa na kultúrnu, či literárnu spoluprácu a vytvára argument, že duchovnou veľkosťou žiadna iná krajina Slovanov neprekoná. Kollár vysvetľuje, aká je vzájomnosť dôležitá – „*všetko studené, jednostranné, bez slovanskej vzájomnosti!*“³⁷ Víťazstvo Ruska nad Napoleonom znamenalo veľa pre uvedomenie si slovanskej príslušnosti, nárast sebavedomia a národnej pýchy. Slovanstvo, ako ideový konštrukt, malo byť pripravené na potenciálny zápas s hroziacim reálnym pangermanizmom.

Hlavným cieľom Jána Kollára je vedenie k národnému sebauvedomeniu, avšak „*k napĺňaniu tradičných etických a mravných hodnôt, cností a humanistických ideálov*“³⁸ si nevyberá práve optimálnu metódu, keďže v zásade klasifikuje slovanské národy podľa svojich vzorcov, a tým im prikazuje podriadenie sa. Rozprava *O literárnej vzájomnosti* nástojí na kooperácii, na bezvýhradnom prijatí slovanstva a napĺňaní obsahu tejto idey. Kollár preto vyhlasuje, že „*hodno ľutovať, že troch najvýbornejších slovanských básnikov našich čias, totiž ruského Puškina, srbského Milutinovića a poľského Mickiewicza génius tejto vzájomnosti neoduševnil*“.³⁹ Napriek výčitke si evidentne vážil ich básnickú činnosť.

Jednou z najnebezpečnejších a najhoršie vnímaných vlastností, ktorá v slovanskom tábore spôsobovala rozbroje a neporozumenia, bola nesvornosť: „*Svárliví ľudia sú opovrhovania hodní: svárlivé národy sú hrôzou, rútia sa v ústrety hanebnému rozkúskovaniu*

³⁴ *O literárnej vzájomnosti*, s. 115.

³⁵ VOJTECH, Miloslav. Dva pohľady do dejín slovenskej poézie prvej polovice 19. storočia. In *Studia Academica Slovaca* 31, Bratislava : Stimul, 2002. s. 243.

³⁶ *O literárnej vzájomnosti*, s. 111.

³⁷ *Tamže*, s. 124.

³⁸ VOJTECH, Miloslav. *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004. s. 46-47.

³⁹ *O literárnej vzájomnosti*, s. 123.

a zničeniu.“⁴⁰ Kollár bazíroval na jednote, keďže sa ukázalo, že bez nej hrozí Slovanom rozklad a zánik. V mnohých častiach spisu *O literárnej vzájomnosti* Kollár vyčíta slovanským národom ich nejednotnosť, „*istý druh skrytého vzájomného znevažovania, ba opovrhovania, ktoré často prepuká v potmehúdske dráždenie a nepriateľské stretnutie.*“⁴¹ V týchto vyjadreniach treba tušiť i stanovisko k niektorým poľským postojom.

Pomery v poľskej intelektuálnej komunite pritom Kollár odsudzuje i priamo, keď tvrdí, že „*vo Varšave vypískali človeka, ktorý by sa bol odvážil v dobrej spoločnosti rozprávať o ruskom románe alebo o ilýrskom či slovenskom epose.*“⁴² Poukazuje tým na poľské odmietanie spolupráce na poli slovanskej vzájomnosti, ich apatiu, ba priam nepriateľské postoje voči iným slovanským literatúram. Domnienka, že Kollár vystaval svoj filozofický koncept na kritike poľskej literatúry, je však zjavne prehnaná a prijatie takejto tézy by bolo očividné zjednodušenie.

Kollár vzájomnosťou nesleduje vybudovanie homogénneho národu, celku: „*Vzájomnosť je možná i tam, kde v jednom národe je viacero náboženstiev, cirkví a vierovyznaní, kde nájdeme rozličné písmo a písmená, pásma a krajiny, zvyky a obyčaje.*“⁴³ tento liberálny postoj voči náboženstvu, písmu či zvykom už nenájdeme v tézach neskorého diela Ľudovíta Štúra, o ktorom budeme pojednávať v nasledujúcej časti. Dožaduje sa od najväčších slovanských národov, aby nestáli obďaleč, ale pripojením vytvorili monumentálny a silný slovanský národ. Nedokonalosti jednotlivých slovanských kmeňov nemali byť prekážkou integrácie, ale naopak mali pôsobiť ako faktor jej intenzifikácie: „*Ale netreba matku [Všesláviu] zanechať v biede, pretože má nepodarené deti, ale tým silnejšie sa primknúť k jej srdcu.*“⁴⁴ Odsúdenie rozbrojov medzi slovanskými kmeňmi a vyvyšovania sa jedného kmeňa nad druhý je v Kollárovom diele očividné: „*v našej dobe nechýbajú nám príklady podobného úzkoprseho vynášania sa jedného kmeňa nad druhý*“⁴⁵ Prirodzene, takého impulzu víziu jednotného Slovanstva nutne naštrbovali.

Postoj Jána Kollára k všeslovanskej vzájomnosti ako celku – k vlastnému filozofickému konštruktu, na ktorom staval svoje vedecké i umelecké dielo, zostáva viacmenej nezmenený. Avšak jeho názor na čiastkové javy zoskupené v jeho balíku vzájomnosti sa transformujú, tak ako jeho postoj k Poľsku, na ktorý treba nazerať v kontexte vývinu spoločnosti. Kollár bol váženým a rešpektovaným predstaviteľom slovenského i českého

⁴⁰ *O literárnej vzájomnosti*, s. 178.

⁴¹ *Tamže*, s. 177.

⁴² *Tamže*, s. 131.

⁴³ *Tamže*, s. 112.

⁴⁴ *Tamže*, s. 125.

⁴⁵ *Tamže*, s. 124.

národného života, známy v slovanskom svete, avšak postupom času sa od neho odvracali domáce i zahraničné (teda i poľské) revolučné sily. Pre poľských buditeľov s demokratickou orientáciou bol jeho program, v ktorom vyslovuje požiadavku pokojnej spolupráce všetkých slovanských národov, vlád i panovníkov či vládcov, absolútne neprijateľný vzhľadom k tomu, že by prijatie Kollárovej myšlienky znamenalo zamedzenie snáh o oslobodenie poľského národa spod cárskeho jarma: „na ideu slovanskej vzájomnosti sa dívali kriticky, lebo videli v nej nástroj cárskeho Ruska.“⁴⁶ Ako potvrdzuje i práca K. Rosenbauma: „Pri Kollárovi zostávali tí, čo mlčky súhlasili s nadvládou cára, kým tí, čo hlásali radikálny demokratický program, Kollára postupne opúšťali a kritizovali, ako sa to ukázalo najmä u Mickiewicza.“⁴⁷

Ján Kollár bol na svoj koncept patrične hrdý – tak, ako sa nepriateľsky postavil proti Štúrovej slovenčine, pretože znamenala ďalšie štiepenie Slovanov, tak nemohol podporovať poľské národnooslobodzovacie hnutie namierené proti nadvláde cárskeho Ruska. Podobne ako Kollár nevedel a nechcel ustúpiť Poliakom, nemohli a nechceli tak urobiť Poliaci napriek tomu, že „v rozprave o slovanskej vzájomnosti, kde mali Poliaci svoje čestné miesto, i keď na vzájomnosť nereagovali tak, ako iní Slovania.“⁴⁸ Poliaci nemohli prijať vzájomnosť tak, ako iné slovanské národy, ktoré boli neslobodné či podriadené iným neslovanským národom, pretože poľský národ bol podrobený práve slovanským, ruským národom. V postoji Poliakov ku Kollárovej idey je nazeranie F. Wollmana na vec ešte priamočiarejšie: „Poláci – až na hrstku aristokratů – nepadli do panslavistické léčky“⁴⁹

O vplyve a rezonancii spisu *O literárnej vzájomnosti a Slávy dcéry* v slovanskom svete prináša výpoveď R. Holec: „Kollárova Slávy dcéra (alebo znovu český výrobok z nemeckého materiálu mysliac na Frideriku Schmidtovú sťaby slovanskú Mínu) s novým chápaním národa, vlastenectva a slovanskej vzájomnosti, so Všesláviou, Slávonebom a Slávopekľom ovplyvnila inteligenciu všetkých slovanských národov.“⁵⁰ V poľskej spoločnosti ale veľmi známa nebola. Intelektuálne elity poľskej spoločnosti mali zásadné existenčné problémy po povstaní 1830 – 1831 a tak sa spanilou ale utopickou ideou (hoci pre nich nevhodnou)

⁴⁶ FILO, Július. *Idey slovanstva v kázňach Jána Kollára a ich odraz v rozpravách a poézii*. Banská Bystrica : G.A.G. umelecká agentúra, 1993. s. 104.

⁴⁷ ROSENBAUM, Karol. Ideový charakter Kollárových rozpráv o slovanskej vzájomnosti. In *O literárnej vzájomnosti*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1954, s. 67.

⁴⁸ BRTÁŇ, Rudolf. Z poľsko-slovenských literárnych kontaktov v prvej polovici 19. storočia. In *Vzťahy slovenskej a poľskej literatúry od klasicizmu po súčasnosť*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972. s. 66.

⁴⁹ WOLLMAN, Frank. *Slavismy a antislavismy za jara národů*. Praha : Academia, 1968, s. 307.

⁵⁰ HOLEC, Roman. „Všetci sme Slovania tam od sňaznej Tatry, Rus, Poliak, Ilýr, Čech to sú naši bratri.“ (K inštrumentalizácii ideí slovanstva v 19. a 20. storočí). In *Filozofia a slovanské myšlienkové dedičstvo: osobnosti, problémy, inšpirácie*. Zborník príspevkov z 2. ročníka slovensko-poľskej medzinárodnej vedeckej konferencie rozšírenej o spoluprácu s predstaviteľmi českej filozofie Kongresové centrum SAV v Smoleniciach 14. 4. – 16. 4. 2008. Bratislava : SFZ pri SAV, 2008. s. 24.

nestihli výrazne zaoberať. Poľský postoj voči Kollárovmu dielu bol na jednej strane obdivný a rešpektujúci, na druhej strane bol stanovený rovnakým činiteľom ako postoj Čechov a Slovákov – nárastom síl, ktoré sa vzdaľovali jeho vízií jednotného slovanského národa.

Celý život sa húževnato pokúšal o obranu vlastnej idey napriek tomu, že stratila životaschopnosť a stala sa len fikciou aj kvôli sporom, ktoré slovanské národy medzi sebou viedli. Bola to práve poľská otázka, ktorá poukázala na skutočnosť, že „silné ruské dubisko“ „*může dávat až příliš temný stín.*“⁵¹

V závese faktu počiatočného formovania slovenského národného povedomia je Kollárova snaha o vytvorenie dôležitejšej koncepcie slovanskej vzájomnosti: „*V našich časoch nestačí byť dobrým Rusom, horlivým Poliakom, dokonalým Srbom, vysokoučeným Čechom a akokoľvek dobre hovoriť len a výhradne rusky, poľsky, česky.*“⁵² Uvedomenie si príslušnosti k vlastnému kmeňu nie je pre Kollára dostačujúce, každý Čech, Rus, Poliak či Srb si musí uvedomiť, že je prvotne členom slovanského národa. Jeho požiadavkám bolo nutné podrobiť snahy, ciele či potreby čiastkových kmeňov. Snáď sám si uvedomujúc, že Poliakom neraz krivdí, alebo ich kritizuje až priveľmi sa napokon Kollár vysloví: „*Ostatne, veľmi zle by ma chápali, ak by sa azda chceli domnievať z povedaného, že mám nejaký odpor k Poliakom, ktorých považujeme za „najkrajší a najrytierskejší kmeň nášho národa*“⁵³ No i Poliáci sa však mali pripojiť k slovanskému národu a nasledovať tak Kollárovu spásonosnú ideu. Okrem faktu, že Kollárova rozprava bola primárne určená pre celý slovanský svet a mala ho zjednocovať, jedným z najpodstatnejších znakov tohto spisu bola jeho náhrada za neexistujúci národný program: „*Slovensko ako štátny celok nejestvovalo, národné povedomie Slovákov sa deklarovalo prostredníctvom ideí jednotného Slovanstva.*“⁵⁴ Pre národ, ktorého povedomie sa ešte len formovalo, bol fakt, že sa môže opierať o najväčší jestvujúci národ v Európe ako o svoju matku, nesmierne dôležitý pre nadobudnutie sebavedomia. Koncept vzájomnosti nebol podporou zániku jednotlivých národov či kmeňov v prospech vzniku jednoliateho celku, ale skôr posila myšlienky napomáhania si.

Dielo Jána Kollára, vo svojej veľkosti protikladnej osobnosti, je nutné posudzovať opatrne. Do úvahy treba brať vtedajší historický kontext, jeho osobný život i rýchlo sa meniacu spoločenskú situáciu. To malo za následok, že sa na sklonku života dostalo do protikladu s modernejšími národnými konceptmi. Jána Kollára nemožno súdiť

⁵¹ WOLLMAN, ref. 49, s. 172-173.

⁵² *O literárnej vzájomnosti*, s. 114-115.

⁵³ *Tamže*, s. 126.

⁵⁴ HVIŠČ, Jozef. Národné vedomie v medziliterárnych súvislostiach. In *Historické a kultúrne zdroje slovensko-poľských vzťahov*. Zborník prác z medzinárodných vedeckých konferencií z Cieszyne a Bratislave organizovaných Slovensko-poľskou komisiou humanistických vied. Bratislava : Lufema, 2000. s. 67.

či odsudzovať iba na základe toho, že nebol ochotný upustiť sa svojich koncepcií a bránil ich pred tými, ktorí ich chceli pretvoriť alebo tými, ktorí ich narušovali. Jeho záujem bol prostý a úctyhodný, lebo podľa neho vďaka vzájomnosti „*prestanú sváry, žiarlivosť, boje a vojny Slovanov proti Slovanom*“,⁵⁵ no realita ani zďaleka nenaznačovala možnosť jej realizácie.

Ako v Slávy dcére vystupujú Poliaci

Básně Jána Kollára vydané v roku 1821 sa stali základom pre vytvorenie monumentálnej skladby *Slávy dcéra*, kde oporným tematickým spojivom bola pocta žene – Friederike Schmidtovej, s ktorou sa spoznal počas štúdií v Jene, a jeho láska k národu. Text *Slávy dcéry* z roku 1824 prešiel zásadnými zmenami, kým nadobudol definitívnu podobu upraveného vydania z roku 1832. Kollár sa posunul do iných dimenzií, prešiel z pôvodnej harmonickej skladby k predimenzovanému básnickému monumentu. *Slávy dcéra* zložená z Předzpěvu a piatich spevov epicentrum záujmu presunula na bolesť a smútok autora spôsobených slovanským údelom a bezprávím, ktorým ho zahŕňajú nepriatelia, pre Kollára je však zarážajúce vzájomné ubližovanie si Slovanov. Finálna verzia *Slávy dcéry* so 645 znelkami a pridanými spevmi Lethe a Acheron bude predmetom analýzy zameranej na Kollárov postoj k poľskej problematike.

Najdominantnejším problémom narúšajúcim Kollárovu filozofiu slovanskej vzájomnosti, ktorú reprezentuje aj jeho umelecké dielo *Slávy dcéra*, je rusko-poľský vzťah. V *Slávy dcére* sa Kollár vo forme zneliek, veršov či obrazov vyjadruje k aktuálnym dobovým skutočnostiam, medzi ktorými má ústredné postavenie slovanská otázka.

Zlomovým momentom v chápaní poľsko-ruských vzťahov cez prizmu Kollárovej všeslovanskej vzájomnosti bolo poľské povstanie v rokoch 1830-1831. Slovenskí intelektuáli poľsko-ruský „*vzťah pociťovali ako najväčší problém slovanskej jednoty*.“⁵⁶ Potvrdením faktu, že *Slávy dcéra* je akýmsi básnickým náprotivkom spisu *O literárnej vzájomnosti*, je tiež opakovanie rovnakých výčitiek a výziev: „*Slávové! Vy ducha nesvorného,/živí v rozbrojích a hryzotě,/jdete všickni spolu jednotě*“⁵⁷ Kollára znepokojuje nesvornosť Slovanov a žiada ich o zjednotenie: „*Učinite tu radost milé matce / Rusi, Srbi, Česi, Poláci, / žíte svorně, jako jedno stádce!*“⁵⁸ Šľachetnosť Kollárovej výzvy a jej humánný cieľ neslobodno znevažovať, avšak pre autora nejestvuje spôsob, akým by bol ochotný prijať skutočnosť a žitú realitu

⁵⁵ *O literárnej vzájomnosti*, s. 175.

⁵⁶ VOJTECH, Miloslav. Podoby a modifikácie ideálu slovanskej vzájomnosti v slovenskej obrodeneckej literatúre. In *Studia Academica Slovaca* 35. Bratislava : Stimul, 2006, s. 340.

⁵⁷ KOLLÁR, Ján: *Slávy dcera : Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*. Třebíč na Moravě : Jindřich Lorenz , 1896. (ďalej iba *Slávy dcera*) zn. III, 141.

⁵⁸ *Tamže*, zn. II, 141.

odohrávajúcu sa v slovanskom svete. Základným artefaktom vinúcim sa celým jeho dielom je jeho smútok z neslobody slovanských národov, tak ako vraví J. Filo: „*Kollára najviac mrzelo, že všetky slovanské národy okrem Ruska žili pod cudzou vládou.*“⁵⁹. Finálne dotvorenie vlastného veľdiela mu ponúklo vybudovanie slovanského neba a pekla, kam mohol roztriediť aj slovanských predstaviteľov. Neostýchal sa vysloviť: „*Peklo zrádcům, nebe Slávům věrným*“,⁶⁰ a tak medzi inými v slovanskom pekle končí jeho niekdajší vzor a ideál Mickiewicz.

Po porážke Napoleona sa Rusko stáva absolútnym ideálom slovanstva, záchrancom a nádejou: „*když pak zachránění z blízkostí / nešlo, tedy z Ruska přiletělo*“⁶¹ Kollár volá o pomoc, volá Rusko: „*Svalíc v moře ho jak v Moskvě škařte / i tu, volám já pluk na ruský, / totě Napoleona Bonaparte*“⁶² Rusko ničí Napoleonovu armádu, no tým ničí aj poľskú nádej na slobodu.

Poľské povstanie slovenských intelektuálov „*viedlo k rozlišovaniu Slovanov podľa ich národných osobitostí a politického postavenia.*“⁶³ Zaujímavosťou sa stáva aktívna účasť na povstaní a vodcovstvo zo strany žien: „*Nepochopno! však to z polské Litvy/ [...] sestra proti bratru, Slovanka/proti Slavům, Polka proti Rusu.*“⁶⁴ Táto žena je vo *Výklade* charakterizovaná ako: „*„Platerka“ Caecilia. V poslední vojne Poláků proti Rusům 1831 povstala v Litvě krásná 19tiletá slečna z hraběčího rodu Plater, jako vůdkyně vlastného vojska Ulánů.*“⁶⁵ I keď sa v *Předspěve* nachádza text: „*Od Labe zrádného k rovinám až Visly nevěrné,*“⁶⁶ pravdepodobne to nemá nič spoločné so symbolikou vzájomnosti, i keď je to v prípade Visly (a Poliakov) mámiivé.

Niet pochybností o Kollárovom obdive k poľskej kultúre, jazyku či národu ako takému. Napokon kmeň poľský je taktiež čiastkou slovanského národa, a tak je možné nájsť v Slávy dcére obdivné slová ako: „*Sláva krásou libé řeči Polku, vděkem ozdobila Srbinku.*“⁶⁷ Rovnako pre najintímnejšie oslovenie používa poľské „*kochanko!*“⁶⁸ História poľskej krajiny nie je Kollárovi ľahostajná; Sobieského, ako záchrancu celej Európy pre vpádom Osmanskej ríše, ospevuje: „*Ó, by celá Evropa to znala, / že jí trůn ten někdy zachoval, / který ona potom*

⁵⁹ FILO, ref. 46, s. 5.

⁶⁰ *Slávy dcera*, zn. V, 113.

⁶¹ *Tamže*, zn. II, 134.

⁶² *Tamže*, zn. V, 50.

⁶³ HVIŠČ, ref. 54, s. 68.

⁶⁴ *Slávy dcera*, zn. IV, 22.

⁶⁵ KOLLÁR, Ján. *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*. Praha : I. L. Kober, 1875. s. 280. (ďalej iba *Výklad*)

⁶⁶ *Slávy dcera*, *Předspěv*, s. 9.

⁶⁷ *Tamže*, zn. I, 32.

⁶⁸ Kochana, pl. = drahá, milovaná. *Tamže*, zn. I, 32.

stroskotala,⁶⁹ v opise pokračuje vo *Výklade*: „*král polský jeden z největších bojovníků 17. století*.“⁷⁰ Vo *Výklade*, kde Kollár upresňuje jednotlivé detaily *Slávy dcéry* a vysvetľuje mnohé nejasnosti, môžeme napríklad nájsť aj bližšie informácie o Danielovi Chodowieckom: „*Chodowiecký*“ *Polák, nar. 1726 ve Gdansku slavný spolu i malíř i rytec na mědi, ve kterémuzto posledním umění on novou epochu způsobil*.“⁷¹ Napriek nemeckému pôvodu ho označil za Poliaka. Medzi najväčších poľských hrdinov patrí a nepochybne patril Tadeusz Kościuszko („*Kościuško*“ *udatný bojovník*“⁷²), ktorý bol preslávený ako vodca povstania,⁷³ Kollárovmu *Výkladu* dominuje: „*Konec Polska! Kościuško ctěný*“⁷⁴ i keď bol rovnako bojovníkom i proti ruskej nadvláde.

Všeslovanský charakter pôsobenia dokumentuje na príklade Josefa Dobrovského: „*Zrozen v Uhřích, bydlel v Čechách, spatřil Rusko, Polsko, zemřel na Moravě, aby tak náš celý národ sbratřil*.“⁷⁵ Cestovaním po krajinách slovanských kmeňov, spoznávaním ich života, literatúr či histórie, a tým ich spájaním dokazuje podľa Kollára Dobrovský svoj kladný postoj k svojmu konceptu a jeho aktívne napĺňanie.

Nie je nutné pochybovať o dobovej spolupráci medzi slovanskými literátmi. Tak ako Slováci poznali poľskú literatúru, Poliaci boli oboznámení s literatúrou slovenskou, v ich ponímaní často nazývanou česká literatúra. Kollár vo svojej dobe patril k jej najvýznamnejším predstaviteľom: „*Velkej populárnosti v Polsku sa tešil slovenský poet, pišuci najmä po česky, Ján Kollár (1793-1852), autor slávnej poémy Slávy dcéra [...] aj Adam Mickiewicz, vo svojich prednáškach o slovanských literatúrach na College de france v Paríži venoval veľa miesta českej literatúre*.“⁷⁶

Veľmi príznačným pre poľsko-slovenský vzťah je príbeh listovej korešpondencie medzi Kollárom a Mickiewiczom. Kollár Mickiewiczovi poslal 10. novembra 1842 list, v ktorom sa pýta na doručenie ním zaslaného exempláru *Slávy dcéry*: „*Již dávno, žádal jsem obzvlášte s Vámi do nejakového bližšího spojení vjíti. Z Vašich spisův, které jsem pilně čítal, poznal jsem na Vás nejen ducha spanilého, básniře výtečného, muže šlechtného, ale i horlivého milovníka našeho společného národu*.“⁷⁷ Mickiewicz však Kollárovi

⁶⁹ *Slávy dcera*, zn. III, 1.

⁷⁰ *Výklad*, s. 221.

⁷¹ *Tamže*, s. 289.

⁷² *Tamže*, s. 275.

⁷³ Kościuszkovo povstanie bolo vedené proti cárskemu Rusku a Pruskému kráľovstvu v roku 1794 po druhom delení Poľska (1793). Bola to potlačená snaha o oslobodenie Poľska a Litvy z pod ruskej nadvlády.

⁷⁴ *Slávy dcera*, zn. III, 92.

⁷⁵ *Tamže*, zn. II, 132.

⁷⁶ ŠLIZIŇSKI, ref. 31, s. 30.

⁷⁷ HVIŠČ, Jozef. *Vzťahy a súvislosti slovenskej a poľskej literatúry*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1996, s. 28.

neodpovedal, a tak Mickiewiczov „postoj Kollár pochopil ako odmietnutie a iste aj to zapríčinilo, že do nového vydania *Slávy dcéry* (1852) zaradil znelku, v ktorej toho „nevzájemníka poľského“, umiestnil do slovanského pekla.“⁷⁸ Pravda bola taká, že Mickiewicz podľa všetkého vo svojej knižnici Kollárovu *Slávy dcéru* mal, napokon z nej čerpal v prednáške o Kollárovi a jeho tvorbe na parížskej Sorbonne: „Najznámejším, najslávnejším z nich (z českých básnikov, pozn. J. H.), jediným básnikom národného charakteru je Kollár, rodom Slovák, žijúci v maďarskom kráľovstve.“ (A. Mickiewicz: *Dziela. Tom. WI, 1955*)⁷⁹

Drobné listové nedorozumenie dvoch význačných slovanských autorov, básnikov a veľkých národovcov, mohlo byť jednou z príčin Kollárho odsúdenia Mickiewicza do slovanského pekla. Priam agresívnym napadnutím sa snaží Kollár varovať príkladom Mickiewicza: „Z Paříže ten nevzájemník poľský [...] smrad a nečest Slávě působících.“⁸⁰ S tézou K. Rosenbauma, že „Kollár veľmi rigorózne žiadal, aby jeho program plnili všetci slovanskí básnici,“⁸¹ možno len súhlasiť a potvrdzuje ju aj spomínaný spor s Mickiewiczom, ktorého sa sám Mickiewicz vlastne vedome ani nezúčastnil. Na tomto príklade možno badať Kollárovu ješitnosť a nezdravé lipnutie na vlastnej idei. „K negatívnym stránkam jeho prístupu, ktoré mu zabránili dostať sa za obmedzenie, patrí zotrvačnosť na svojich často abstraktne vykonštruovaných teoretických predstavách, ktoré nerád opúšťal.“⁸² Nerozumel tomu, že jeho základná požiadavka na Poliakov vo forme istého podrobenia sa Rusku bola pre nich nemožná: „pre príklad cárske Rusko je [...] pro Mickiewicza herezí a zhoubou“,⁸³ i preto Mickiewicz odchádza vo vlne jednej z najväčších emigrácií dobovej Európy.

Ján Kollár nebol proti všetkým Poliakom – ak boli naklonení jeho myšlienkam, stali sa pre neho presne takými Poliakmi, akých potreboval. Napr. vo *Výklade* spomína Jana Siweckého, Poliaka z Krakova, Kollár „učinil s ním v roku 1825 známost ve Sliačských Tepliciach, ktorá mu napotom velice prospěšna byla čo do svasku a vzájemnosti mezi polskou a českou literaturou.“⁸⁴ Nepochybne mal i ďalších poľských priateľov.

Podobne ako spis *O literárnej vzájomnosti* aj *Slávy dcéra* „bola vo svojom apeli na humanistické, nadnárodné, všeľudské a morálne univerzalistické princípy na svoju dobu príliš idealistická, narážala na partikulárne ladené záujmy jednotlivých slovanských

⁷⁸ HVIŠČ, ref. 77, s. 29.

⁷⁹ *Tamže*, s. 30.

⁸⁰ *Slávy dcera*, zn. V, 6.

⁸¹ ROSENBAUM, ref. 47, s. 83.

⁸² TIMURA, Viktor. Kollárova filozofia slovanskej vzájomnosti. In KRAUS, Cyril (ed.). *Ján Kollár (1793-1993)*. Bratislava : Veda, 1993. s. 54.

⁸³ WOLLMAN, ref. 49, s. 24.

⁸⁴ *Výklad*, s. 327.

*národných spoločenstiev, na početné animozity v rámci slovanského sveta.*⁸⁵ Podľa M. Vojtecha, „*Vzájomnostný ideál Kollárov ukazoval svoju abstraktnú a neživotnú tvár predovšetkým pri dotyku so súdobou realitou*“.⁸⁶ Kollár nehľadel na prebiehajúce spory, na realitu vzťahov medzi jednotlivými národmi, ale tvrdošijne si stál za svojím konceptom a bojoval za jeho naplnenie aj v poetickom prevedení.

Kuzmányho *Ladislav* a poľský národ

Ladislav z roku 1838, označovaný za pokus Karola Kuzmányho o román, je nepochybne významným prozaickým dielom preromantického obdobia. V *Ladislavovi*, ktorý je všeobecne označovaný za prozaický pendant Kollárovej *Slávy dcéry*, sa jednak markantne ozýva idea všeslovanskej vzájomnosti, no je tu citeľné i autorovo polonofilstvo. J. Hvišč chápe Ladislava „*ako „osobitne štylizovaný“ dokument autorovho vzťahu k aktuálnym otázkam poľskej romantickej literatúry a filozofie*“.⁸⁷ S týmto tvrdením nemožno definitívne súhlasiť, i keď je výber témy, prostredia i dejových zlomov priamo naviazaný na Poliakov, *Ladislava* nie je možné zjednodušiť iba na dokument vzťahu Kuzmányho k Poľsku. Oveľa konštruktívnejšie riešenie zmyslu a idey *Ladislava* je viditeľné v koncepcii M. Vojtecha: „*v texte románu cítime súcit s porazeným Poľskom, ktoré v texte synekdochicky reprezentujú postavy poľského pôvodu, ktorých tragický individuálny osud môžeme interpretovať ako metaforu poľskej národnej tragiky. No na druhej strane rovnaký obdiv cítime aj k Rusku, jeho kultúre a predovšetkým literatúre*“.⁸⁸ Na rozdiel od *Slávy dcery* v *Ladislavovi* nenájdeme explicitne prítomné agresívne výčitky či kritiku. Kuzmány bol oveľa pokornejším a empatickejším vo vzťahu k Slovanom všeobecne a s Poliakmi navyše po Novembrovom povstaní súcitol.

Napriek tomu, že v *Ladislavovi* popri Slovákoch nachádzame Rusov, Srbov, Poliakov či Čechov, primárne Kuzmányho zameranie pozornosti na sledovanie poľskej problematiky v diele je zjavné. Na úvodných stranách sa okrem hlavnej postavy Ladislava predstavuje celá plejáda predstaviteľov poľského národa. Jednou z hrdiniek románu je nevlastná sestra Ladislava, Kamilka – „*dcéra smelého, hrdinského, nešťastného poľského národa*“.⁸⁹ Z jej opisu možno rozpoznať nielen obdiv, ale i súcit voči tomuto slovanskému národu, ktorý rovnako ako národ slovenský, nie je slobodný.

⁸⁵ VOJTECH, ref. 56, s. 338-339.

⁸⁶ *Tamže*, s. 340.

⁸⁷ HVIŠČ, Jozef. *Slovensko-poľské literárne vzťahy (1815-1918)*. Bratislava : Veda, 1991, s. 21.

⁸⁸ VOJTECH, ref. 56, s. 341.

⁸⁹ KUZMÁNY, Karol. *Ladislav*. Bratislava : Tatran, 1968, s. 12. (ďalej iba *Ladislav*)

Okrem Kamilky sa zoznamujeme s poľským maliarom Konrádom Sandomírskym. Najsilnejším obrazom vzťahu Konráda a Ladislava, ako predstaviteľov poľského a slovenského národa, je výjav topiaceho sa Konráda, ktorý Ladislavovi vďačí za záchranu slovami „*Od Boha brat!*“⁹⁰ Celý akt tragickej situácie záchrany topiaceho Konráda poslúžila autorovi na budovanie deja. Alebo je topiaci sa Konrád metonymickým odkazom na celý poľský národ? Ak sa Kuzmányho Konrád topí za všetkých Poliakov, je zachraňujúci Ladislav symbolom všetkých Slovákov? Je možné, že Kuzmány pod vplyvom Kollárovej slovanskej vzájomnosti naozaj konštruoval príbeh topiaceho sa Konráda ako odkaz, že slovenský národ dokáže vo vodách sa metajúci poľský národ zachrániť. Ladislav sa o Konrádovi dozvedá, že „*krátko po vypuknutí povstania sa nepochybné odobral domov [...] No prudkosť vlasteneckého ducha, vanúceho vtedy veľkou nádejou, uchvátila i to, čo nebolo plevou!*“⁹¹

Ďalším významným hrdinom z radu Kuzmányho poľských postáv je Ľuboš, predstavený ako Ladislavov vychovávateľ. Ako „*vzdelaný, usilovný, dobrotivý*“⁹² sa zaraďuje k pozitívnym postavám, napokon ako všetci poľskí predstavitelia v *Ladislavovi*. Ľubošova postava je však vykreslená ako záhadná a v jeho добрote sa stretáme so skrytým bôľom i hnevom: „*prezrádza či nejakú veľkú bolesť, či akoby hnevom prebudenú nenávisť, vrásniacu čelo medzi obrvami k pomste*“⁹³ čím národ poľský vykresľuje na jednej strane ako dobrotivý, hrdinský či vzdelaný, no nebráni sa zakomponovať aj vlastnú vedomosť či skúsenosť o porobe Poliakov, o ich trápeniach, bolesti i hneve.

Kuzmány staval svoje dielo na podklade Kollárovej vzájomnosti, a tak sa nemožno čudovať, že postavám kládol do úst nejednu z všeslovanských myšlienok. Hrdinovia celkom bežne hovoria o *Slávy dcére*, spomínajú jej tretie vydanie (z roku 1832): „*zapáčilo sa omnoho menej než predošlé; práve preto si jeho spevy, Lethe, Acheron, nemohli získať takú vážnosť, akú si predmet vyžaduje.*“⁹⁴ Evidentne ide o názor samotného Kuzmányho. Viliam Marčok hovorí, že ak „*šlo o priateľské vzťahy medzi Konrádom, Ladislavom a jeho vychovávateľom Ľubošom, nebolo problém zaviesť na veci slovanské*“⁹⁵ nielen medzi týmito troma Slovanmi, ale k diskusiám o slovanských problémoch dochádza i na pôde poľsko-slovenskej krčmy na hraniciach. Kuzmány slovami postáv hovorí, ako by bolo možné kultúrnu spoluprácu zdokonaľiť: „*Všeslovanská vzájomnosť dostane životnú iskrú len vtedy, keď sa pre literatúru*

⁹⁰ *Ladislav*, s. 37.

⁹¹ *Tamže*, s. 117.

⁹² *Tamže*, s. 13.

⁹³ *Tamže*, s. 13.

⁹⁴ *Tamže*, s. 23.

⁹⁵ MARČOK, Viliam. Próza Karola Kuzmányho. In *Karol Kuzmány (1806-1866)*. Sborník z vedeckej konferencie Ústavu slovenskej literatúry SAV a Matice slovenskej v dňoch 18. a 19. mája 1966 v Turčianskych Tepliciach. Martin : Matica slovenská, 1967. s. 92.

vyšších vied a umení a pre spojitosť zavedie jedno nárečie.“⁹⁶ Toto tvrdenie by bolo pre mnohé slovanské krajiny rovnako neprijateľné ako samotná myšlienka všeslovanskej vzájomnosti či neskoršie Štúrove tézy o ruskej dominancii.

Tragické vyústenie života poľských hrdinov sa naozaj javí tak, že postavy „sú „poľské“ aj svojim osudom [...] autor naznačuje tragickú situáciu poľského národa, ktorý nemal sil oslobodiť sa.“⁹⁷ Konrád zdrvený porážkou povstania šalie a následne zomiera, v čom možno badať znaky, ktoré odkazujú na nemožnosť pragmatického riešenia problému poľského národa. Kamilkin osud je ukončený vstupom do kláštora, čo môže naznačovať, že jedinou možnou cestou sa pre ňu a aj pre zdecimovaný poľský národ javí príklon ku Kristovi, návrat do rúk cirkvi. Do úst Ľuboša kladie tieto slová: „Všetko je stratené [...] vlasť je stratená, priatelia sú stratení“,⁹⁸ čím potvrdzuje nesmiernu nevôľu poľského národa, ba priam zdesenie nad tragickým vyústením Novembrového povstania. Kuzmányho súcit s porazeným slovanským národom je citeľný cez prejavy jeho poľských postáv, a teda nemožno sa prikláňať k myšlienkam, ktoré by chceli z Kuzmányho vytvoriť nepriateľa Poliakov. Nemožno sa tak stotožniť s Popovičovým tvrdením: „Na strane Poliakov videl Kuzmány nedostatok ústrednej idey a „nesmiernu – romantického smýšlení prevahu beze všeho mudrolubeckého základ.“⁹⁹

Fakt, že „dielo je preniknuté slovanskou ideou“¹⁰⁰ a ako ideové východisko Kuzmánymu poslúžila myšlienka slovanskej vzájomnosti je zreteľné, rovnako ako jeho snaha o naozaj komplexne vytvorený obraz „svojej doby s dôrazom na národnoobrodeneckú problematiku“,¹⁰¹ no nepopierateľný je jeho apel na poľskú problematiku. Samotným zvolením cestopisných prvkov, čím pripravil pôdu pre stretnutia Slovanov, najmä Slovákov a Poliakov, ale i zakomponovaním mnohých zásadných postáv predstavujúcich Poliakov, Kuzmány prináša vo svojej dobe najsúhrnnejší, možno nie najhlbší, a zjavne aj najracionálnejší pohľad na dobovú poľskú situáciu. Hoci Kuzmány nie je natoľko zaslepený a naivne idealistický, aby nevedel, že Poliaci mali so vzťahmi s Rusmi iné skúsenosti a iné predstavy, predsa pridáva vlastnú znalosť o ich vnímaní: „pokladajú každého za zradcu otčiny, ktorý aj keď čo najúprimnejšie zmýšľa so svojou otčinou, jednako len v presvedčení o nepopierateľnosti svojich dôvodov myslí, že Poľsko môže byť šťastné len v spojení

⁹⁶ Ladislav, s. 103.

⁹⁷ MARČOK, ref. 95, s. 88.

⁹⁸ Ladislav, s. 118.

⁹⁹ POPOVIČ, Anton. Kuzmányho preklady zo slovanských literatúr. In *Karol Kuzmány*, ref. 95, s. 95.

¹⁰⁰ ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť*. Bratislava : Tatran, 1988. s. 295.

¹⁰¹ MARČOK, ref. 95, s. 87.

s Ruskom.¹⁰² Nemajúc v srdci takej horkosti akou oplývali Kollár, snád' pre neprijatie jeho konceptu, či Štúr – možno pre sklamanie z revolúcie, Kuzmány navrstvuje motívy na postavy Poliakov, dej zasadzuje aj do Poľska, ale nevytvára z poľskej zeme ani jej detí zločincov a nevzájomníkov.

Slovenský romantizmus a poľská otázka

Kollárove myšlienky slovanskej kooperácie, ktoré formovali slovenskú spoločnosť intelektuálov, boli nasledujúcou generáciou vrelo prijaté a stali sa tak formujúcou koncepciou, avšak nezostali nepozmenené. Slovenská generácia romantikov sa formovala okolo *Spoločnosti česko-slovanskej*, zaujímavosťou je že „popri Slovákov boli členmi aj Česi, Srbi, Chorváti a Poliaci“,¹⁰³ čím sa *Spoločnosť* skutočne stala strediskom aktívnej podoby slovanskej vzájomnosti. Polonofilské názory boli nielen populárne ale i aktivizujúce a inšpiratívne, „mladých študentov a nádejných slovenských národovcov nadchla „poézia Adama Mickiewicza, ktorého Óda na mladosť sa im stala priam politickým krédom.“¹⁰⁴

Je zrejmé, že u viacerých slovenských autorov generácie romantizmu prevládali odlišné názory na poľskú i všeobecne slovanskú otázku. Ako príklad môže slúžiť Janko Kráľ, ktorý podľa V. Matulu „neverí v možnosť spojenia Slovanov v jednom štáte.“¹⁰⁵ Janko Kráľ sa otvorene vyjadruje k vízii Všeslávie, ktorá „by zákonite viedla k nadvláde jedných národov nad druhými.“¹⁰⁶ Medzi radikálnejšími štúrovcami išlo o bežnú predstavu, ktorá súvisela i s odmietaním ilýrskej jednoty, hoci prioritne bola namierená proti konceptu československého kmeňa. Samo Chalupka pôsobil v *Spoločnosti česko-slovanskej*, kde sa nevenoval len literatúre a histórii, ale v jeho vedomí začalo prekvitať polonofilstvo, ktoré tu bolo v tom čase veľmi populárne. Obdiv k poľskému národu bol v jeho prípade aktívnym faktorom, ktorý ho popohnal k priamej účasti na povstaní v rokoch 1830-1831. Ako jeden z mála slovenských činných intelektuálov sa môže Chalupka chváliť poznaním pomerov poľsko-ruských vzťahov z prvej ruky. Revolúcie, ktoré začali v roku 1830, boli následkom dusivého zovretia Európy usporiadanej po Viedenskom kongrese. Potlačenie povstania nestálo Poliakov len stratu čiastočne svojprávneho štátneho celku v podobe tzv. Kongresovky, ale okrem faktu, že „asi 80 000 Poláků odešlo v Poutech na Sibír“,¹⁰⁷ musel sa národ

¹⁰² MARČOK, ref 95, s. 71.

¹⁰³ MATULA, Vladimír. Slovenská vzájomnosť – národnooslobodzovacia ideológia slovenského národného hnutia (1835-1849). In *Historický časopis*, 8, 1960, č. 2-3, s. 251.

¹⁰⁴ *Tamže*, s. 252.

¹⁰⁵ *Tamže*, s. 260.

¹⁰⁶ KRÁĽ, Janko. *Súborné dielo*. Martin : Matica slovenská, 1952. s. 334.

¹⁰⁷ DAVIES, Norman. *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha : Prostor, 2003. s. 169.

vyrovnať s masívnou emigráciou. Poľský národ tak prišiel o najvýznamnejšie intelektuálne špičky.

Pre hlbší rozbor s prízvukom na Chalupkovo poetické reflektovanie poľskej problematiky bola zvolená báseň *Všeslav*. Chalupkovo zobrazenie poľsko-ruského vzťahu v poézii je napriek umeleckému prevedeniu najplastickejšie a najuveriteľnejšie. Rovnako ako Kollár či Štúr dochádza k záveru, že: „*To kliadba naša! – Večné naše sváry/zložili Slávu-mat našu – na máry.*“¹⁰⁸ Rozbroje medzi slovanskými národmi boli zásadným kameňom úrazu, pre Chalupku nielen v zmysle všeslovanskej spolupráce, ale celkom ľudsky pristupuje k problému, ktorý poľsko-ruským sporom nastal. On, ako polonofil a zároveň obdivovateľ Ruska, sa dostáva do rozporuplnej situácie. Možno práve jeho priamou účasťou na bojoch, na poľskej strane, dokázal nahliadať na problematiku z pragmatického, racionálneho hľadiska. Chalupka neprichádza k záveru, kde by sa obracal na jeden alebo druhý národ a žiadal ho o podriadenie, ustúpenie. Ide tu o konštatovanie prežitej skúsenosti, o bratovražedný boj a o bôľ, ktorý prináša: „*v poli nad Vislou, tam kde ten háj stojí, / tam s na úmor bili dvaja svoji; / Rus a Lach,*¹⁰⁹ *rodní bratia, jednej matky deti.*“¹¹⁰ Neustále zdôrazňovanie bratského vzťahu medzi Rusmi a Poliakmi je ešte väčším zdôraznením tragédie odohrávajúcej sa vo svete Slovanov.

Poliakov a Rusov prirovnáva k živlom: „*Rus jak more sa rozlial cez tie nivy; / Lach uderil naň – ani víchor divý: / zúril víchor – a more ostalo len morom.*“¹¹¹ Ak je možno dovoliť spojenie pocitu autora a lyrického subjektu v podobe vojaka, je možné nahliadnúť do pocitov bolesti samotného autora pri pohľade na bojové pole, na ktorom umierali slovanskí bratia: „*Vtedy náš vojn v nemom stál si bóli, / tam na tom smutnom bratovraždy poli.*“¹¹² Opierajúc sa o Kollárovo dielo, pri vízii spolupráce a slovanského bratstva je pre Chalupku ešte náročnejšie po vlastnej skúsenosti pripustiť, že Slovania nebojujú spolu ale proti sebe. Na miesto sľubovanej spolupráce, sa Chalupkovi dostáva obraz smrti: „*junač slavianska pluk za plukom hynie, / a jasné vody Visly krv slavianska kalí.*“¹¹³ Na Chalupkovom prístupe k stanovenej problematike je až kollárovsky zjednocujúcim práve fakt, že mŕtvych krv nerozdeľuje, je to krv slavianska. Tak sa Kollárova zidealizovaná predstava predsa len plní, avšak tým najneprijateľnejším spôsobom: Slovania hynú vedľa seba nehladiac na rozdielnosť

¹⁰⁸ CHALUPKA, Samo. *Spevy*. Bratislava : Slovenský spisovateľ. 2008. s. 49. (ďalej iba *Spevy*)

¹⁰⁹ Lach = Poliak

¹¹⁰ *Spevy*, s. 48.

¹¹¹ *Tamže*, s. 49.

¹¹² *Tamže*, s. 49.

¹¹³ *Tamže*, s. 50.

kmeňov a ich krv sa mieša v jedno, a tak Chalupkovi nezostáva nič iné, len zotrvať v nádeji, že raz „*ruku na večný mier brat bratovi podá*.“¹¹⁴

Po revolúcii 1848/1849 sa pomery v slovenskej intelektuálnej spoločnosti zmenili natoľko, že pôvodná snaha napredovať k cieľom v pragmatických tendenciách, bola nahradená utopickými víziami budúcnosti. Paradoxom mesianistickej blízkosti medzi Poliakmi a Slovákmi bola skutočnosť pre Slovákov neúspešnej revolúcie, keď s nárastom mesianistických tendencií v slovenskom prostredí klesá polonofilstvo: „*Úpadok predrevolučných romantických ideálov sa prejavil i v prudkom ochabnutí polonofilského nadšenia*.“¹¹⁵ Prvoradé zameranie sa na slovenskosť bolo nahradené upieraním pozornosti na ideálnu budúcnosť Slovanov. Tému J. Hvišča: „*V myšliach rezignujúcich štúrovcov opäť sa začala ozývať potreba všeslovanskej syntézy*“¹¹⁶ je možné prijať bez diskusie, pretože obrat generácie sústredenej okolo osobnosti Ľudovíta Štúra bol priam hmatateľný. Tento prelom sa prejavil v beletrii, vedeckej literatúre a samozrejme aj v nahliadaní na mnohé otázky, medzi ktorými dominovala slovanská problematika spojená s poľskou.

Slovenskí národní dejatelia a intelektuáli, zvlášť Ľudovít Štúr, dotvorili Hegelovu filozofiu dejín o ďalší stupeň, o slovanský. Historicko-logický vývinový model Hegela však zostal naďalej ontologickým základom filozofie dejín, pričom Slováci mali plniť úlohu „*strážcu Európy*“¹¹⁷. Podobný mechanizmus dotvárania Hegelovho princípu dejinného vývinu uskutočnili aj poľskí mesianisti. Keďže Poľsko, národ „*ze všech národů na zemi je nejvíce zduchovnělý [...] nepřestal očekávat Mesiáše*“¹¹⁸ a tak si stanovil rovnako úlohu záchrancu Európy. J. Goszczyńska sa vyjadrila o poľskej krajine 19. storočia takto: „*Poľsko bolo klasickou krajinou mesianizmu 19. storočia v tej miere, v akej Francúzsko považujeme za krajinu osvietenstva a Nemecko za klasickú krajinu nemeckého konzervativizmu*.“¹¹⁹ Keďže poľské očakávania neboli naplnené ani povstaním v rokoch 1830/1831, obrátili sa Poliaci vo vieru v univerzálnu regeneráciu v podobe intenzívnej predstavy mesianistického znovuzrodenia.

Ak je možné zjednodušiť príčiny mesianizmu na jediný spoločný faktor pre poľský a slovenský variant, budeme hovoriť o frustrácii. Po zruinovaných slovenských ideáloch dominujúcich pred revolúciou v rokoch 1848/1849, boli Slováci verní cisárskemu dvoru,

¹¹⁴ Spevy, s. 49.

¹¹⁵ Tamže, s. 27.

¹¹⁶ Tamže, s. 27.

¹¹⁷ BAKOŠ, Vladimír. Dialektika slovanskosti a slovenskosti v štúrovskej filozofii národa. In *Filozofia a slovanské myšlienkové dedičstvo...*, ref. 46, s. 174.

¹¹⁸ WOLLMAN, ref. 49, s. 37.

¹¹⁹ GOSZCZYŃSKA, Joanna. Poľské podnety slovenského mesianizmu. (Náčrt problematiky). In *Kontakty IV*. Bratislava : Lufema, 2005. s. 29.

odmenení tým, čím boli ostatné národy trestané. Následkom týchto udalostí došlo k zosypaniu sa pragmatickej formy slovenského romantizmu a vzostupu duchovno-mesianistických tendencií, a tým sa zintenzívňuje nekritický obdiv k cárskemu Rusku, časť slovenskej literatúry sa dostáva do zajatia extrémneho panslavizmu¹²⁰ Na opačnej strane stojí Poľsko, ktoré od roku 1794 formálne ako štátoprávny celok nejestvuje, zmizlo z mapy Európy, pričom proces delenia i existencie bez existencie Poľska sprevádzali mnohé neúspešné boje. Mesianizmus sa teda stáva pre oba národy filozofickou náhradou za straty utrpené v reálnom svete.¹²¹

Samo Bohdan Hroboň, ako jeden z najvýznamnejších predstaviteľov slovenskej podoby mesianizmu, vyjadril svoj obdiv a inšpiráciu Cieszkowským, ktorý koncepciu mesianizmu rozvíjal: „*Večnája pamiat' tebe Baťa Schelling! [...] Ty a Cieszkowski ste ma potešili v trapietach nedôvery mojej.*“¹²² A tak sa nemožno čudovať, že významným príkladom prítomnosti poľskej problematiky je dielo Sama Bohdana Hroboňa, v našom prípade báseň *Slovenské iskrice* z roku 1857. Básnik sa vo svojom diele apelatívne obracia na Poliakov a napriek príbuznosti im vyčíta nedostatok všeslovanského citu, čo sa prejavuje v konfliktov medzi bratskými národmi: „*Kedy Poliacci, rodni slavobratci,/na vspolnú matku spomnete?/Kedy s nami, Slavianami,/za vŕš'ud náš, za vŕšobáš, oruž víťaznú zdvihnete?*“¹²³ Tak ako Hroboňovi predchodcovia naráža na poľsko-ruský konflikt, ktorý predstavoval najslabšie miesto v koncepcii všeslovanskej vzájomnosti, avšak pristupuje k nemu akýmsi láskavejším tónom: „*Nebili ste sa, bratia, len ihrali*“¹²⁴ Pomenovať boje medzi Poliakmi a Rusmi ihraním sa môže nasvedčovať jednak o Hroboňovej snahe duchovného vyriešenia tohto sporu, na strane druhej však dokumentuje aj jeho neschopnosť reflektovania skutočnosti.

Pri analýze Hroboňovho diela sa odkrývajú dobovo ladené narážky. Vzhľadom na fakty, ktoré sú u Hroboňa prítomné, je možné prijať stanovisko M. Vojtecha o paralele Hroboň – Štúr: „*skladba pôsobí do značnej miery ako básnický pendant Štúrovho politického testamentu Slovanstvo a svet budúcnosti. Ľudovít Štúr tu rovnako ako Hroboň vystupuje so zásadnou kritikou Poľska.*“¹²⁵ Rovnako ako Štúr aj Hroboň vyjadruje nespokojnosť, avšak aj ľútosť, so spoluprácou Poliakov s neslovanskými národmi, čo ich stálo vždy mnoho: „*Slúžili*

¹²⁰ VOJTECH, ref. 56, s. 341.

¹²¹ Termín mesianizmus bol zavedený v roku 1831 idealistickým filozofom Józefom Heone-Wrońským pre vysvetlenie jeho vlastnej historickej teórie odvodené z myšlienok Kanta, Fichteho a Schellinga; koncepciu mesianizmu rozvíjal tiež filozof August Cieszkowski opierajúc sa o styčné body Hegelovej filozofie histórie.

¹²² GOSZCZYŃSKA, ref. 119, s. 28.

¹²³ HROBOŇ, Samo Bohdan: *Slovenské iskrice*. Bratislava : Tatran, 1991. s. 119. (ďalej iba *Slovenské iskrice*)

¹²⁴ *Slovenské iskrice*, s. 121.

¹²⁵ VOJTECH, ref. 56, s. 341.

*ste Frankom, Nemcom, / Anglom, Turkom, Maďarencom, / kol'korazy ste slúžili, / tol'korazy vás zradili.*¹²⁶ Svojimi slovami tak argumentuje dôležitosť vkročenia „do lona svätej Rusie,/pervorodenky Slávie“¹²⁷ Na rozdiel od Štúra je Hroboň menej explicitný a navyše sa pokúša o syntézu, napríklad vytvára „spoločný“ „*jazyk s ambíciou zahrnúť v sebe podstatné všeslovanské elementy, množstvo rusizmov, polonizmov, bohemizmov, ale aj prvky srbčiny a chorvátčiny.*“¹²⁸

Hroboň rozvinul myšlienku všeslovanskej jednoty Jána Kollára v boží plán, a tak malo byť zjednotenie podľa neho súčasťou božieho úmyslu. Uvedomuje si rovnakú skutočnosť ako jeho predchodcovia či súčasníci: „*Slávy čelad' rôzokmenná, / nemôže byť spasená*“¹²⁹ a pripája silnú duchovnú bázu, ktorá je v mesianizme zásadná. Ako dôsledok viery v Kollárov koncept a vieru v predurčenosť záchrancu „*oslovuje poľský národ i jeho kultúrnych predstaviteľov, spomína Adama Mickiewicza a Bohdana Zaleského a vyzýva k pokrvnému spojeniu bratov „krevoprúdmi mučeníkov.*“¹³⁰ Rovnako ako Hroboň aj Poliaci vnímajú žitú realitu epochy ako dobu blížiaceho sa veľkého prelomu, v ktorom starý svet ustupuje svetu novému, aby sa napokon definitívne prerodil. Poliakov však nekarhá tak ako Štúr. Naopak vyjadruje lásku a svornosť i geografickú blízkosť, no žiada o spojenie: „*Bratia Poliaci, srdca môjho bratci / a Tatry zámkov susedi. / Vás sme za mladi ľúbili Slováci*“¹³¹ Rusko je v myšlienkach a poézii Sama Bohdaňa Hroboňa rovnako vysoko ako v tvorbe Kollára či Štúra. Spolu s mesianizmom teda Hroboň dáva Rusku duchovnú úlohu: „*Bohu sa klanaj, cárca, / v Bohu sijaj, krevodennica. Máš ty Duch – rozum hluboký.*“¹³²

Mesianizmus vychádzal „*z osvietenských ideí postupu, pretváraných nemeckým idealizmom v duchu dialektiky, podľa ktorej má každý národ povinnosť splnenia určitej misie, a tiež čerpajúc z hlbokej náboženskej viery vidiac v histórii plán Božej prozreteľnosti. A tak poľskí romantici začali interpretovať utrpenie vlastného národa ako konečný výjav dejinného procesu: obeta nevinného, ktorá je analogická obete Krista, a teda spásy ľudstva. Utrpenie malo byť prípravou novú epochu ľudstva, v ktorej mala triumfovať sloboda všetkých utláčaných národov, harmónia a bratstvo.*“¹³³ Takto chápaná idea mesianizmu bola

¹²⁶ *Slovenské iskrice*, s. 120.

¹²⁷ *Tamže*, s. 116.

¹²⁸ SOMOLAYOVÁ, Lúbia. Mesianistické iskrice slovanského sveta (Samo Bohdan Hroboň: Slovenské iskrice). In *Slovenská literatúra*, 2010, 57, č. 6, s. 580.

¹²⁹ *Slovenské iskrice*, s. 124.

¹³⁰ SOMOLAYOVÁ, ref. 128, s. 584.

¹³¹ *Slovenské iskrice*, s. 120.

¹³² *Tamže*, s. 117.

¹³³ MARINELLI, Luigi. *Historia literatury polskiej*. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 2009, s. 200.

optimálnym stebлом trávy, ktorého sa potápajúce národy chytili (Poliaci po neúspechu v roku 1831 a Slováci po roku 1849). Rozdielom v chápaní mesianizmu v očiach Poliakov a Slovákov bola vedúca úloha v dejinnom poslaní vedenia k svetovej slobode, ktorú mal splniť daný národ. Z poľského pohľadu táto doba „*bude charakteristická vzostupom Slovanov, samozrejme Poliakov, ktorí budú zvlášť povolani k najdôležitejším úlohám*“,¹³⁴ rovnako premýšľali Slováci, ktorí sa však videli v úlohe Mesiáša namiesto Poliakov. Prepojenie slovenského a poľského mesianizmu vyplýva z viery „*v predurčenosť istého spoločenstva ľudí oproti iným, pričom práve dané spoločenstvo má byť nositeľom akéhosi špecifického, vyššieho poslania v dejinách ľudstva*.“¹³⁵ Poslanie zoslané božou prozreteľnosťou si oba národy privlastnili a budovali na ňom svoje utopické predstavy. Časy aktivity a skutočných bojoch boli mesianizmom v poľskej i slovenskej spoločnosti nahradené snovými predstavami o novom Mesiášovi, ktorý mal prísť zachraňovať.

Štúrova vízia poľskej budúcnosti

Jedným z kontroverzných diel Ludovíta Štúra je spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* z roku 1851, ktorý vyšiel prvýkrát v Rusku v roku 1867. Bol pôvodne napísaný v nemčine a slovenský preklad bol predstavený až v roku 1993. Tento politický spis uzatvára Štúrovo literárne dielo a často býva označovaný za jeho politický testament. *Slovanstvo a svet budúcnosti* vyvolal množstvo vzrušených diskusií pre svoju výstrednosť a Štúrov kritický a vyhrotený postoj voči všetkému, a samozrejme aj k slovanskej ako aj poľskej otázke. V záverečnej časti tohto Štúrovho diela (Trojaký spôsob ako Slovanov politicky oslobodiť) načrtol názory na záchranu Slovanov v Európe – prvou možnosťou je vytvorenie slovanskej federácie, druhou austroslavizmus a až poslednou, treťou je pripojenie sa všetkých Slovanov k Rusku. My sa s ohľadom na poľskú problematiku budeme venovať tejto najradikálnejšej možnosti aj preto, lebo práve ju označil Štúr za jedinú schodnú.

Súčasní literárni vedci a historici preberajú a zdôrazňujú názor, že sa Štúr po nesmiernom sklamaní z revolúcie 1848/1849 prikláňa výrazne k Rusku ako jedinej možnosti pre budúcnosť Slovanov. V tomto zmysle sa vyjadril i Peter Zajac: „*Po negatívnej skúsenosti z roku 1849 si Štúr vysníval víziu veľkého cárskoho Ruska, do ktorého by Slovensko vplynulo za cenu straty identity jazykovej a kultúrnej*.“¹³⁶ Matula označuje *Slovanstvo a svet*

¹³⁴ MIŁOSZ, ref. 5, s. 261.

¹³⁵ HOMZA, Martin. Mesianizmus ako súčasť národného povedomia. In *Historické a kultúrne zdroje slovensko-poľských vzťahov*, ref. 51, s. 28.

¹³⁶ ZAJAC, Peter. Slovensko je fakticky rozdvojenou krajinou (rozhovor s Danieľom Rausem). In *Slovenské listy*, 1995, č. 2, s. 13.

budúcnosti „za isté vyústenie Štúrových názorov na Rusko a na slovanskú otázku vôbec.“¹³⁷ Avšak k Štúrovmu spisu sa vyjadrovali aj doboví dejatelia, napríklad poľský historik, novinár a politik Agaton Giller sa v diele *Z podrózy po kraju slowackim*, vydanom v Łwowe v roku 1876, „pochyboval, či sú to vôbec jeho názory a či nepatria ruským vydavateľom jeho spisu, ktorých otvorene upodozrieval z falzifikácie.“¹³⁸ Gillerove vyjadrenie nie je až takým prekvapivým vzhľadom na to, že Štúra pokladal za slovanofila, a nie za vyhraneného rusofila s nepriateľským postojom voči Poliakom.

Ludovít Štúr pri opise poslednej možnosti záchrany Slovanov posunul koncepciu všeslovanskej vzájomnosti Jána Kollára a vytvoril proruskú verziu vzájomnosti, inak povedané prispôsobenie sa všetkých neruských slovanských národov Rusku. Štúr je vo svojom spise vyhrotený voči všetkým otázkam, ktoré nastoľuje. Spis je extrémne panslavistický, pôsobí rusofilsky, čo priamo súvisí so Štúrovým vysadeným postojom voči Poliakom. Rusko predstavuje povestný dub, ktorý má ochrániť či zachrániť slovanské národy. Národ, ktorý nesúhlasí, nespĺňa, neprijíma túto koncepciu, je automaticky narušiteľom alebo nepriateľom slovanstva. Takým národom je v očiach Štúra národ poľský: „*Jediní Slovania, ktorí pociťujú k Rusku nevraživosť a keby sa im naskytna príležitosť, vystúpili by proti nemu, sú Poliáci.*“¹³⁹ V Štúrových očiach má idea slovanstva nespočetne veľa externých nepriateľov a neprajníkov, ale Poliáci sú narušiteľom vnútorným, a teda zradcami, tak sa *Slovanstvo a svet budúcnosti* s nimi vysporadúva celkom jednoznačne. a kriticky.

Niekdajší postoj Štúra k poľskému národu bol kladný: „za študentských čias bol nadšeným obdivovateľom a recitátorom poézie aj prózy Poliaka A. Mickiewicza a v takejto duchovnej priazni s Poliakmi sa vypracoval na polonofila.“¹⁴⁰ Svoje polonofilstvo vyjadril napríklad vo svojich prednáškach:¹⁴¹ „*Toto i sám Goethe tuší: práve keď „Fausta“ dokončí, príde k nemu Mickiewicz – a tomuto daruje pero, ktorým „Fausta“ písal.*“¹⁴² Samozrejme je to generalizácia a poľský príklad Mickiewicza sa volí ako zástupcu celého slovanského literárneho umenia, avšak treba podotknúť, že Štúr si predsa len vybral Mickiewicza, a nie Puškina. Dôkladne poznal poľskú literatúru a jej vplyv na slovenskú formujúcu sa romantickú

¹³⁷ MATULA, Vladimír. Štúrovo dielo Slovanstvo a svet budúcnosti (K otázke jeho vzniku a hodnotenia). In *Historický časopis*, 1990, 38, č. 4, s. 518.

¹³⁸ *Tamže*, s. 518-519.

¹³⁹ ŠTÚR, Ludovít. *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1993, s. 153. (ďalej iba *Slovanstvo a svet budúcnosti*)

¹⁴⁰ CHOMA, Branislav. *Ludovít Štúr a slovanstvo* In *Slovo* (vydanie zo dňa 6. 4. 2005) [online] Dostupné na internete: <http://www.noveslovo.sk/c/16027/Ludovit_Stur_a_Slovanstvo>

¹⁴¹ Zápisy na základe Štúrových prednášok vznikli na jar rokov 1844 a 1845, tieto prednášky odznali už ako neoficiálne.

¹⁴² ŠTÚR, Ludovít. *O poézii slovanskej*. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 42.

poéziu bol nezanedbateľný, keďže využíva poznatky z Mickiewiczovho diela *Dziady* na vytvorenie literárnych formulácií. Polonofilstvo sa však po revolúcii 1848/1849 stráca. Vystriedanie germánskeho umenia slovanským je samozrejmosťou,¹⁴³ neskôr však existuje u Štúra lepšie a horšie slovanské umenie, lepší a horší Slovan, a tým najhorším Slovanom sa stáva práve Poliak, pretože bojuje proti slovanstvu, lepšie povedané konceptu ideálnej všeslovanskej spoločnosti. Štúr pochopil, že jeho idea z predošlých liet – slobodne spojených slovanských štátov vo forme federácie – je ťažko realizovateľná až neuskutočniteľná. Poznatky dobového usporiadania spoločnosti ho viedli „*k poznaniu, že akákoľvek slovanská federácia je ilúziou,*“¹⁴⁴ a k ideálnemu zomknutiu vo forme federácii načrtol pendant vytvorením konceptu ruského nadštátu. Pre Poliakov slovanstvo v tomto Štúrovom ponímaní nielenže nebolo prítlačlivé, bolo priam nemysliteľné vzhľadom na situáciu po delení Poľska a následnom vývoji na území pod správou Ruska.

Štúrovo dielo *Slovanstvo a svet budúcnosti* predstavuje jeho koncepciu filozofie dejín, neobmedzuje sa však len na interpretáciu minulosti, ale explicitne prognózuje budúcnosť. Vyjadrujúc sa k celosvetovým dejinám, kritickú pozornosť sústreďuje rovnako na dejiny, súčasnosť i prítomnosť poľskej krajiny. Poliakom vyčíta množstvo chýb, ktoré spáchali v dejinách: medzi najvýznamnejší poklesok pokladá ich obrat na západnú Európu. Navyše vysvetľuje, že Poliaci na vlastné chyby doplatili tým, že boli podvedení: „*Okrem toho Poliakov ohrozuje v ich národnosti cudzia nadvláda, všetci cudzinci ich rad za radom klamali, keď im sľubovali pomoc, a samotní Poliaci vďaka svojmu ľahkovážnemu a vždy neúspešnému konaniu a spolčovaniu sa s cudzincami stratili renomé a náklonnosť bratských kmeňov. Z celých ich dejín je evidentné, že sa niečo tvoria, no nie sú schopní viesť slovanské kmene.*“¹⁴⁵ Jednoznačne ich teda odsúva z úlohy možného vodcu slovanských národov. Najviac Štúr celkom jednoznačne Poliakom oznamuje dôvody, pre ktoré si rozhnevali ostatné slovanské národy, poľský obrat na západné krajiny má byť ich osudnou chybou, za ktorú majú pykať v podobe znepriatelovania si slovanských bratov.

Keďže Štúrovým cieľom bolo uchopiť minulosť v totalite, čo by však vyžadovalo zachvátiť všetky udalosti, so všetkými spojitosťami. Štúr si teda vybral iba niekoľko podľa neho významných epizód minulosti a nimi podáva argumenty. Štúr sa neostýcha označiť vlastnú zodpovednosť poľského národa na delení jeho štátu: „*Kto teda nesie vinu na delení Poľska? Sami Poliaci! Taký národ, ktorý nechá upadnúť svoj štát, nemôže byť povolaný*

¹⁴³ Porovnaj ČÚZY, Ladislav. *Literárnoestetická koncepcia Ľudovíta Štúra v prednáškach o poézii slovanskej*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 47.

¹⁴⁴ HOLEC, ref. 50, s. 26.

¹⁴⁵ *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 153.

*budovať nové štáty.*¹⁴⁶ Zdôrazňuje tak nemožnosť a neschopnosť Poliakov stať sa vedúcim národom Slovanov, ktorý by vyslobodil, či zachránil neslobodné slovanské národy, hoci takejto poľskej snahe by sa dalo polemizovať.

Pre naplnenie abstraktnej idey Slovanstva konkrétnym obsahom si Štúr pomáha negatívnym vyhranením sa voči Západu, čím mal na mysli najmä západnú Európu, zväčša románske a germánske národy, ktorých historickú úlohu v dejinách ľudstva považoval za prekonanú, aj pre ich morálny úpadok. Nepriateľský postoj a kritika voči Francúzsku sa Štúrovi hodili pri spojení Francúzov s Poliakmi. Neúspech Francúzska mal ukázať Poliakom, že v spojení s morálne prehnitým svetom Západu ich čaká iba ďalšia prehra a potupa. Poľskú vzburu proti ruskej nadvláde Štúr chápe ako zradu, za ktorú musia Poliaci trpieť. Tak ako nie sú odmenení za vojenskú pomoc európskym krajinám, tak pykajú za odvrátenie od Ruska: „*Pri varšavskom povstaní sa nedočkali očakávanej a sľúbenej pomoci Francúzov, [...] Poliaci bojovali na všetkých európskych barikádach, no neprinieslo im to ani slávu, ani úžitok.*“¹⁴⁷

Poľský boj za nezávislosť proti ruskému panstvu, Štúr interpretuje ako boj o moc v slovanskom svete: „*Váš nekonečný boj s Rusmi bol vo svojej podstate bojom o hegemoniu nad slovanstvom,*“¹⁴⁸ čo je dobovo i historicky nie celkom správna interpretácia vzhľadom na podmienky, v ktorých sa poľská krajina a národ nachádzali. No poľský mesianizmus priamo hovorí, že Poliaci sú tí vyvolení, ktorí prinesú slobodu. Poľskú neochotu podriaďiť sa Rusku Štúr vidí ako zradu, a teda sa nebráni výčitke, priam vyhrážke: „*každý neruský slovanský štát by sa proti Rusku dostal nevyhnutne do opozície.*“¹⁴⁹ Tým dáva najavo, že blok slovanských národov či iný slovanský štát bez účasti Ruska by sa s ním nutne dostal do konfliktu. Pre Poliakov teda nezostáva iná cesta než pripojiť sa k spoločenstvu s Ruskom.

Ľudovít Štúr zreteľne vyslovuje svoju myšlienku, akým spôsobom môže Poľsko dôjsť k vykúpeniu: „*ak si chce Poľsko zachrániť svoju národnosť, zostáva mu jediná cesta spásy, totiž pripojiť sa k Rusku.*“¹⁵⁰ Cez dejinné súvislosti sa snaží naznačiť, že Poliaci v konflikte s Rusmi žnú čo sami zasiali: *Sťažujete sa na tvrdosť Rusov, ale spomeňte si na to, že ste to boli vy, kto Rusom spôsobil toľko zla!*¹⁵¹ Najjednoznačnejší a najagresívnejší Štúrov postoj a nesúhlas s poľskou ideológiou vyjadruje jeho výpoveď: „*Ak napriek tomu neprídete k rozumu a budete sa vzpierať a brzdiť spoločný život našej rodiny národov, potom nebudeme*

¹⁴⁶ *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 154.

¹⁴⁷ *Tamže*, s. 155.

¹⁴⁸ *Tamže*, s. 155.

¹⁴⁹ *Tamže*, s. 140.

¹⁵⁰ *Tamže*, s. 152.

¹⁵¹ *Tamže*, s. 154.

*môcť dosiahnuť náš cieľ spolu s vami, ale bez vás a proti vám!*¹⁵² Je to zrejماً výzva pre Poliakov, že sa nemajú brániť historickému kolobehu dejín, ktoré podľa Štúra smerujú k slovanskému svetu.

Štúr vyzdvihuje význam ruského jazyka v literárnom i slovanskom svete ako autoritu dominantného slovanského národa a „*preferuje ruštinu ako spoločnú spisovnú reč Slovanov a dokonca vyzdvihuje azbuku pred latinkou*“¹⁵³. V tomto období všeobecne platila domienka o prioritě cyriliky:¹⁵⁴ „*Ruština je jazykom najväčšieho, samostatného a široko-d'aleko vládnuceho kmeňa, ktorému patrí aj hegemonia v našej národnej rodine [...] Ruský literárny jazyk je vhodný na to, aby sa stal všeslovanským aj preto, lebo ako reč sa dokonale vyjadruje vo svojom vlastnom písme, zatiaľ čo ostatné jazyky – okrem srbského – si musia vypomáhať latinskou abecedou.*“¹⁵⁵ Ignorovanie stáročnej tradície písomníctva v latinke, je len jedným z mnohých ústupkov, ktoré mali slovanské národy – tak ako národ poľský – urobiť v prospech spoločného, vyššieho dobra. Ak na jednej strane môžeme hovoriť o Štúrovej utopickej, nerealizovateľnej predstave, na druhej strane nemožno tvrdiť, že si Štúr nezachoval časť svojej pragmatickosti. Napokon, vybral si najsilnejší z pomedzi slovanských národov, jediný s vlastným geopolitickým celkom, s vlastnou vládou a s vavrínmi víťaza nad bájnym Napoleonom.

V spise sa Štúr vyznáva i z obdivu k pravoslávnej cirkvi a vyslovuje sa za prijatie pravoslavia medzi slovanskými národmi: „*Slovanstvo má cirkev, čo zodpovedá jeho poslaniu [...] usilovala vplývať na človeka s láskou.*“¹⁵⁶ Štúrova koncepcia obrazu pravoslávnej cirkvi spočíva v jej porovnaní s katolíckou či protestantskou cirkvou. Na základe ich porovnania vyzdvihuje jej klady ako to, že (údajne) nikdy zneužila náboženstvo ako prostriedok na dosiahnutie svetských cieľov, nepošpinila sa zločinom, neprenasledovala tých, ktorí mali iné názory, ale sa k nim správala podľa kresťanských zásad. Kresťanské myšlienky, ako hybné sily dejín, boli deformované západnou kultúrou a prestali sa vykladať v pravom zmysle, alebo ich západná Európa začala ignorovať úplne. Naopak ruské pravoslávie je prejavom úprimného, nepošpineného pochopenia kresťanských ideí slobody, rovnosti, a tým pádom aj Slovanstva.

Hoci je podstatné, že Štúr vyjadril požiadavku nevyhnutných zmien v spoločenskom usporiadaní absolutistického cárskeho Ruska, jeho obdiv a tlak na bezprostredné spojenie

¹⁵² *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 156.

¹⁵³ VOJTECH, ref. 56, s. 344.

¹⁵⁴ Bližšie pozri PODOLAN, ref. 8, s. 9.

¹⁵⁵ *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 173.

¹⁵⁶ *Tamže*, s. 129.

slovanských národov pod nadvládou Ruska je markantný: „*Volanie slovanských kmeňov po Rusku je teda všeobecné, u jedných je záležitosťou vnútornej túžby srdca, u druhých vyplýva z nevyhnutnosti pomerov a jeho cieľom je zachovanie života.*“¹⁵⁷ Východiskom Štúrovho riešenia v tejto časti je predpoveď dominantného postavenia Ruska, ako zjednotiteľa Slovanstva na javisku svetových dejín, preto poľský vzdor odsudzuje: „*Všetok váš odpor, všetky vaše snahy a hnev proti Rusku sa zlomí na jeho železnej sile, jeho šťastí a na poslaní slovanstva.*“¹⁵⁸ O viditeľnej zmene Štúrových názorov a pohľadov na spoločnosť informuje Matula, keď hovorí, že *Slovanstvo a svet budúcnosti* obsahuje „*mnoho takého, čo by sme u Štúra na prvý pohľad nečakali. To sa týka najmä jeho zjavnej idealizácie ruskej spoločnosti a politického života ... opustenie všetkých revolučných zásad a pokorenie sa najväčšej reakcii, ale aj za zradu demokracie a rozumu.*“¹⁵⁹ Štúrova interpretácia dejín, súčasnosti i budúcnosti Slovanov je len jedna z možných interpretácií, pričom zohľadňuje subjektívnu tézu o dejinnom vývoji, preto mu nemožno vyčítať jeho nepriateľský postoj voči Poliakom, keďže tí do tohto rámca nezapadali.

V obetovaní osobného života na úkor osudu národa či politických i jazykových snáh, vidí Štúr možnosť obety osobného, egoistického v prospech nadosobného a spoločného, zmyslového v prospech duchovného. V prípade poľského národa tento koncept stroskotal, pretože obeta tohto druhu nielenže neprišla do úvahy, ale Poliaci bojovali proti tým, s ktorými mali byť zbratení.

***

Reflexia poľskej otázky v slovenskej preromantickej a romantickej literatúre bola priamo naviazaná na problematiku slovanstva, ktorá dominovala obdobiu zasahujúcemu národné obrozenie najmä v čase jeho priekopníka Jána Kollára, pričom najdominantnejším prejavom je jeho spis *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa*. Analýza potvrdila, že nadväznosť diel preromantizmu a romantizmu na Kollárove myšlienky slovanskej vzájomnosti je zrejmá a mnohokrát explicitne vyjadrená. Z tohto faktu je následne vyvoditeľné, že Kollárove názory na vtedy nejestvujúce a pritom tak problematické Poľsko boli do značnej miery prítomné v takmer nezmenenej podobe v dielach ďalších význačných slovenských autorov. Spojivom názorov slovenských autorov na poľskú otázku bol odlišný postoj k napoleonskej tradícii či odlišné kultúrne a historické korene, ktoré

¹⁵⁷ *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 152.

¹⁵⁸ *Tamže*, s. 156.

¹⁵⁹ MATULA, ref. 137, s. 520.

vytvárali rozdielne postoje napríklad k západnej Európe. Silná poľská tradícia emigrácie, ňou spôsobené pevné kontakty v západnej Európe, a s tým súvisiaci poľský odklon od slovanských národov, boli trňom v oku slovenských autorov preferujúcich slovanskú kooperáciu. Najdôležitejším a zjavne neodpušiteľným bol poľský nepriateľský postoj voči Rusku, ktorý rozbíjal Kollárov a neskôr Štúrov koncept na nespojiteľné fragmenty. Práve poľská realita zásadne prispela k zrušeniu idey všeslovanskej vzájomnosti, keďže ukázala, že ruské dubisko je niekedy až prisilné. Idea všeslovanskej vzájomnosti predstavovala utopickú víziu jednoty všetkých Slovanov, pôsobila na národnú hrdosť, zvýšenie sebavedomia a snahu prebojovať sa medzi silnejšími neslovanskými národmi v mnohonárodnej habsburskej monarchii. Nastavená bola proti útokom „zvonku“. V myšliach a dielach jej nositeľov však boli stmelujúce prvky, sústavne narúšané slovanskými nepriateľskými vzťahmi, teda „zvnútra“. Poľsko-ruský rozpor bol záležitosťou celoeurópskeho i celoslovanského charakteru, pričom významnú úlohu zohral aj v slovenskom prostredí. Napriek snahám a apelom, ktorými sa analyzovaní autori snažili osloviť „neverných“ Poliakov a nalákať ich na priľnutie k slovanskému národu, myšlienka vzájomnosti Slovanov ako spanilá avšak utopická predstava bola pri strete s realitou bezpodmienečne rozbitá.

Reflection of Polish Question in Slovak Preromantic and Romantic literature

The analyses has confirmed that there is an obvious connection between preromantic and romantic works on one hand and Kollár's ideas of Slavic cooperation on the other one. Slovak authors agreed concerning their opinions on Polish question was for instance a different attitude towards Napoleon, different cultural and historical roots, which particularly differed with those spread in the Western Europe. In contrast, strong Polish tradition of emigration, contacts with Western Europe as well as their diversion from other Slavic nations bothered Slovak authors who preferred Slavic cooperation. The most important and apparently unforgettable turned out the Polish hostility towards Russia which destroyed Kollár's and Štúr's concept. The idea of Slavic mutual cooperation presented a utopian vision of all Slavs' unity; it influenced national proud, self-consciousness and supported the effort of fighting against stronger non-Slavic nations in multi-national Habsburg monarchy. This turned out to be a strong binder of the movement representatives though constantly disrupted by particular hostile relationships among Slavs themselves, mainly Polish-Russian contradiction. In spite of continual efforts and appeals, which should have been interesting for „unfaithful“ Poles and should have made them cooperative with other Slavic nations again, the idea of Slavic universal cooperation was ruined by reality.

Keywords: Slavic mutuality, Polish question, mesianism, Ján Kollár, nationality, Preromanticism, Romanticism

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

NEŠŤÁKOVÁ, Denisa. Reflexia poľskej otázky v slovenskej preromantickej a romantickej literatúre. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 113-143. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

Príspevok k biografii Jána Kollára*

Peter Podolan

Napriek tomu, že biografistika v prípade Jána Kollára (1793 – 1852) pokročila, aj v súčasnosti je stále možné zachytiť niektoré z nesprávnych a stereotypných podaní. Cieľom tohto príspevku je prerušiť bludnú reťaz repetície a pokúsiť sa jasne načrtnúť správne poňatie.

Spor sa týka datovania známej epizódy prvého stretnutia Jána Kollára s Rusmi, konkrétne s ruským vojenským expedičným zborom v jeho rodných Mošovciach. Toto stretnutie je v staršej literatúre viac-menej automaticky kladené do roku 1805 (resp. 1806 – 1807) a cez používanie napr. edícií tento názor kontaminoval i novšie práce a edície. Týka sa to samozrejme iba životopisných a chronologických prehľadov cielene hlbšieho a exaktnejšieho záberu, ktorých nie je veľa. Práve tu však nesprávne datovanie znamená vážny problém. Naopak existuje iba minimum prác, ktoré zmienené udalosti kladú správne do roku 1799/1800.¹

Vráťme sa ale k prameňom a úvahám o pôvode omylu. Predmetné stretnutie s Rusmi Kollár pomerne obširne opisuje vo svojich *Pamätiach z mladších rokov života* (1836 – 1842; 1863):²

„Po skončení prvej francúzskej vojny prechádzala jazda ruského vojska, najmä kozáci, cez Turiec a Mošovce spiatky do vlasti. V Mošovciach zostali odpočívať deň-dva. U nás bolo mnoho dôstojníkov – niektorí sa u nás ubytovali, iní prišli navštíviť druhov. Rusov volajú u nás Moskál'mi a maľujú ich ako surových divých, ukrutných ľudí, preto som sa sprvoti pred nimi vystríhal a utekal. Ale keď som počul ich veselé spevy, podobné slovenským, odvážil som sa k nim a dal sa do rozhovoru. Tu ma oni na ruky brali, bozkávali, hladkali, peniaze mi dali

* Príspevok vznikol ako výstup projektu „Slováci a formovanie moderných národov v strednej, východnej (juhovýchodnej) Európe: Identita, konfesionalita, mýtus“ – VEGA 2/0208/10.

¹ Správne do roku 1799/1800: KRAUS, Cyril. *Legenda o veľkom Slovanovi. Život a dielo Jána Kollára v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1974, s. 22-23; AMORT, ref. 10, s. 215. Chybné do roku 1805: ČERNÝ, František. *Obrázky z dob našeho probuzení*. Praha : Nákladem Českého knihkupectví a antikvariátu Dra. Františka Bačkovského, s. 242-243; ELIÁŠ, Michal. Problémy Kollárovej biografie. In *Biografické štúdie*, roč. 6, 1976, s. 108; KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. K. Rosenbaum a prel. K. Goláň) Bratislava : Tatran, 1972, s. 340 (ďalej iba *Pamäti*); prevzaté z predchádzajúcej edície – VOJTECH, Miloslav (ed.) *Ján Kollár. Dielo*. Bratislava : Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 522. Pochopiteľne existuje množstvo prác, ktoré kvôli povrchnosti prehľadu túto otázku nereflektujú.

² *Pamäti*, s. 9-214; *Spisy Jana Kollára*. Díl čtvrtý. *Cestopis druhý a Paměti z mladších let života Jana Kollára, sepsaný od něho sama*. Praha : Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1863. (ďalej iba *Paměti*) Podrobnosti o diele pozri PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, slovenské a uhorské reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In *Štúdie o minulosti Slovenska a sveta*. Historia nova I – 2010 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 89. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-2.pdf>

– niektoré som potom poslal do českého múzea. Títo Rusi, nekričali na kone, keď ich chceli v cvale zastaviť, ako Slováci „ho, hohó“ ale „brr, brr!“ čo mi čudne znelo. U nás býval istý kozácky kapitán Ivan Danilov a poručík Boguslav Morozinskij. Keď som ich spoznal, hneval som sa na Maďarov a Nemcov, ktorí o Rusoch a kozákoch rozchyrujú rozprávky ako o dajakých ľudožrútoch a ukrutníkoch. Ivan Danilov obliekol ma do vojenskej rovnošaty, pripásal mi svoju šablú, dal svoju kopiju, posadil na koňa a v sade so mnou vystrájal všelijaké žarty. Ani sa mi nesnivalo, že ešte niekedy niekde niečo o Ivanovi počujem, ako sa to naozaj stalo. Ale o tom neskôr a na patričnom mieste.“³

Kollárovo ďalšie, súvisiace stretnutie s Rusmi sa odohralo na ceste na univerzitu do Jeny, kde bol s nimi v pomerne intenzívnom kontakte.⁴ Náhodne malo spojenie s udalosťami, ktoré sa odohrali v Mošovciach. Sprievodcom mladých Rusov bol totiž istý starý vyslúžilý vojak menom Danilov. Ukázalo sa, že veľmi dobre poznal Ivana Danilova, s ktorým sa Kollár stretol v Mošovciach:

„I vyšlo z ďalší naši rozmluvy, že průvodčí těchto mladých Rusů znal osobně onoho kozáckého hejtmana, Ivana Danilova, který v mé mladosti po první francouzské vojně, tuším pod Suvarovým, vracaje se domů přes Turec jel a v našem domě několik dnův na odpočinku byl a hospodoval, který mě co pacholika na koně bral a se mnou po záhumní jezdíval atd.“⁵

Práve analýza týchto textov poskytuje dostatok vodidiel k správne mu uchopeniu a datovaniu udalosti. Samotná štruktúra *Pamäti* v tomto prípade nie je nápomocná, pretože je zachytená epizóda Kollárovho života v Mošovciach v bloku vymedzenom rokmi 1793 – 1805, teda od narodenia do odchodu do školy v Kremnici v roku 1806. Neumožňuje teda presné zaradenie a nie je tiež isté, či je obsah bloku radený exaktne chronologicky.⁶

Píše tu pritom jasne o „skončení prvej francúzskej vojny“. Toto pomenovanie nám neumožňuje postihnúť rozdiel medzi francúzskymi „revolučnými“ a „napoleonskými“ vojnami (v nadväznosti na 18. brumaire) i s ohľadom na použitie v nižšie uvedenom prameni. Je však zrejmé, že Kollár nemal na mysli konkrétne vojenské zrážky tzv. 1. protifrancúzskej koalície (resp. v spojitosti s Ruskom išlo už o 2. protifrancúzsku koalíciu), ale najpravdepodobnejšie jednoducho „prvú“ (známu) vojnu tohto charakteru, ktorú takto odlišil

³ *Pamäti*, s. 38-39; *Paměti* s. 118-119.

⁴ *Pamäti*, s. 158-161; *Paměti*, s. 232, 233-234; podrobnejšie pozri PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, české, moravské a nemecké reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In *Štúdie k slovenským dejinám*. Historia nova II – 2011 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 132, 140-141. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-2.pdf>.

⁵ *Paměti*, s. 234; *Pamäti*, s. 160. V slovenskom preklade zdôrazňujeme: „bral ma ako chlapčeka na koňa...“

⁶ Napr. v prípade pobytu v Jene totiž Kollár v *Pamätiach* načrtol chybnú chronologickú sekvenciu.

od nasledujúcich francúzskych – napoleonských vojen.⁷ Nedá sa hovoriť ani o poradí vojen dotýkajúcich sa habsburskej monarchie, pretože i tu bola situácia zložitejšia a už pred rokom 1799 sa bojovalo i na habsburských územiach.

Spojenecké ruské vojská v roku 1799 zasahovali v Itálii a Švajčiarsku, kde pomáhali vojskám ešte rímsko-nemeckého cisára Františka I. (1765 – 1835). Rusi tu pomerne úspešne pôsobili pod velením skúseného a nadaného maršala Alexandra Vasilieviča Suvorova (1730 – 1800).⁸ Skutočne i Kollár, hoci s určitou neistotou, spomína toto meno.⁹ Ďalšie výpravy za účasti Suvorova sa už neodohrali, pretože krátko po návrate do vlasti zomrel.

Situáciu v rokoch 1798 – 1800 podrobne opisuje vo svojej monografii Čestmír Amort.¹⁰ Ruské jednotky sa na cestu do vlasti pohli 26. októbra najmä zo Švajčiarska po nezhodách, keď medzi ruskými a rakúskymi spojencami nakrátko zavládol rozkol. Cez územie Slovenska sa zbory vracali cez Prešporok, Leopoldov, Mošovce, Martin a pokračovali Liptovom a Spišom, aby líniou od Bardejova na sever prekročili Karpaty. Iný prúd prešiel na územie Slovenska južne od Košíc a cez Košice a Prešov smeroval severne k rovnakému priesmyku ako v prípade prvého prúdu.¹¹ Oneskorený ešalon prechádzajúci západným Slovenskom na konci februára a začiatkom marca 1800 viedol hajtman Ivan Morozický. Táto jednotka sa niekoľko dní utáborila pri Mošoviciach.¹² Amort navyše píše i priamo o Kollárovom stretnutí s Rusmi.¹³

Naopak existuje i jedna zmienka, ktorá by udalosti mohla klásť do roku 1805. Nachádza sa v práci *Výklad čili přímětky k Slavy dcere* (1832):

„Skladatel těchto básnj widěl w mladosti swé sám takowé diwadlo, totiž r. 1805 když kozáci po francauské wogně s Napoleonem přes Turčanskau a giné Tatranské stolice zpátkem domů táhli. Kůň klusal a kozák na něm kozácký tanec tancoval aneb gak Slowáci rjkagj hajduchowal.“¹⁴

⁷ Porovnaj napr. prehľadné predstavenie: PEČENKA, Marek – LUŇÁK, Petr a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3 vydání. Praha : Libri, 1999, s. 154-155.

⁸ Kollár meno Suvorov poznal veľmi dobre, o vojvodcovi písal v *Slávy dcere, Výklade... i Krátičkej známosti slovanského národa*. Znelka IV,15. KOLLÁR, Jan. Slávy dcera lyricko-epická báseň v pěti spěvích. In *Spisy Jána Kollára*. Díl první. Praha : Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 224; KOLLÁR, Jan. *Wýklad čili Přjmětky a Wyswětlivky ku Slawy Dcere*. W Pešti : Tiskem Trattner a Károliho, 1832, s. 295. (ďalej iba **Wýklad**); napr. Krátičká známost národu Slowanského. In KOLLÁR, Jan. *Čjtanka anebo Kniha k Čjtánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*. Budín : W králowské uniwersické tiskárně, 1825, s. 207.

⁹ Bližšie pozri text k ref. 5.

¹⁰ AMORT, Čestmír. *Ruská vojska u nás v letech 1798 – 1800*. Praha : Naše vojsko, 1954, 387 s.

¹¹ *Tamže*, mapa, s. 144/145, podobne 293.

¹² *Tamže*, s. 293.

¹³ *Tamže*, s. 208, 215.

¹⁴ *Wýklad*, s. 376.

V tomto prípade je jasná spojitosť „francúzskej“ vojny s Napoleonom a konečne jasné datovanie do roku 1805, čiže do doby po bitke pri Slavkove (2. decembra). Skutočne aj v tomto prípade tiahli ruské vojská cez Turiec po podobnej trase ako v roku 1799/1800. *Výklad* pritom vznikol preukázateľne skôr ako *Pamäti* a teda zmienka predstavuje vôbec prvý Kollárov prístup k tejto problematike. Zmienka je ale príliš stručná a obsahom nekorešponduje s vyššie uvedenými, pritom Kollár rád „recykloval“ svoje tézy a zážitky. Samozrejme treba brať do úvahy istý stupeň autocenzúry, pretože obraz „spolupráce“ (i keď v tomto prípade so spojeneckými) Rusmi nemusel byť dobovou podozrievavou spoločnosťou prijatý pozitívne. Nemožno sa diviť, ak zoberieme do úvahy neblahé udalosti spôsobené Kollárovi udelením medaily z Ruska. *Pamäti*, ktoré za života autora zrejme úmyselne nevyšli boli v týchto ohľadoch otvorenejšie.

Ak zhrnieme vyššie uvedené fakty a budeme ich považovať za dôveryhodné, je zrejmé že Kollár zažil osobne oba prechody ruských vojsk – tak skutočne prvý v roku 1799/1800, ako i druhý v roku 1805. Udalosti opísané v *Pamätiach* pritom treba podľa analyzovaného obsahu jednoznačne datovať do roku 1800. Túto hypotézu by definitívne mohla vyvrátiť (alebo podporiť) iba identifikácia mien dôstojníkov zmienených Kollárom predovšetkým v ruských vojenských záznamoch.

Treba však uvážiť i sériu nepriamych dokladov. Predovšetkým Kollár očividne opisuje „prvé“ stretnutie s Rusmi a obrat od opatrného k pozitívnemu prijatiu. V prípade už známej (najmä negatívnej) entity by zrejme tento psychologický motív nefungoval. Pravda pri tejto úvahe je otázne, či je možné Kollárovo prvé stretnutie bezpečne identifikovať aj s prvým stretnutím Rusov s obyvateľstvom Turca. V tomto prípade by sa tak nedalo hovoriť o strachu z neznámeho, ale skôr o negatívnom zážitku, ktorý sa uchoval v kolektívnej pamäti. Kollár by sa však iste definitívne neodhodlal k návšteve Rusov a opis negatívneho hodnotenia a obáv obyvateľstva by dozaista obsahoval konkrétne zlé skúsenosti pri prvom stretnutí (a to napriek nutne „neskoršie“ vypestovaným pozitívnym postojom Kollára k Rusom). Kollárom zachytené obavy sú však silne abstraktného charakteru a silne pripomínajú obavy vyjadrené inými účastníkmi týchto udalostí, ktoré sa ale rýchlo rozptýlili.¹⁵

Ďalším nepriamym dôkazom pre toto datovanie je Kollárova zmienka, že sa s Rusmi stretol ešte ako „pacholík“, resp. chlapček.¹⁶ Takéto pomenovanie sa určite lepšie hodí k chlapcovi vo veku 6 rokov než k 13-ročnému adolescentovi.

¹⁵ Porovnaj napr. obrazy o ruských vojskách a ich prijatí bežnými ľuďmi v románe Aloise Jiráka *F. L. Věk*.

¹⁶ Pozri ref. 5.

Podľa nateraz zistených údajov teda možno rezultovať, že sa prvé stretnutie malého Kollára s Rusmi odohralo už na jar roku 1800 a nie v roku 1805 ako sa tradovalo doteraz.

The Contribution to the Biography of Ján Kollár

As a little boy, Ján Kollár met Russian soldiers who as the allies of the Habsburg monarchy were returning home after struggles with French army. Older works set this meeting in the year 1805 (after the Battle of Austerlitz). In this paper we try to give the proof, that the right dating of this event is the year 1799/1800, when Russian army was returning from expedition in Italy and Switzerland. The foundation of this assertion is analysis of contemporary references and secondary literature on this topic.

Keywords: Ján Kollár (1793-1852), *Pamäti z mladších rokov života* [*Memoirs of the Early Years of Life*], Russian soldiers, Napoleonic wars, 1799/1800, 1805

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. Príspevok k biografii Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 220-224. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

dokumenty

Príspevky Jána Kollára na stránkach *Týdenníka* Juraja Palkoviča

Peter Podolan

V novinách Juraja Palkoviča (1769 – 1850) „*Týdenník*“, konkrétne vo fáze po zmene názvu na *Týdenník aneb Presspurské Slowenské Nowiny* vyšlo hneď niekoľko príspevkov Jána Kollára, hoci ani pri jedinom nebolo uvedené plné meno autora. Tieto texty sú až na jeden prípad menej známe a vďaka vydaniu v *Týdenníku* horšie dostupné, preto sme sa odhodlali k tejto textovej edícii.

V prvom prípade (I.) ide o známy text *Zpráva o slawnosti obnowenj cýrkwe, kterau protestanti w třetjm stoletj dne 18. řjgna roku 1817 na Wartburku swětili*. (Od očitého svědka*).¹ Týmto svedkom bol podľa vydavateľa „P. J. K...r“ (teda Pan Jan Kollár). K autorstvu správy sa Kollár priznal vo svojich *Pamätiach z mladších rokov života*, kde ju obohatenú niekoľkými väčšími vsuvkami prepísal v celku.² Je teda pomerne dobre dostupná vo variantoch edícií tohto diela i s vysvetlivkami a poznámkami,³ avšak kvôli uzavretosti edičného súboru i charakteru textu ju prepisujeme i v tejto edícii (I.).

Text samotný vznikol ako obrana uhorských študentov, ktorí sa zúčastnili tzv. Wartburgskej slávnosti. Tamojší liberálny protest radikálnych nemeckých študentov (i niektorých profesorov) totiž podráždil aparát habsburskej monarchie, ktorý zaviedol postupne viaceré obmedzenia (neskôr aj zákaz navštevovať univerzity v nemeckých krajinách). Text tak nesie viaceré známky zjednodušenia či fabulácie, vyhýba sa páľčivým problémom, snaží sa ich bagatelizovať a odvracia podozrenie o radikálnej účasti študentov z Uhorska (teda i Slovenska). Napriek tomu je jedinečným pohľadom na jedno z vrcholných podujatí nemeckého (nielen) študentského nacionalizmu, ponúka zaujímavé detaily o slávnosti (jej priebehu a prijatí), okolí jej konania, motivácii, správaní sa študentov, vojakov i spoločnosti všeobecne. S ohľadom na dôležitosť náboženského vyznenia (300. výročie reformácie) je zásadné jeho zaradenie v rubrike *Cýrkewnj a učené věcy*.

Ako druhý v poradí uverejňujeme prepis menej známeho textu menšieho rozsahu (II.),⁴ ktorý nasleduje priamo po texte (I.). Tak je určené i jeho autorstvo, pretože vydavateľ a redaktor Juraj Palkovič o ňom uvádza – „*W témž psanj z Jeny (oded. 26. ledna)*“⁵ Prináša informácie o počte študentov z Uhorska (a Slovenska) na univerzite v Jene, opisuje ich aktivity v rámci samoštúdia (akýsi neformalizovaný typ starších tradičných študentských spoločností „Societas slavica“). Opis štúdia „materinského“ jazyka a náboženstva (vrátane čítania Kralickej biblie) študentmi mal tiež tvoriť pokojný náprotivok oproti pomerne „akčnému“ správaniu sa študentov počas slávnosti na Wartburgu.

¹ [KOLLÁR, Ján.] *Zpráva o slawnosti obnowenj cýrkwe, kterau Protestanti w třetjm stoletj dne 18. řjgna roku 1817. na Wartburku swětili*. (Od očitého svědka*) In *Týdenník, aneb Presspurské Slowenské Nowiny*. 1818, roč. 7, č. 6. s 50 [72]-79. (ďalej iba *Týdenník I*)

² KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. a prel. K. Rosenbaum a K. Goláň) Bratislava : Tatran, 1972, s. 184-190. Uvádza tu aj bibliografický údaj o pôvodine, hoci chybne namiesto s. 50 uvádza s. 5.

³ Napr. *Spisy Jana Kollára*. Díl čtvrtý. *Cestopis druhý a Paměti z mladších let života Jana Kollára, sepsaný od něho sama*. Praha : Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1863, s. 85-285; početné kritické opravy a komentáre obsahuje nemecký preklad: Kollár in Jena und beim Wartburgerfest. In MURKO, Matthias. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmische Romantik*. Gratz : Verlags-Buchhandlung „Styria“, 1897, s. 293-362; KOLLÁR, ref. 2, s. 9-214. a ďalšie vydania edície.

⁴ [KOLLÁR, Ján.] *W témž psanj z Jeny (oded. 26. ledna)*... In *Týdenník I*, s. 79.

⁵ Obsah tohto listu dnes okrem vydaných častí (I. a II.) nepoznáme.

V prípade tretieho textového celku (III.)⁶ nie je autorstvo jednoznačné. Kollárovi je pripísané Jánom Vladimírom Ormisom.⁷ Pre jeho všeobecný charakter (podobných správ týkajúcich sa situácie na nemeckých univerzitách je v *Týdenniku* i iných dobových novinách v regióne viacero) mohol byť autorom ktorýkoľvek z tam študujúcich Slovákov, ktorý posielal správy domov. Nič menej kvôli dlhodobej spolupráci Palkoviča a Kollára, nemožno Kollárovo autorstvo jednoznačne vylúčiť a je veľmi pravdepodobné. Text prináša prehľad nových úprav akademického poriadku na univerzite v Jene, reštrikcie voči výstrelkom študentov, vrátane typov trestov (i previnení). Obohacuje náš pohľad na študentský život a jeho rámec v tomto prostredí.

Edičná poznámka

Pôvodné texty boli vysádzané v švabachu (fraktur), resp. „slovenskej“ abecede. Naša edícia prichádza s ich prepisom do latinky. Predložený text dokumentu sme sa snažili prepísať tak, aby si po obsahovej stránke zachoval pôvodný archaický charakter, teda aj maximum jazykových zvláštností (je písaný v biblickej češtine). Nie je však isté či jazyk neobsahuje aj isté špecifiká, ktoré v Kollárovom prejave neeliminovať ani redaktor Juraj Palkovič. Opravovali sme (vždy s odkazom na pôvodnú podobu výrazu) iba evidentné chyby spôsobené najčastejšie pravdepodobne chybným zostavením typov pri sadzbe textu.

Problematickými boli diakritické znamienka, pretože v niektorých prípadoch buď chýbali (resp. boli vytlačené neúplne), alebo boli navyše, prípadne išlo o neúmyselné „škvry“, ktoré vznikli pri tlači; v edícii sme sa preto rozhodli doplniť chýbajúce a eliminovať chybné skutočné/domnelé diakritické znamienka podľa dobového úzu jazyka. Tieto úpravy sme vzhľadom na ich početnosť nevyznačovali.

Zachovali sme i z dnešného hľadiska nadbytočné interpunkčné znamienka, v evidentných prípadoch sme znamienko i doplnili. Medzeru medzi posledným slovom a interpunkčným znamienkom sme eliminovali.

Do podobnej kategórie chýb tlače patrí aj zamieňanie znaku „i“ znakom „j“; v niektorých prípadoch však môže ísť o prejav archaického pravopisu, preto sme sa priklonili k pôvodnému podaniu. Zamenené boli i niektoré iné znaky, nedá sa však odlíšiť či ide o chybu, alebo isté jazykové špecifikum.

Pri prepise do latinky žiaľ zaniklo odlíševanie „š“ (znaky približne „ff“) a dvojitého (opakovaného) „s“ teda „ss“ (znaky „sf“), takto však bolo „s“ použité iba v slove „professor“.

Aditívom edície sú v úvode pred prepisom textu každého dokumentu (I. – III) náležite **/zvýraznené/** bibliografické údaje o dokumente.

Poznámkový aparát má najmä technickú úlohu a v minimálnom rozsahu vysvetľujúcu. Upozorňuje na pôvodné rozvrhnutie edovaného textu a na upravené formy slov textu a jeho pôvodnú podobu. Poznámkový aparát je ako celok aditívom edície s výnimkou poznámky * pri dokumente (I.), ktorá je náležite **zvýraznená** ako pôvodná.

Za pomoc pri získaní podkladov pre predloženú edíciu – pôvodných vydaní *Týdennika* ďakujeme Bc. Lucii Turčekovej.

⁶ [KOLLÁR, Ján(?)] Z Jeny na d. 8. m. m. psáno gest,... In *Týdennik, aneb Presspurské Slowenské Nowiny*. 1818, roč. VII, č. 9, s. 105-106. Obsah listu spomínaného vydavateľom v úvode príspevku nepoznáme.

⁷ ORMIS, Ján Vladimír. *Bibliografia Jána Kollára*. Bratislava . Slovenská akadémia vied, 1954, s. 72. Ormis chybné uvádza číslo novín 8 (1818, roč. VII). Porovnaj ref. 6.

Edícia textu

I.

/[KOLLÁR, Ján.] Zpráva o slawnosti obnowenj cýrkwe, kterau Protestanti w třetjm stoletj dne 18. řjgna roku 1817. na Wartburku swětli. (Od očitého swědka *) In Týdennjk, aneb Presspurské Slowenské Nowiny. 1818, roč. 7, č. 6. s 50 [72]-79./⁸

II. Cýrkewnj a učené věcy.

Zpráva o slawnosti obnowenj cýrkwe, kterau Protestanti w třetjm stoletj dne 18. řjgna roku 1817. na Wartburku swětli. (Od očitého swědka *)

Swěcenj památky obnowenj cýrkwe skrze D. M. Lutera,⁹ čili jubileum třetjho stoletj, které se 18. řjg. m. r. na Wartburku dálo, netoliko w Němcych naramně pohnulo péry zwlášstě nowinářskými, až y k ostrým¹⁰ hádkám a swadám, k prawým y neprawým saudům a k nářkům přjležitost dalo, tak že tjm u samých mocnářů pozornost¹¹ wzbudzena byla. Tussim tedy nebude y nassim PP.¹² Slowanům nemilé, gestli gich o tom krátkau, ale ze samého pramene wáženau zprávau poděljme, předložjce gim beze wssj¹³ strannosti a ossemetnosti, toliko pauhau prawdu beze wssech přjměšků,¹⁴ aby každý čtěníř dle libosti wlastnj swůg saud o tom proněsti mohl.

Gak zmjnjěno, swětli se slawnost tato na Wartburku asy 1/4 hod. od Isenachu, dwa dny pořád, a syce giž 18. a 19. řjgna z té přjčiny, že se s nj tjm časem y památka onoho stkwaucýho wjtěztwj při Lipsku dosaženého spogili, y přetrženj akademických čjtánj, která hned s třetjm listopadem začátek wzala, předgjtj se mohlo. Připutowalo pak žákowstwa asy 700, ze wsselikých kragů a vysokých sskol Německých: gmenowitě z Berljna, Erlangu, Gjsu, Getynğu, Dobrosoli,¹⁵ Haydlberku, Jeny, Kýlu, Lipska, Marburku, Roztoku, Tubingu a Wirepurku, mezy nimiž y čtyři professorowé přjtomnostj swau radost zwýssili totiž, Frjs, Oken, Zwaycer a Kýser.

Utěssený byltě pohled, gak se tato čacká chasa s weselým wýskánjm po haufjch přes hory a audolj¹⁶ neywjce pěssky k onomu památnému mjstu hrnula, na ramenau strogně připrawenau tobolku (filec) – w srdcích pak plnost wděčných a horliwých cytů nesaucý.

Z přjzniwého nařzenj G. kn. W. Welikého Wýwody Waymarského¹⁷ přigali měsstané Isenačtj¹⁸ přjchozj žákowstwo do hospod (bytů) s zwlášstnj ochotnostj a přjwětjwostj. Giž 17. wečer hemžily se na Isenackém placy wssudy walné hromady přjchozých těch, wjtagjce a pozdrawugjce se wespolek srdečným ljbánjm, objmánjm a ruky podávánjm, gako bratřj gedné wlasti, až srdce plesalo.

Na branách města přibité năwěsstj pokazowalo každému ulicy do hostince (hospody) Rautenkranc řečeného, kdež hlawnj schůzka a auřad hospodnj ustanowen byl.

*) P. J. K....r, náš wlastenec, genž nynj na učenj w Jeně gest, gi sepsal (slowensky) a mně poslal. Wydawatel.

[Teda Pan Jan Kollár. Vydawateľom a redaktorom bol Juraj Palkovič]

⁸ Na stranách 72 a 73 bolo chybně vysádzané číslovanie strán – pôvodne 50 [72] a 90 [73]. Čísła 73 a 74 potom chybně figurujú namiesto čísel 76 a 77, teda 73 [76] a 74 [77].

⁹ Skratky: Doktor Martin Luther.

¹⁰ Opravené pôvodné „kostrým“

¹¹ KOLLÁR, ref. 1, s. 50. Ide však o chybu tlače či sadzačský omyl, správne číslo stránky by malo byť 72.

¹² Skratka PP. – „pánům“

¹³ Opravené pôvodné „bezewssj“

¹⁴ Opravené pôvodné „přjmistů / přjmisků“

¹⁵ Dobrosol, teda Halle.

¹⁶ Opravené pôvodné „laudolj“

¹⁷ Skratky: Geho knjžecj Wýsosti...

¹⁸ KOLLÁR, ref. 1, s. 90. Aj v tomto prípade ide o chybu tlače, správne číslo stránky malo byť 73.

Zde gedenkaždý swé gméno a přjměnj, wlast a vysoké sskoly, w nichž sstuduge, zapsati, a něco peněz k zaprawenj obecných nákladů obětowati zawázán byl. Komissy Jenanského žákowstwa hlawnj wssech okolostogičnostj řjzenj a zpráva swěřena byla. Swornost hlasů zwolila k zachowánj slussného řádu a pokoge, wůdce, panosse, dohlídače, zbrognosty, korauhewnjkj a giné auřednjky. Třj z nich wzchopili se do blízkého háge, aby swěžjho¹⁹ wětwwoj nalámali, kteréž donesse, mezy zástupy metali, a ay brzy wssickni dubovými kytkami sswárně ozdobenj stáli.

Ráno o 6. a 7. hod. zwěstowal temný zwuk wssech zwonů počátek welebné slawnosti. Tudjž se na ryňku celé množstj na třjdy rozdělilo, mezy kteréž zpěwy, básně neb wersse a řeči rozmanitého obsahu, předkem k tomu cíli w Jeně wytlačené, po poradjch rozdávány byly. O hod. 9. hnul se průwod wolným krokem, wzhůru na chlum, (wrssek), kdež onnen starožitný rytjřský²⁰ hrad w rozsedinách skalnjch wysoce strmj. Přjkrostj stezky a přjlissnau páličiwostj slunce audy upocené občerstwowaly gednak stinné záslony hausstj a křovj nad hlawnami unawených pautnjků s obau stran ratolesti rozmile spolu laučjcýho, gednak ljbezné hlaholy muzyky, které se w rozložitých sausednjch úbočjch přjjemným ohlasem odrážely;²¹ gednak rozkossné hry chwěgjcých se wůkol praporeců, mezy nimiž se obzwláště geden stkwěl, který na čerwenočerném poli zlatem prossjwaný, djlo a dar společnosti Jenanských panen byl.

Čjm blíže se k onomu tagemstwuj plnému sýdlu přicházelo, tjm wětssj neukogitedlnostj srdce po čem sy bažilo, tak že se nedočkawá dychtiwost y proti samému pořátku wytrhnauc, drze sobě y přes ty neydrsnatěgssj chrasti a strminy průchod klestila.

Když se wšichni w gedné, podzimnjm kwjtjm, obrazy, erby, slaupy, oblauky – nádheřně okrásslené sýni náležitě usadili, služby Božj s wraucý nábožnostj konány byly, zpjwánjm totiž známé wznessené pjsně Luterowy: Hrad přepewný gest pán Bůh náš, a drženj některých pronikawých, řečj od žáků, k nimž také y p. Professor Frjs, gednu, syc krátkau, ale gadrnau připogil.

Po wykonané počtě, ukazowány gsau saoukromě některým zwjdawým diwákům pamatné toho zámku starožitnosti, k. p. zbrognice rytjřská, w njž wěkem zezawělé kordy, hroty, tulichy,²² pawězy,²³ brněnj, přilbice a giné ostatky ssermjřů; chrám a kazatedlnice Luterowa, pokogjk w nemž Biblj překládal, čelednj stůl geho otce, a giné pamatné ostatky; mezytjm se ginj, pokud stůl přjchystán byl, na vysokých zděch a lessenjch w přeutěssených wýhledech ssiroko daleko, kochali, anebo w wětssjch y menssjch rogjch po dworě se procházeli, stáli, seděli, rozprávěli, ano samé počasý k wsselikému wyraženj lahodně ponaukalo.

Hlas trauby zawznj o hod. 12. – wssecko se hnedky k tabuljm snažně přistrogeným na určité mjsto shluklo. Při weselých hodech strjdały se zpěwy s hudbau a prokrikowánj s připjgenjm za ty, které na pamět přiwěsti místo a přjležitost welela.

Asy o hod. 3. průwod zpátky s wrchu dolů do městského chrámu spěchal, kdežto wážné, skraussené kázánj taměgšjho Generalsup. Newe ty neysslechetněgssj aumysly u wssech posluchačů wzbudilo. W kterauž práwě dobu třětj pluk Pruské pěchoty přes město procházege, na heslo, že se služby Božj děgj, setnjk geho y hned bubnům a pjsst'alám umlknauti poručil, anobrž slysse, že se u dveřj chrámových almužny k napomoženj chudých zbjragj, y on snůssku 75. zl. k témuž cíli ochotně poslal.

Potom se žákowstwo w obdlaužném walném kolu s kraginským wogskem na ryňku spogilo. Ted se opět při slawném zwučném žiw bud'! wolanj djky a žádosti za mocnáře, wlast

¹⁹ Opravené pôvodné „swjžjho“

²⁰ KOLLÁR, ref. 1, s. 74.

²¹ Opravené pôvodné „obrá-žely“

²² Tulich – staročeský výraz pro dýku.

²³ KOLLÁR, ref. 1, s. 75. Presné znenie textu na konci stránky „pa-“

a čelněgssj²⁴ vlastence, za wjtěze a padlé bogownjky při Lipsku – obapolně rozljhaly, po čemž se weřegně poswátne chwalozpěwy a wsseliké národnj pjsně s tak důstogným libozvukem zpjwali, že se celé město toliko gednau swatynj býti zdálo. Poslednj odrazywse se táhli s jeničářskau muzykau na sausednj wrch Wartenberk nazwaný, kdež ohně rozdělali, žákowstwo pak až do saumraku na prostranné dlažbě kratochvílilo, w ssermowánj se cwičilo, hry, zápasy, běhy w záwod a giné podobné prowozovalo.

Wečer o 7. hod. žákowstwo s hořjčými pochodněmi – až celé město w blesku plynulo – rowněž na Wartenberk wstupowalo, kde giž weliké gisker a plamenů kotauče z hranic do powětřj létali. Každý pahrbek, každý kopec celého toho okolj podobal se stkwostnému oltári zápalných obětj. Měsýc a hwězdy se na gasném nebi třpytěly, gakoby se celé přirozenj s radugjčými radowalo. Baudky, stany, krámy a besedy sem tam rozbité, hned lahůdky swými laskominy dělaly, hned k autočissti laudiwě kynuly proti ostrému půlnočnjmu wětru, který na holém vrchu tom arcy až do žiwého týž y týž prowjwal. – Hry, plesy, střelby, ohňostroge, zpěwy a nesčislne zábawky mjsyly se wesměs na tomto přewysokém, rozmanitém diwadle na prawo a na lewo, že ani oko ani ucho nestačilo.

Mezytjm se gedna čáska ginochů kdesy na stranu utalulila, kdež nawatřjc ohně, některé obecnému²⁵ dobrému sskodliwé spisy do ohně metala a zpálila. Tu wssak žádného profesora widěti nebylo, a nenj prawda, co některj o takowé něgaké přjtomnosti roztraubili; ba ani půwodowé té odwažliwosti, gakž se wyrozumělo, akademici nebyli. – Skutek tento gakkoli rozhlássen gest, předce na oko žádného pohorssenj a podezřelého úmyslu do sebe mjtí se nezdál; sstěstj vlasti, čistota mrawů a wypléněnj sseredné powěry bylť gest, gakž sami předstjrali, tohoto podnětem, gakž se ale kamenem úrazu státi mohl, – ať ginj o tom pjssj: nám wůbec do toho wseho nic nenj, nebo Uhřj y kterj se tam, ač nemnožý, nalézali, do takowých pletich prstů newstrkali. –

Na zejťj před polednem shromáždilo se opět wesskeré žákowstwo na Wartburku, kdež o některých akademických obyčegjch rokowáno bylo, gako: o wyzdwiženj kraginských spolků, o obmezenj saubogů a těm podobných důležitostech. Po polední ssedsse se téměř wssecy w chrámě Páně, na rozžehanau, oltárnj swátost s wážnau uctiwostj přigjmali. Už naposledy děkowánj upřjmně mēsšť'anům za prježen a hostinstwj učiniwse, každý z náručj laučjcych se přátelů pokogně domů se ubjral.

Za dlauhý čas wsse w hluboké tichosti zůstáwalo, aniž kdo na přjsstj následky myslil. Razem cosy pokautně sseptati se začne; nowináři pak hned powěsti krjdel milerádi pũgčili, anobřz kterým na dostatečných důkazých zcházel, y²⁶ wsseligaká zdánj, zlá wykládánj atď.²⁷ přidati se nerozpakowali. Slowem powyku tolik naděláno, že naposledy y samy zemské spráwy pozornost swau na to obrátily. Rakauský wyslanec u Pruského dworu, G. Excel. hrabě Zyči,²⁸ w skutku prwe do Waymaru, pak do Jeny k wyssetřenj té wěcy²⁹ přigel, kterýž wssak kragany swé Uhry newinné nalezna, s zwlástnj laskawostj ge y dalssj ochraně a náklonnosti zpráwcu a učitelu wysokých sskol těchto poraučel.

A toto³⁰ gest krátké a prawdiwé wypsánj podstaty a způsobu onoho památneho národnjho swátku; kdež tak sworně náboženstwj s vlastenectwjm, wjra s přeswědčenjm, početnost s hostinstwjm, mládež s sesslým wěkem spolu se laučili, w nemž se tak spanile radost s newinnostj, přirozenj s wtipem, wděčnost k nesmrtným zásluhám s dobročinnostj k chudým, téměř každého okamženj přegjmaly.

²⁴ KOLLÁR, ref. 1, s. 73. Správne číslo stránky malo byť 76.

²⁵ *Tamže*, s. 74. Správne číslo stránky malo byť 77. Presné znenie textu na konci stránky „obec“

²⁶ *Tamže*, s. 78

²⁷ Opravené, nahradené zle čitateľné „ač.“

²⁸ Skratky: Geho Excellence...

²⁹ Opravené chybné spojené: „tévěcy“ resp. exaktne „tévě- cy“ (rozdelenie slova na konci riadku) *Tamže*, s. 79.

³⁰ Opravená pravdepodobná chyba tlače, pôvodné „totoř“.

II.

/[KOLLÁR, Ján.] W témž psanj z Jeny (oded. 26. ledna,)... In Týdennjk, aneb Presspurské Slowenské Nowiny. 1818, roč. VII, č. 6. s 79./

2. W témž psanj z Jeny (oded. 26. ledna,) dokládá se y toto: Uhrů gest zde nynj na učenj 30. Poněwadž pak se mezy nimi i několik Slowáků nalézá, tedy sme učinili mezy sebau společnost, kterauž sme Slowenskau besedau (!) nazwali. Scházýwáme se obyčegně gedenkrát w týdni, w nědeli na gednu neb y na 2 hodiny. Genom litugeme, že nám nynj od akademických zaneprázdněnj málo času zbywá, a knjh Slowenských se nám nedostáwá; máme vssak nassi ssestidjlnau.³¹

III.

/[KOLLÁR, Ján.(?)] Z Jeny na d. 8. m. m. psáno gest,... In Týdennjk, aneb Presspurské Slowenské Nowiny. 1818, roč. VII, č. 9, s. 105-106./

6. Z Jeny na d. 8. m. m. psáno gest, že pro žakowstwo vysokých sskol Jenanských nowé zákony wydány gsau od řizenj Waymarského a Gotanského, nimiž se wyměřuge, kterak se kdo audem akademie stati, aneb o tuto čest přigjti může, a gakowé gsau powinnosti gednohokaždého. Pamatné gest, že tyto vysoké sskoly zwlasstnjho auřednjka ustanowily, který žakowstwo saudj, a wssak trestu hodná přestaupenj před obyčegné práwo patřj. Aby těžkosti při placenj za prelekcy³² odstraněny byly, ustanowen gest akademický výběřčj, kterémuž každý professor registřjk swých posluchačů odewzdáwá, a on penje od nich wybjrá. Pokuty akademické gsau: napomenutj, pokuta peněžítá, žalář, zapsánj do knihy pokut, rada k odgitj aneb wymezenj z akademie (releřacy). Wssechny peněžité pokuty náležej bibliotéce vysokých sskol. Každý saubog s pistolemi a takowý, z něhož následowati může smrt, nebezpečenstwj žiwota, ztráta zdrawj aneb audu některého, před hrdelnj práwo patřj; giné sauboge saudj rada akademická neb senát, a tresce wězenjm aneb wymezenjm z akademie. Wsseliké společnosti mezy žáky, které k rozdwogenj gich wedau, gako kraganstwa (Landsmannschaften), řády, aneb gakehekoli giného gména spolky, přjsně zapowědeni gsau, a wůbec žádné společnosti nenj dowoleno, některého swého auda proti wrchnosti a weřegným auřednjkům brániti aneb osobu gehu zastáwati. Zapowěděny také gsau přjsně y wssecky hry slepého štěstj. Žádnému žaku nenj dowoleno w Jeně aneb w giném mjstě něgaký spis wytisknuti dáti, prw než od mjstorektora, aneb giného některého auda akademického spis gehu potwrzen gest. — Ostatně žádný žak nesmj žádati, aby mohl akta přehlednauti aneb sobě přjpis z nich wzýti, a syce ani tendáž, když giž dotaz neb wyhledáwánj (inkwizycý) skončeno gest.³³

³¹ KOLLÁR, ref. 4, s. 79. Pod pojmom „nasse ssestidjlná“ mal Kollár na mysli šest'dielnu Kralickú bibliu, konkrétne jej prvé vydanie z rokov (1579 – 1593/94). Pozri KOLLÁR, Jan. *Wýklad čili Přjmětky a Wyswětlivky ku Slawy Dcere*. W Pešti : Tiskem Trattner a Károliho, 1832, s. 207-209.

³² KOLLÁR, ref. 6, s. 105.

³³ *Tamže*, s. 106.

Ján Kollár's Articles on the Pages of Ján Palkovič's Newspaper *Týdenník*

The edition presents the transcription of three articles of Ján Kollár which were published in the newspaper *Týdenník* during the year 1818. Publisher and main editor of this newspaper was Ján Palkovič. The subject of the articles are “reports” from Jena university and the student activities as well as the description of the notorious Wartburg Festival in 1817 as perceived by a young Slovak student (Ján Kollár); the record about the “self-study” of the Slovak students in Jena and the excerpt of the contemporary academic order (violations & penalties). The transcription has been carried out according to the current transcriptional rules and only the self-evident misspellings and printing errors have been fixed.

Keywords: Ján Kollár (1793-1852), Juraj Palkovič (1769-1850), *Týdenník* newspaper, *Pamäti z mladších rokov života* [*Memoirs of the Early Years of Life*], 300 jubilee of Luther's reformation, Jena university, students, student life, nationalism, 1818

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. Príspevky Jána Kollára na stránkach Týdenníka Juraja Palkoviča. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 225-231. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

jubileá

Životopisný náčrt k 160. výročiu úmrtia Jána Kollára (1793 – 1852)

Peter Podolan

V znamení zrodu

Ján Kollár sa narodil 29. júla 1793 v Mošovciach v Turci, v malebnom kraji zovretom končiarimi oboch Fatier. Jeho detstvo plynulo idylicky azda s výnimkou zásahov silne patriarchálneho a pobožného otca – prísnosť však vyvažovala mierna matka. Kým otec pôsobil v miestnej honorácii – bol richtárom a notárom (a kožušníkom), matka pochádzala z pôvodne bohatej olejkárskej rodiny. Detí sa v rodine narodilo hneď niekoľko, ale nikto zo súrodencov Jána neprekonal, aspoň čo sa týka nesmrteľnej slávy poetu.

Otec bol i v rodine silne autoritatívny a na deti niekedy až prehnane prísny. Často sa to prejavovalo v kombinácii so vznetlivou a tvrdohlavou povahou. Pravda opisy jeho prístupu pochádzajú z pera samotného Kollára, ktorý sa s ním rozišiel v zlom. Silné náboženské povedomie bolo charakteristické pre evanjelikov, ktorí dlho žili v „podzemí“ – modelovalo ho niekoľko storočí protiprotestantskej politiky štátu, aj keď v pomeroch Uhorska ešte pomerne miernej. Tolerančný patent Jozefa II. a finálne zrovnoprávnenie konfesií Leopoldom II. teda prinieslo veľkú chuť na rozvoj roky potláčanej cirkvi. Aj Kollár ako väčšina jeho rovesníkov sa údajne naučil čítať ešte pred návštevou školy práve z náboženských kníh.

Niektoré z detských dobrodružstiev malého Kollára priviedli aj do ohrozenia života – spadol do studne, alebo mu na hlavu spadlo poleno, ktoré sa na strome zachytilo pri zrážaní ovocia.

Chlapec absolvoval základnú školu v rodnej obci, potom ho vyslali do neďalekej Kremnice, aby sa tam v nemeckom prostredí naučil nemecky. Súžitie viacerých národností bolo ventilované zatiaľ „detskými“ nacionálnymi hádkami, ktoré často končili aj bitkami. Kollár si tam vyslúžil posmešnú prezývku „Schlovaken-Patron“. Štúdium v Kremnici prinieslo aj istú skúšku samostatnosti – pretože peniaze Kollár dostával od otca iba s oneskorením, musel si neustále vypožičiavať „zálohy“ od spolužiaka a privyrábať si kreslením obrázkov.

Na vlastnú päsť

Po návrate domov Kollárov otec usúdil, že štúdia bolo dosť, keďže synovi predurčil úlohu svojho opatrovníka v penzijnom veku. Zlom nastal v roku 1810. Kollár nastúpil do učenia k mäsiarovi a toto remeslo sa iba málo zhodovalo s jeho „jemnou“ povahou. Azda aj takýto brutálny protiklad k jeho záľube v múzach a štúdiu sa stal počiatkom mladíckej vzbury. Využil tvrdohlavosť, ktorú zdedil azda práve po otcovi, vzoprel sa jeho rozhodnutiu a na vlastnú päsť pokračoval v štúdiu. Otec so synom si potom už nikdy celkom neodpustili. V tomto čase mal Kollár 17 rokov, čiže nebol odvážnym dieťaťom, nič menej následky boli tvrdé. Na celé ďalšie štúdiu si musel zabezpečovať peniaze sám, čo bolo náročné, hoci ho rodina slabo financovala už predtým. Mladý Kollár sa aj vďaka vízií budúceho povolania stal súčasťou cirkevného spoločenstva evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a s jej podporou študoval v Banskej Bystrici, sídle superintendenta. Po overení svojich študijných kvalít pokračoval v štúdiu na evanjelickom lýceu v Bratislave (Prešporku) a napokon (pre evanjelikov) tradične na nemeckej univerzite – v tomto prípade v Jene. Kollárovo rozhodnutie sledovať duchovnú dráhu bolo sčasti praktické, lebo povolanie farár – učiteľ

(resp. menej právnik či správca panstva) bolo vlastne jediným možným pre vtedajšiu slovenskú intelektuálnu elitu. Zabezpečenie kňaza malo pritom viac výhod ako učiteľské povolanie.

Štúdium na lýceu a pobyt v Bratislave (vtedajšom Prešporku) bol spojený s rozvojom Kollárových osobných aktivít. Stal sa tu správcom sirotinca (keďže nechodil domov na prázdniny), čítaval *Týdenník* Juraja Palkoviča, na vlastné oči videl vysokých predstaviteľov víťazných mocností protinapoleonskej koalície, ktorí si sem odskočili z Viedenského kongresu. Zoznámil sa tu aj so svojim mladším rovesníkom Františkom Palackým. Paradoxne Palacký vo svojom životopise zaznamenal, že sa vraj vtedy Kollár zvlášť nezaujímal o nacionálnu otázku – nacionálne vrenie v Uhorsku ale v tomto období nebolo na takej úrovni ako po roku 1830. Čakalo ho tu aj druhé narodenie, ako nazval svoju šťastnú záchranu z prúdov Dunaja, keď sa takmer utopil pri kúpaní.

Kollár získal aj odporúčanie na ďalšie štúdiá na niektoré z nemeckých univerzít. Bez podpory rodiny mu však chýbali peniaze, vrátil sa teda do Banskej Bystrice a zamestnal sa tam ako vychovávateľ. Ďalšie peniaze pokryli cirkevné štipendiá, ktoré ale neboli zvlášť vysoké, keďže išlo o pevnú čiastku, ktorá sa delila medzi viacerých študentov.

Pobyt v Nemecku bol pre Kollára v mnohom zásadný. Zážitky a štúdium literatúry o osudoch miestnych Slovanov u neho vytvorili akýsi rozpoltený prístup k Nemcom a Nemecku. Videl silu mladého nemeckého nacionálneho hnutia, s ktorým určite v hlavných princípoch sympatizoval. Stretol sa tu s mnohými už vtedy svetoznámymi osobnosťami (napr. J. W. Goethe) a modernou aplikáciou nacionálneho liberalizmu. V Nemecku napísal svoje prvé práce, ale stalo sa aj miestom jeho prvého skutočného citového vzplanutia – výsledkom turbulentného zjavne ale jednostranného vzťahu sa stala *Slávy dcera*, Kollárovo slávne, „celoživotné“ básnické dielo.

V jame levovej

Po „úteku“ z Jeny do vlasti Kollár dostal miesto v Pešti, kde pomáhal farárovi Jánovi Molnárovi a neskôr sa po dlhších sporoch stal sám farárom. V tomto prostredí potom strávil 30 rokov a známe je jeho vyhlásenie – „*Mňa Pešť Kollárom urobila.*“ V cirkevno-nacionálnych sporoch paradoxne neboli jeho protivníkmi Maďari, ale Nemci v spoločnom evanjelickom zbore. Kollár opäť osvedčil svoju tvrdohlavosť a húževnatosť – niekoľkokrát zvažoval odchod, niekoľkokrát doslova utiekol – ale vrátil sa a bojoval ďalej. Napokon obhájil svoj post, etabloval slovenský evanjelický zbor, založil i školu. Zhruba druhú polovicu pobytu mu už ale skutočne „spríjemnilo“ búrlivo sa vzťahujúce maďarské nacionálne hnutie. Kollár, ktorý sa usilovnou publikačnou činnosťou dostal na čelo slovenských národovcov, sa stal celkom prirodzene terčom nacionálneho súperenia v Uhorsku, ktoré sa zvlášť okato prejavovalo v ešte stále multinacionálnej Pešti. Nočné „mačacie muziky“, vytĺkanie oblokov a „návštevy“ nepriateľsky naladenej maďarsky vyhranenej mládeže tvorili rámec miestneho folklóru. Neskoršie udalosti ukázali, že môže byť ešte horšie. Počas prestávok medzi polemickými bojmi, kázňami, krstami a pohrebmi tu ale predsa písal svoje diela, oženil sa (s už dávno oplakanou nevestou) a stal sa rešpektovaným slovenským národovcom aj napriek svojmu excentrickému miestu pobytu. Peštiansku idylu hrubo narušila revolúcia rokov 1848 – 1849. Kollárovi a jeho rodine išlo doslova o život. Ako „nepriateľ“ maďarského národa bol napriek vynúteným prejavom lojality k maďarskému národnému pohybu (a odsúdeniu slovenských revolučných aktivít) prenasledovaný. Musel sa skrývať, no aj tak ho na konci roka 1848 uväznili. Vyslobodili ho až cisárske vojská na jar roku 1849. Väznený bol iba pre svoju nacionalitu a inakosť svetonázoru.

Bola to ale práve Pešť, kde napísal väčšinu svojich prác. Okrem drobných básní zo žiackych rokov v roku 1821 vydal svoju básnickú prvotinu *Básne Jána Kollára*. Milostné

motívy ďalej cizeloval v *Slávy dcere*. Túto zbierku potom niekoľkokrát prepracoval, doplnil (1824, 1832, 1838, 1845, 1852) a venoval sa jej vlastne celý život. Označenie básnik jednej zbierky by však bolo príliš zjednodušené. Zložitosť tém Kollára prinútila vydať k básnickej skladbe vysvetľujúce dielo *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře* (1832).

Ďalšiu časť Kollárovho diela predstavujú vydané zbierky ľudových piesní. Kým v prvej vystupoval anonymne – *Písne světské lidu slovenského v Uhřích* (1823), ďalšie pokračovania: 2. zväzok *Písne světské lidu slovenského v Uhřích* (1827) a 2 zväzky *Národných spievaniek* (1834 a 1835) boli už úplne v jeho réžii.

Vydal tiež výber zo svojich kázni v dvoch dieloch – *Nědelní, příležitostní a slavnostní kázně a řeči* (1831, 1844). Ďalšie kázne vydal v samostatných brožúrkach. Aj kazateľské dielo Kollára bolo preniknuté značnou dávkou nacionálnej slovanskej ideológie.

Okruhom literárneho záujmu bola i história hoci podľa prevažnej etymologickej metóde zjavne kolidovala s jazykovedou a z hľadiska špecifickej orientácie zdrojov aj s mytológiou. Na sklonku života Kollár tento záujem pevnejšie spojil s archeológiou, hoci práce sa v ohľade metód a vyznenia od predchádzajúcich príliš nelíšili. Takto vznikli práce *Ableitung und Erklärung den National – Namens Magyar* (1827), *Rozprawy o Gmenách, počátkách i starožitnostech národu Slawského a geho kmenů* (1830), *Sláwa Bohyně a původ gména Slawuw čili Slawjanuw* (1839). V podobne nastavenom vnímaní historickej minulosti s použitím identických, skôr umeleckých metód potom pracoval v dielach na konci života.

Najzásadnejšou ideologickou prácou Kollára, ktorá bezpochyby silne zarezonovala cez celé generačné spektrum osobností slovenského národného hnutia bola rozprava *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nářečiami slovenského národa* (1836).

Slovanský humanizmus

Rámec vyššie uvedenej rozpravy už nespočetnekrát analyzovaný, no opakujú sa o ňom ešte stále početné (a často mylné) stereotypy. Kollárova vízia jednotného slovanského národa vznikla ako defenzívna s ohľadom na malé národy. Pri jeho konštrukcii vychádzal najmä z nepriaznivého postavenia a potrieb Slovákov. Malý a slabý sa mal primknúť k veľkému a silnému. Zjednotenie do veľkého celku bolo podľa Kollára jedinou možnosťou (a nutnosťou) etablovania sa Slovanov v humanitnom stupni filozofie dejín a splnenia svojej dejinnej úlohy.

Kollára možno považovať za idealistického humanistu, no i za pragmatickú, až oportunisticky kalkulujúcu osobnosť. Na podporu Kollárovej humanity hovoria jasným jazykom jeho vznešené myšlienky, na druhej strane však nájdeme aj koncepty tvrdé a racionálne. V prípade slovanského celku totiž Kollár zastával dva prístupy: jednak rýdzo demokratickú jednotu rozličností, kde má i najmenší diel rovnakú hodnotu ako ten najväčší a potom prístup, ktorý nútil menšie diely k integrácii s väčšími, pričom sa im mali prispôbiť, čím sa dostávame k vnútornej asimilácii. Takto sa mali napr. Slováci ale i Lužickí Srbi spojiť s Čechmi a Moravanmi. Presnejšie domyslenie a konkretizovanie týchto princípov už žiaľ v jeho práci nenájdeme.

Notoricky známy koncept 4 kmeňov (počet mal symbolický charakter) – československého, poľského, ilýrskeho a ruského bol skôr počiatočným bodom, nie cieľom. Tým mala byť všeobecná jednota slovanského sveta. Pretože jazyk bol vnímaný ako najzásadnejší atribút národa, pri unifikácii ho mal čakať rovnaký osud, výsledkom malo byť jediné, všeobecne zrozumiteľné slovanské esperanto. Kollárov tlak na parciálnu integráciu slovanského a českého jazyka do „českoslovenčiny“ v „prvom kroku“ znamenal zásadné problémy. Českí vlastenci totiž vylepšenie češtiny slovackizmami odmietali, na druhej strane sa dostal do rozporu s konceptom samostatnej slovenčiny. Znamenalo to spory a polemiky s mladšou generáciou slovenských národovcov (štúrovci), ktorí ho kvôli tomuto postoju

zosadili z trónu slovenskej poézie a viac protežovali J. Hollého. Hoci spočiatku mal podporu Šafárika, ktorý schvaľoval koncepciu československého jazyka, neskôr zostal sám, ale boj vonkoncom nevzdal.

Kollárov prístup pritom odzrkadľuje ešte jednu zvláštnosť. Napriek etnickému či jazykovému charakteru národa, počítal najprv so zjednotením jeho inteligencie, početne pomerne obmedzenej skupiny. Praktický ekonomický význam tak mal vznik otvoreného publicistického trhu, ktorý by umožnil slovanským spisovateľom predávať svoje diela (aj idey) jednoduchšie oveľa širšiemu obecenstvu. Tu musíme pripomenúť, že Kollár svojimi knihami obdarúval iba úzku skupinu priateľov, časť expedoval z prestížnych dôvodov, inak si záujemcovia museli knihy kúpiť, hoci často za zníženú cenu. Bol teda aj schopným obchodníkom (hoci domácu kasu vraj držala manželka).

Špecifickou otázkou je postavenie Ruska a Rusov v Kollárových plánoch. Nájdeme síce pár zmienok o tom, že by mali tvoriť „hlavu“ slovanstva, mali byť zárukou základnej mocenskej bázy, ich dejiny a politika tvorili slávnejšiu časť slovenskej tradície, množstvo narážok a symbolov, ale pri hodnotení ich úlohy si beztak musíme vybrať z oných vyššie zmienených prístupov – pri tom demokratickom by boli iba najväčšou masou tela všeslovanského národa, v druhom prípade skutočne vedúcou a dominantnou silou. Vieme, že bol Kollár v kontakte s viacerými exponentmi cárskeho režimu, to ale zrejme súvislo skôr s kladným prijímaním všetkého ruského, pričom politický systém krajiny bol podružný. Je ale otázne, či si Kollár podobne ako iní rusofíli v tejto dobe želal skutočne priamu vládu ruského cára aj nad Slovákami či Čechmi. Lojalita prejavovaná panovníkovi habsburskej monarchie mohla byť síce ostentatívnym plášťom aktivít, no i skutočne úprimným postojom. Hádanka Kollárovho názoru na tieto otázky tak zostane nevyriešená asi už navždy. Vieme tiež, že viacerí Rusi s jeho náhľadmi vyslovili nesúhlas.

Predstava jednotného slovanského národa si vyžadovala i projekciu jeho štátu. Formou to mala byť monarchia s vlastnou slovanskou vládou. Na čele mal byť príslušník z niektorého prastarého slovanského šľachtického rodu. (Kollár pritom vo svojich prácach demonštratívne odmietal, že by jeho snaženie malo smerovať k zmene vlád, hraníc či spoločenského status quo). (Neskôr podporoval vznik slovenského veľkokniežactva v rámci Uhorska a habsburskej monarchie.) O zásadných zmenách spoločnosti neuvažoval, hoci poznal neutešené podmienky niektorých vrstiev, neprekonal svoju vlastnými silami vybojovanú príslušnosť k „lepším kruhom“. V tejto otázke ho prekonalí mnohí, hlavne mladší, národovci.

Zjednocovanie Slovanov malo trvať okolo 100 rokov. To, že skutočne približne pri takomto výročí vzniklo silné zoskupenie integrujúce všetky slovanské národy, však patrí k inej etape svetových dejín. Slovanská myšlienka tu ale nedostala takmer žiadny priestor.

Stredoeurópsky panslavizmus Jána Kollára bol hmlistou predstavou, ktorú si príslušníci iných slovanských národov vysvetľovali svojsky a prispôbovali ju svojim potrebám. A predsa mal ďalekosiahle dôsledky. Jeho oklieštenú verziu, ale už vo forme reálneho politického programu prezentoval austroslavizmus. Silne pragmatický prístup ďalej zredukoval túto predstavu do myšlienky československej spolupráce, ktorej plodom sa nakoniec stalo Československo. Štát, ktorý dozaista nezlyhal, aspoň čo sa týka zachovania nacionálno-politickej línie. Nevyhranený panslavizmus ako akési hnutie sprisahancov za svetovládu Slovanov sa stalo obľúbenou nočnou morou v habsburskej monarchii a ako zámienka na nacionálny útlak kvôli maličkostiam zohral možno skôr negatívnu úlohu.

Ako slovanský ideológ Kollár v niektorých rysoch umelo a úmyselne vytváral extra pozitívny obraz o Slovanoch, ich kultúre a charaktere, no bol si vedomý – iste aj napriek svojmu „slovanskému“ presvedčeniu – že je všetko oveľa zložitejšie a že slovanský pôvod nie je zárukou morálnych postojov a pravého človečenstva. Veľa z jeho postulátov bolo nakoniec iba negáciami negatívnych konotácií, akými Slovanov častovali Maďari či Nemci. Kollár sám odmietal, že by niekedy nenávidel ktorýkoľvek národ. Nemcov celkom určite obdivoval

a napriek deklarovanej protinemeckosti ich v nepočetných prípadoch dával slovanskému publiku ako vzor. Jediným súperom zjednoteného slovanského národa mohol totiž byť iba germánsky svet (teda nie iba samotní „Nemci“) a aj preto otázku Maďarov, práve kvôli ich nepočetnosti a faktickej nedôležitosti obchádzal. Nikdy nebol ostro protimaďarsky vyhranený, hoci samozrejme kritizoval dejinné prešľapy a oveľa častejšie súdobé prejavy šovinizmu („maďarošialenstva“). Jeho kritika sa tak zamerala na prejavy násilia a hlúposti.

Byť vlastencom

Vládnuci režim habsburskej monarchie a politické špičky Uhorska neboli naklonené akýmkoľvek zmenám a už vôbec nie tým v rozložení síl tzv. vládnucich národov. Nemožnosť prezentovania takýchto názorov viedla buď k ich šíreniu formou osobných stretnutí, menej korešpondencie (tá bola pod dohľadom), šifrovaniu (napr. v poézii). Opačnou stránkou bola autocenzúra a tiež deklaratívne vyjadrenia lojality.

Nosné osobnosti národných hnutí boli sledované, avšak iba málokedy úrady zasiahli tak tvrdo ako napr. v prípade F. L. Čelakovského pri afére s urážkou ruského cára či v prípade K. Havlíčka Borovského. Zväčša všetok pohyb dusila cenzúra, ktorá bola v českých krajinách prísnejšia ako v Uhorsku. Záviselo ale aj na osobe cenzora. Paradoxne sa ním stal i P. J. Šafárik a niektoré indície smerujú k tomu, že sa podobnou činnosťou zaoberal aj Kollár. Zaradenie knihy na index (teda mechanizmus, že nemôže byť zverejnené oznámenie o jej vydaní, že nemôže byť vyložená v kníhkupectve a možno si ju (ak sa teda o nej potencionálny zákazník nejako astrálne dozvedel) kúpiť na vyžiadanie a iba so zvláštnym povolením) znamenalo vlastne prepadnutie prostriedkov vynaložených na jej vydanie. Avšak Schillerova *Mária Stuartka* bola napríklad bežne dostupná v originále, teda nemčine, ale jej český preklad už takúto výsadu nemal (v diele sa na záver po zemi kotúľala hlava panovníčky, čo bolo zrejme kameňom úrazu – aj pri dvojacom prístupe). Napriek tomu sa môžeme diviť, aké práce cenzúra prepustila a nakoniec – anonymne bolo možné publikovať v zahraničí, čo sa tiež hojne využívalo.

Zásadné však boli aj reakcie iných nacionálnych hnutí. Kollár zaznamenal, že po vydaní akejkoľvek jeho knihy nasledovali celé hromady výhražných anonymných listov, rozbité okná a jedovaté články v najrôznejších plátkoch – býval ale v Pešti, v centre maďarského národného hnutia. V roku 1848 ho „mačacina“ odradila od návštevy Slovanského zjazdu v Prahe. Stupňovanie násilia v Pešti musel Kollár riešiť „kolaboráciou“ – ak totiž nechcel skončiť ako F. Lamberg – a isto nezabúdala ani na svoju manželku a dcéru. Dištancoval sa tak od akcií slovenských dobrovoľníckych vojsk, nosil maďarskú kokardu, ale aj vrecia s pieskom na barikády v uliciach. Začas sa ukrýval mimo domácnosti. Prelom rokov 1848-1849 ale i tak strávil vo väzení. Na nešťastie bol Maďarmi stále vnímaný ako „náčelník“ všetkých Slovákov a v skreslenom vnímaní istých kruhov predsa iba ruský „špión“ mohol dostať z Ruska medailu (hoci za vedecké zásluhy).

Kollár bol v mnohých ohľadoch priekopníkom. Bol jedným z prvých, ktorí pracovali s myšlienkou moderného „etnického“ národa, hoci ešte v „makro“ mierke, svojou agitáciou dokázal zbúrcovať mladšiu generáciu (lebo hnutie štúrovcov mnohé prvky svojho programu prevzalo práve od neho). Kollár tiež presadzoval ideu o orientovaní sa najprv v náboženských a neskôr vo všeobecne slovenských záležitostiach na osobu panovníka, čo sa stalo osou slovenského národno-politickej činnosti na nasledujúce obdobie. Kooperácia slovenských kmeňov či národov mala mať kultúrne, ekonomické i politické konotácie a radí sa k popredným príkladom pokusu o takúto integráciu.

Viedenský život

Pôsobiskom na konci Kollárovoho života sa stala Viedeň, kam sa v marci 1849 uchýlil pred besnením maďarskej revolúcie. Život v Pešti si už naďalej nedokázal predstaviť (okrem Viedne dostal aj ponuku na post v Záhrebe). Miesto mimoriadneho profesora slovanskej archeológie na viedenskej univerzite dostal vďaka ostentatívnym prejavom podpory dynastií i monarchii. Zavážil asi i vplyv jeho českých priateľov. Viedenské pôsobenie znamenalo aj spoluprácu s mocenským režimom panovníka. Vypracoval pre neho niekoľko tzv. dobrovzdání – mali upraviť postavenie Slovákov a Slovenska v Uhorsku a monarchii. Týkali sa štruktúry slovenského školstva od materských škôl po univerzitu a celkovej rekonštrukcie štruktúry evanjelickej cirkvi v Uhorsku, no i koncept slovenského veľkokniežactva a rozdelenie Slovenska na kraje a okresy.

Myšlienka slovenského veľkokniežactva (teda slovenskej autonómie) mala zabrániť ďalšiemu národnostnému útlaku (či presadzovaniu unifikáčnych meradiel) zo strany pomadžarských uhorských úradov. Žiaľ potom, čo panovník pevnejšie uchoпил moc, sa rozhodol konzervatívne nemeniť status quo monarchie. Kollár verný svojej náture sa pokúšal celý projekt oživiť, no márne. Presadil ale svoje náhľady na spisovný jazyk, ktorým sa stala „staroslovenčina“ alebo jednotiacia slovakizovaná čeština. Znamenalo to ďalšiu kapitolu sporov so štúrovcami. Táto úprava však dlho nevydržala.

Kollárov profesný život a publikácie sa zjednotili – venoval sa archeológii a poslednou vydanou prácou sa stala *Staroitalia slavianska*. Dielo dedikované samotnému cisárovi pojednávalo o slovanskej minulosti na území dnešného Talianska a bolo špecifické svojím podaním. Vyšlo ale až posmrtné. Bohovia Retry sa stali pre Kollára témou jeho prednášok na univerzite vo Viedni. Domnelé slovanské modly tiež osobne skúmal skoro dva týždne v Meklenbursku. Spisoval tiež rozsiahlu knihu na túto tému, ktorú sa však už nepodarilo vydať ani posmrtné.

Kollárovi prišlo nevoľno počas vlastnej prednášky. Urýchlene odišiel domov, kde strávil posledné dni. Smrť po intenzívnej chorobe ho dostihla 24. januára 1852. Život jeho diela sa však neuzavrel.

Zakľúčenie

Ján Kollár v slovenskom prostredí predstavoval veľmi svojbytnú osobnosť. Sám bol pomerne malej postavy, čo bolo zrejme dané genetickým substrátom v rodnom kraji. Mal tmavé vlasy (hoci zrejme svetlejšie, ako nám ukazujú dostupné portréty) a končistý nos. Tvári vraj dominovali bystré oči. Už v strednom veku sa mu začala tvoriť plešina, na sklonku života nosil bokombrady. Jeho charakteristickým „identifikačným“ oblečením bol hnedý plášť. Od detstva mal problémy s výslovnosťou, pravdepodobne mierne ráčkoval. Jeho rečníckemu umeniu to ale evidentne neprekážalo. Od malička kreslil a maľoval (dokonca si tak zarábala na skromné žiacke prílepenie), rád hral na fortepiano. Bol pohyblivý, miloval cestovanie a pobyty v prírode (obzvlášť vyvýšené miesta), ako menší žiak bol vraj dobrým hráčom vybíjanej. Absolvoval aj tanečný kurz a hoci neholdoval (aspoň podľa vlastného vyjadrenia) hlučným študentským zábavám, raz vraj v bielej maske benátskeho typu zavítal na maškarný bál v bratislavskej Redute (vtedy prístavba divadla v Bratislave).

Kollár vynikal i zvláštnou povahou. Bol obzvlášť tvrdohlavý a neústupčivý. Je zrejme aj to, že bol pyšný na svoje úspechy, nebol vraj však chvastúňom. Tieto povahové črty ho viedli k mnohým polemikám, kde pravda nebola vždy na jeho strane. Napríklad s Františkom Palackým po takomto spore odmietal nejaký čas hovoriť, Pavol Jozef Šafárik, ktorý mal k nemu najbližšie sa preto radšej podobným situáciám snažil vyhýbať.

Z hľadiska záujmov bol Kollár neuveriteľne všestranne zameraný. Obsiahol vlastne celý objem humanitných vied, okrem záujmu o filozofiu, históriu, archeológiu, teológiu či jazykovedu mal sklony aj k prírodným vedám ako fyzika, no najmä k zoológii a botanike. Tu sa angažoval hlavne vo svojich zbierkach.

Bol tiež zanieteným cestovateľom – turistom, hoci pre túto záľubu nemal dostatok priestoru. Napísal dva cestopisy zo svojich ciest po Itálii, Švajčiarsku a Nemecku. Pravda pri Kollárovom prístupe boli jeho cesty vlastne objavovaním kedysi slovanských krajov.

Mapovať všetky roviny Kollárovho záujmu je iste neľahká úloha. Kým niektoré z myšlienok hovoria i dnes jasnou rečou, iné je nutné oslobodzovať spod nánosov komentárov, ktoré nie vždy presne uchopili podstatu veci. Život a dielo Jána Kollára je však inšpiratívne aj v dnešnej dekadentnej dobe.

**Ján Kollár. *Dielo*. Ed. Miloslav Vojtech.
Bratislava : Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, 608 s.,
28. zväzok edície Knížnica slovenskej literatúry, ISBN 978-80-8101-277-8**

Peter Podolan (rec.)

Na začiatok musíme vyjadriť stanovisko ku krátkemu záznamu o diele na zadnej strane obálky z pera Milana Hamadu. Súhlasíme, že pri rozsahu diela Jána Kollára predstavuje reprezentatívny výber istý problém. V prípade predloženej edície zostavovateľ musel akoby odstrániť duplicitu so staršou, ale ešte stále dostupnou edíciou Kollárovho diela Cyrila Krausa.¹ Je ale skutočne opovážlivé tvrdiť, že by bol Kollár mumifikovaný. Existuje množstvo básnikov ozývajúcich sa z ešte väčšej hlbiny času a vonkoncom nejde o žiadne

---

¹ KRAUS, Cyril (ed.). Ján Kollár. *Dielo I*. Básne. Bratislava : Tatran, 2001.

múmie či zombie. Vnímavejší čitateľ zaváha pri tomto termíne – je oná skostnatelosť odrazom dobového štýlu (a potom ju nemožno vyčítať) alebo dnešného ľahostajného prístupu, ktorý približuje básnika či spisovateľa iba cez povinné čítanie na hodinách literatúry bez ucelenejšieho prístupu (Kto je potom mumifikátorom?). Samozrejme aj v tomto prenesenom význame je dôležité „oživovanie“ či nová propagácia autora i jeho diela, práve preto lebo tento záväzok k slovenským klasikom je zatiaľ iba málo naplnený (Je to otázka skutočného nezájmu alebo iba otupenosti doby?).

Otázka výberu je pri tejto edícii kľúčová. Ako editor naznačuje, jeho koncepcia sa snaží z masy diela zdôrazniť predovšetkým diela rané (alebo rané vydania) a spolu s výberom korešpondencie je zreteľné, že Kollára posúva do línie akosi žensky romantickej „červenej knižnice“, a zobrazuje ho ako básnika – milenca. Na druhej strane výber odzrkadľuje snahu vyhnúť sa duplicitu pri usporiadaní Kollárovho diela – práve neustálym (celoživotným) cizelovaním *Slávy dcery* (1821, 1824, 1832, 1838, 1845, 1852)² Kollár de facto znemožnil komplexné vydanie svojich spisov, pretože všetky tieto vydania jednoducho nie je možné (rozumne) v plnom rozsahu vydať v edícii. Okrem toho niektoré verzie či diela Kollára sú momentálne v pôvodnom vydaní či neskorších, ale tiež už pomerne starých edíciách zle prístupné a tak vlastne takmer zabudnuté a neznáme. Tablicovské „oživovanie stariny“ tak predstavuje druhý pól edičnej snahy.

Pozrime sa teraz bližšie na obsah edície a charakterizujme jej nosné prvky. Úvod edície patrí pridruženým básňam z Kollárovej „prvotiny“ *Básně Jana Kollára* z roku 1821. Chýba pravda najpodstatnejšia časť zneliek, „jadro“ neskoršej *Slávy dcery*, práve kvôli duplicitu. Tieto básne tiež tak povediac povedľa slávnej *Slávy dcery* neprávom upadli do zabudnutia, pretože rozvíjajú podobné motívy ako „jadro“, ale súčasne dokumentujú aj Kollárov básnický vývoj a v prekladoch i odraz dobovej literatúry či vzorov a myslenia. Týka sa to cyklov *Elégie*, *Všelico* a *Nápisy*. Skupinu poém najranejšej tvorby uzatvára *Vlastenec*, báseň ktorá vznikla v rovnakom období, ale kvôli známemu (negatívne) postojom cenzúry a následne autocenzúre Josefa Jungmanna knižne nevyšla a putovala iba v odpisoch cez ruky spoľahlivých národovcov. *Básně Jana Kollára* sú prístupné v elektronickej podobe napr. v systéme Kramerius; báseň *Vlastenec* je pomerne dobre dostupná všeobecne – edične vyšla v rovnomennej edícii³ i v už spomenutom súbornom diele v Zlatom fonde slovenskej literatúry vo vydavateľstve Tatran.

Dalšou položkou obsahu edície je *Slávy dcera v troch spevoch*, teda pôvodné vydanie z roku 1824. Táto verzia je zrejme básnicko najpôsobivejšou erupciou erotického prístupu mladého Kollára, lebo „nariedené“ neskoršie vydania tento elektrizujúci dojem utlmujú. Pre väčšinu už dobových kritikov i literárnych vedcov je z hľadiska básnickej úrovne práve toto vydanie najoriginálnejším prínosom do česko-slovenskej literatúry tejto doby. Paradoxne v tejto verzii je *Slávy dcera* ťažšie dostupná,⁴ o to viac si musíme tento editorský počin ceniť.

Edícia memoárových *Pamätí z mladších rokov života* dopĺňa koncept orientácie na rané obdobie Kollárovho života. V tomto prípade predstavuje nutnú duplicitu. Namiesto je niekoľko výčítiek – dielo je tu predstavené v slovenskom preklade, čo by nebol problém, hoci nejde o originálny jazyk rukopisu – lenže ide už o obstarožný preklad edície autorského duha Karol Goláň a Karol Rosenbaum.⁵ Verzia mala podľa rukopisu korigovať české vydanie z roku 1863 (aj to sa mierne líši od originálu). Tento slovenský preklad by si ale zaslúžil viac

² Pri roku 1821 nejde o omyl. *Básně Jana Kollára* z roku 1821 sám autor považoval za „prvé“ vydanie *Slávy dcery* a toto vnímanie s ním zdieľali viacerí rovesníci.

³ KOLLÁR, Ján. *Vlastenec*. (ed. Rosenbaum, K.) Martin : Matica slovenská, 1952.

⁴ Napr. česká edícia KOLLÁR, Jan. *Básně*. Ed. Otruba, M. – Višková, J. Praha : Český spisovatel, 1981 a slovenská edícia KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. Bratislava : Tatran, 1974.

⁵ KOLLÁR, Ján. *Pamätí z mladších rokov života*. Ed. a prel. Rosenbaum, K. a Goláň, K. Bratislava : Tatran, 1972. Rosenbaum upravil pôvodný slovenský preklad k. Goláňa z roku 1950.

než kozmetické úpravy, ak uvážime niektoré závažné chyby ako napr. „tulichy“ preložené ako „tuľajky“ (pritom ide o dýky), hostinec „U líteho medvěda“ (Zum wilden Bären) sa zmenil na „U bieleho medvěda“ a fakt, že sa v Goetheho záprahu namiesto bielych koní (běloun) objavili sivkovia. Miestami tiež vypadli celé vety ako napr. zmienka, že sa Kollár počas návštev u Josefa Dobrovského venoval botanike a etymológii. Domnievame sa, že presnosť prekladu je v tomto prípade dôležitá tak pre literárnu vedu, ako pre vedy historické.

Nasleduje edícia Kollárovho kľúčového ideologického spisu *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa*. Toto dielo nemožno v žiadnej edícii Kollárovho súborného diela obísť a aj v tomto prípade ide o preklad rozšírenej nemeckej verzie z roku 1837, čo znamená pokračovanie istého edičného stereotypu. Ponúka Kollárovu „verejnú“ časť koncepcie všeslovanskej vzájomnosti a s tým spojené tézy o zachovaní status quo v Európe, ostentatívne vyjadrenia lojality k panovníkovi a pod. Celková konštrukcia Kollárovej ideológie bola ešte o niečo širšia.⁶ Zaujímavé detaily potom predstavujú prvky akéhosi všeslovanského „trhu“ s myšlienkami, veľmi pragmaticky a účinne načrtnuté riešenie otázky malého odbytu prác slovanských spisovateľov. Výber verzie môže byť aj v tomto prípade problematický. Nemecká rozšírená verzia totiž z pochopiteľných obsahuje aj autocenzúrne zásahy autora a mierne, účelové dôvodenia resp. doplnenia výkladu v takomto zmysle oproti pôvodnej verzii z roku 1835/1836. Skutočnosť, že dnešní bádatelia vychádzajú apriórne z tohto textu môže v malých ale dôležitých bodoch skresľovať celkové vyznenie rozpravy, čo treba mať na zreteli.

Blok venovaný kazateľskému dielu Jána Kollára obsahuje výber z kázni. Podľa editora predstavuje kázne s etickou problematikou, alebo skôr obrazom evanjelickej kresťanskej morálky ako *Které že jsou ty věci, za než i my podle příkladu Krista život klásti máme, Pokoj v hodinách večerních, Charakternost cností ještě jen nic zlého nečinící* a predsa i kázne obsahujúce prvky národné, venujúce sa jazyku, charakteropisu a dejinám Slovanov – *Jak mnohé a svaté příčiny nás k tomu zavazují, aby sme i my tu řeč milovali, ve které jsme se zrodili a Dobré vlastnosti národu slovanského*. Výberu ako takému niet čo vytknúť, pozitívom je, že okrem „stálic“ sa tu nachádzajú aj menej známe kúsok. Snahu o predstavenie Kollárových kázni edične doteraz predstavoval iba výber Lenky Kusákovéj.⁷

Výber korešpondencie obsahuje listy týkajúce sa vzťahu Jána Kollára a jeho „múzy“ Friederiky Wilhelmíny Schmidtovej. Ide o listy z rokov 1819 až 1835, zachytávajúce okamihy jeho života od búrlivých ťažkostí lásky po praktické peripetie sobáša. Selekcia evokuje Kollárovu romantickú časť životného príbehu. Na margo treba spomenúť, že nám v súčasnosti nie sú známe žiadne listy z tohto obdobia písané Friederikou, hoci ich Kollár nadovšetko chránil. Namiesto je úvaha, či ich neskôr Friederika neodstránila, okrem iného kvôli faktu, že by sa ich obsah nestotožňoval s mytologickým podaním, ktoré bolo okolo ich vzťahu vybudované.

Azda najkontroverznejšou časťou práce (danou však rámcom edície Knižnica slovenskej literatúry) je výber názorov na Jána Kollára v forme úryvkov z článkov, štúdií a monografií venovaných tejto zaujímavej osobnosti. Hoci editor iste venoval veľa času vhodnému výberu, aby bol výsledný obraz čo najpestrejší, v niektorých prípadoch úryvky vyznievajú iba plocho, útržkovito či ódovite (hoci v poslednom prípade to bol iste zámer), iné opakujú fakty, ktoré pozornému čitateľovi nemohli ujsť ak čítal napr. *Pamäti z mladších rokov života*. Ďalšie, hoci pre znalca zaujímavé, detaily nutne zanikajú, lebo k nim v celej práci nenachádza žiadne vodidlo. Napriek týmto výhradám prezentovaný výber predstavujúci

⁶ Bližšie pozri PODOLAN, Peter. Politické aspekty činnosti Jána Kollára. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holecu*. Historia nova I – 2010 – 1. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 65-89. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf>

⁷ KUSÁKOVÁ, Lenka (ed.). Kollár, Jan. *Nedělní, sváteční a příležitostné kázně a řeči. Výbor*. Praha : Kalich, 1995.

hneď 36 pohľadov na Kollára má predsa svoj význam – nenásilne upozorňuje čitateľa na existenciu obrovského množstva sekundárnej literatúry rôznych vedných odborov o osobe a diele Jána Kollára a vytvára pre neho počítačnú bázu diel, po ktorých možno siahnuť.

Nasleduje nutné „technické“ zázemie edície vo forme edičných poznámok k jednotlivým častiam edície, vysvetliviek a komentárov. Kalendárium života a diela Jána Kollára v závere knihy predstavuje prehľadnú časovú os, ktorej pri prostej jednoduchosti záznamov nie je čo vytknúť.

„Sprievodnú“ štúdiu editora Miloslava Vojtecha ako korunu celej knihy nájdeme v jej závere: prináša tu prierez Kollárovým literárnym dielom s hodnoteniami jednotlivých prác, i celkového vyznenia Kollárovej vedecko-poetickej osi podľa dobového synkretizmu vnímania „národnej práce“. Komentáre ku kľúčovým častiam diela i jednotlivým prácam a ich detailom majú až na niekoľko výnimiek pôvodný charakter a aj pre odborníka predstavujú zaujímavý a nový prístup k problematike. Možno tu ukázať istú disproporciu pri opise obrazu Míny, pretože v idealizovanej podobe určite Kollár nevyzdvihoval, že bola Nemka (s. 569). Reálny predobraz Míny – Friederika Wilhelmína, ale bez pochyb prijímala práve túto nacionálnu identitu. Vyzdvihnúť treba snahu definovať a na konkrétnych príkladoch preukázať charakter preromantizmu, ktorý predstavuje istý slohový problém.⁸ Spomenutý príklon k encyklopedizmu (s. 576) treba posudzovať opatrne, nakoľko *Slávy dcera* vonkoncom neprístupuje k obsahu slovanského sveta univerzálne, skutočne „encyklopedisticky“.⁹ S didaktickým vyznením práce *Výklad čili přímětky...* ale súhlasíme. Pri porovnaní národnej koncepcie Kollára a Štúra (s. 580) si treba uvedomiť, že Kollár (podobne i Štúr) svoje názory v priebehu času menil, miestami tiež dokonca v rámci jedného diela nájdeme i rozporuplné vyjadrenia. Teda aj na liberálne tézy inak mimoriadne nábožensky tolerantného Kollára (pokiaľ ide o Slovanov) možno aplikovať pravidlo, že silnejšia kultúra pohlcuje slabšie (čo je úplne jasné pri úvahe, kto v danej dobe predstavoval najsilnejšie rozvinutú slovanskú „učení“ kultúru).¹⁰ *Staroitalia slavjanská...* (1853) má „takmer“ 900 strán (884 s.), hoci rámeček 900 strán by prekročila (s. 581), ak by sme k jej obsahu prirátali i v samostatnej publikácii vydané tabuľky a obrázky (34 s.).¹¹

Posledné strany patria obrazovej prílohe s 25 čiernobielymi vyobrazeniami. Nájdeme tu obrázky a fotografie viažuce sa ku Kollárovým pobytom, niekoľko portrétov Kollára vrátane jeho pomníka, pamätníka i pamätnej tabule, portrét Friederiky Kollárovej, zopár „žánrových ilustrácií“ ku Kollárovým cestám, ukážky rukopisu či korešpondencie a titulné strany niektorých jeho diel.

Okrem toho, že meno Ján Kollár jednoducho nesmie chýbať v edícii Kalligramu – Knižnica slovenskej literatúry, sprístupňuje kniha niektoré menej prístupné verzie pôvodných prác v pomerne komplexnej zostave, čo je isto prínosom.

⁸ Viac pozri v BOJTÁR, Endre. „Vysnívali sme si vlasť a národ...“ *Osvietenstvo a romantizmus v stredo- a východoeurópskych literatúrach*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2010, s. 79-89.

⁹ Porovnaj aj PODOLAN, Peter. KISS SZEMÁN, Róbert: Dejinnosť a kreácia - paralely v historickej tvorbe a svetonázore Jána Kollára a Istvána Horváta. In *Slovenská literatúra 18. a 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2007, s. 96-117. In *Historické štúdie. Medzi antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch. (Acta historica Posoniensia XIII.)* Bratislava : Stimul, 2010, s. 289.

¹⁰ Pozri viac PODOLAN, Peter. Generácia Všeslavia a jej koncepcia národa. In *Studia Academica Slovaca* 38, Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 251.

¹¹ KOLLÁR, Jan. *Tabule k Staroitalii slavjanské*. Vídeň : Císařská královská dvorská a státní tiskárna, 1853.

miscellanea

Návrat k tézám nateraz poslednej kolektívnej monografie k osobe Jána Kollára*

Peter Podolan

Napriek nezanedbateľnému podielu Jána Kollára na formovaní koncepcie slovenského národa mu v dnešnej „modernej“ dobe stále nebola venovaná dostatočná pozornosť. Je tiež treba povedať, že ide o úlohu náročnú, vyžadujúcu pri rozsahu problematiky predovšetkým pomerne veľa času. Kým jeho rovesníkovi Pavlovi Jozefovi Šafárikovi sa usilovne venovala česká i slovenská historiografia, suma tém spojená s životom a dielom Kollára je modernou slovenskou historiografiou stále akoby zabudnutá. Rozhodne chýba najmä hutná reprezentatívna monografia, ktorá by zhrnula všetky aspekty jeho osobnosti a mozaikovite aj všetky rozmery jeho činnosti. Staršie monografie sú totiž buď jubilejné, teda útle, stručné a zjednodušujúce, alebo zamerané jednostranne, obyčajne literárnovedne.¹ Našťastie túto bilanciu zachraňuje niekoľko vydarených zborníkov (1893, 1938, 1976, 1993), skúmajúcich detailne rozličné drobné súčasti problematiky, ku ktorým treba priradiť aj predkladané dielo.² Novšie príspevky k problematike je takmer možné spočítať na prstoch jednej ruky.

Výnimkou v spracovaní je azda iba oblasť literárnej vedy – tu Kollára naopak považujú už za „mumifikovaného“, všetky dôležité texty vyšli v edíciách, a najzásadnejšie analýzy už prebehli. Či je literárna oblasť pôsobenia Kollára skutočne tak vyčerpaná, sa ukáže v budúcnosti, aj preto, že vo všetkých vedách prebieha akýsi kolobeh „zabúdania“ a tak sa niektoré z téz periodicky znovuobjavujú a celý objem subjektu podlieha opätovnému záujmu.

Na prvý pohľad posledná z dedikovaných publikácií *Ján Kollár a slovenská vzájomnosť – Genéza nacionalizmu v strednej Európe*³ dátumom vydania (2006) narušila zaužívanú nešťastnú tradíciu, že sa životom a dielom veľkých osobností kultúrneho treba zaoberať iba na ich okrúhle výročia (teda zhruba raz za 100 rokov). Avšak časové zaradenie je dielo náhody, lebo posun spôsobilo neobvyklé až 12-ročné meškanie vydania výstupu jubilejnej konferencie venovanej Jánovi Kollárovi a problematike jeho doby. V zmysle prezentácie to bola škoda, pretože mnohé tézy príspevkov boli pri predsa len prebiehajúcim empirickým posune už nie tak „nové“ iné možno už takmer zastarané až stereotypné.

Úvodná štúdia zostavovateľky viac-menej predstavuje obsahuje osemnásť príspevkov zaradených do štyroch okruhov, ktoré tvoria kolektívnu monografiu. Zmysel tohto delenia je však kvôli ich širokému poňatiu otázky, ale na druhej strane by kvôli tematickej heterogenosti niektorých príspevkov bolo aj iné zoradenie nevyrovnané.

---

* Príspevok vznikol ako výstup projektu „Slováci a formovanie moderných národov v strednej, východnej (juhovýchodnej) Európe: Identita, konfesionalita, mýtus“ – VEGA 2/0208/10.

¹ Napr. BOHUTIENSKY, Miloslav. *Životopis Jána Kollára, slavného básnika-spisovateľa slovenského*. Ružomberok : Tlačou knihtačiarne Karla Salvu, 1893; MENČÍK, František. *Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti*. (Matice lidu, roč XXVII, č. 6, bežné číslo 162) Praha : Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1893; MRÁZ, Andrej. *Ján Kollár*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1952; BRTÁŇ, Rudo. *Ján Kollár. Básnik a Slovan*. Bratislava : Osveta 1963.

² Napr. PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň : Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893; HORÁK, Jiří (ed.) *Slovanská vzájemnost : 1836 - 1936; sborník prací k 100. výročí vyd. rozpravy Jana Kollára o slovanské vzájemnosti*. Praha : Náklad. České Akad. věd a umění, 1938; *Biografické štúdie* 6, Martin : Matica slovenská, Biografický ústav, 1976; KRAUS, Cyril (ed.) *Ján Kollár (1793-1993): zborník štúdií*. Bratislava : Veda, 1993.

³ IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.) *Ján Kollár a slovenská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. Slovenské štúdie. Zvláštne číslo 4, Bratislava 2006, 223 s.

Náš prístup je tak daný tým, ako odborníci narábali s obsahom okruhov tém, ktoré prirodzene tvoria uzavretý rámec, a to asymetricky.

Mnohí bádatelia sa v minulosti zaujímali o otázku dôležitosti myšlienok nemeckého prostredia na formovanie ideológie a filozofie Jána Kollára.⁴ Tieto vplyvy boli buď zdôrazňované či bagatelizované aj podľa kolísania dobovej politickej konštelácie (spolupráca – nepriateľstvo). I v súčasnosti sa ukazuje, že presné vyjadrenie tohto pomeru nie je jednoduché. Robert B. Pynsent podrobne porovnáva časti a myšlienky zásadnej časti diel Johanna Gottfrieda Herdera a Jána Kollára. Výsledky prepracovanej analýzy prinášajú konkrétne algoritmy zhôd medzi predlohou a Kollárovou paralelou, aby sa stali skutočným bádateľským monumentom stále platných zásadných téz. Zostáva ale i mnoho otázok. Bol Herderov vplyv ideologicky skutočne tak majoritný ako naznačuje autor štúdie? Herderova filozofia je totiž sčasti identická s názormi širšieho spektra nemeckej intelektuálnej spoločnosti. Vyzdvihovanie Herdera u slovanských spisovateľov v prvom rade súviselo s jeho staťou o Slovanoch a prorocktve ich skvelej budúcnosti. Herder však pri jej koncipovaní čerpal z diel národne orientovaných slovanských autorov a tak stojí za úvahu nakoľko ho tieto diela priamo ovplyvnili. Myšlienky slovanských autorov sa teda cez Herdera mohli iba „vracať“. Niektoré z myšlienok nemeckého ideového okruhu (viac sociálno-právny rámec) tiež môžu splývať s tézami starších francúzskych autorov ako Jean Jacques Rousseau a Maria Aruet Voltaire, ktoré Kollár tiež poznal z vlastného čítania. Herder tiež pôsobil ako akýsi dôkaz, že koncepcie používané nacionálnym hnutím so všeslovanskou orientáciou nie sú ich „samokonštrukciou“, ale predstavujú niečo objektívne, čoho si boli vedomí aj tradiční „nepriatelia“ Slovanov – Nemci. Herderove názory mali v tejto konštelácii cenu zlata a nemožno sa diviť, že sa jeho myšlienky či celé prebraté pasáže najmä textu z 16. kapitoly 4. knihy *Ideen zur Geschichte der Menschheit* v ich dielach tak často objavujú. Obľúbené boli aj preklady tejto časti, ktoré sa niekedy nezhodovali s pôvodným vyznením textu a boli mierne upravené v prospech proslovanského vyznenia.⁵

V príspevkoch Tibora Pichlera a Tatiany Ivantyšynovej je Kollár predstavený ako apolitická osobnosť v súlade s pohľadom, ktorý sa etabloval ešte v 2. polovici 19. storočia a ktorý navzdory stereotypnému opakovaniu treba považovať za nie celkom presný a prekonaný. Pichler ideové pôsobenie Kollára de facto vyčleňuje z gellnerovskej definície nacionalizmu. Ivantyšynová si síce uvedomuje isté protirečenia v Kollárovom prístupe k problematike štátu, napriek tomu zdôrazňuje kultúrnu rovinu. Tento výsledok je daný preferovaním výsledkov analýzy Kollárovej rozpravy o literárnej vzájomnosti voči zvyšku Kollárových literárnych prác a korešpondencii. Oba príspevky napriek tomuto obmedzeniu obsahujú množstvo zásadných informácií k danej problematike. Prirátat' k nim treba aj príspevok Dušana Škvarnu ladený všeobecnejšie v duchu odbornej úvahy – v otázke kultúrneho nacionalizmu sú však jeho tézy bližšie nášmu ponímaniu.

Tradičné chápanie Kollára ako zakladateľa „kultúrneho“ nacionalizmu a upieranie politického myslenia nielen jemu ale i celej „generácii“ súvisí s nedostatočne úzkou základňou analýzy Kollárovho diela a osobnosti a obdobne plytkým ponorom v materiálovej báze obdobia. Ak zasadíme Kollára do reálnej doby, vidíme, že slovanskí národovci v Uhorsku, ale i v českých krajinách boli vystavení jednak cenzúre a hroziacim zásahom brachiálnej moci, a tak bol priestor na verejné vyjadrovanie pomerne malý (i keď paradoxne cenzúra nebola celkom nepriepustná). Kollárovu báseň *Vlastenec*, Josef Jungmann radšej ani nepredložil cenzúre, ale i tak kolovala medzi českými obrodencami v odpisoch. Podobným príkladom je niekoľkoročná snaha P. J. Šafárika uverejniť svoj preklad Schillerovej hry *Mária*

⁴ Pozri napr. MURKO, Matthias. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmische Romantik*. Gratz : Verlags-Buchhandlung „Styria“, 1897.

⁵ Jeden z dostupných prekladov sa nachádza v práci ČAPLOVIČ, Ján. *Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Ed. Rudolf Brtáň. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997, s. 9-11.

Stuartka (kde padne kráľovna hlava pod mečom) – hoci v nemeckom originále bola bežne dostupná. Takéto prípady nám vypovedajú veľa o atmosfére doby. Publikované diela sa preto niesli v duchu demonštratívne deklarovanej lojality k panovníckemu dvoru a museli sa vyhýbať „politike i erotike“.⁶ Aj keď súkromná korešpondencia vypovedá viac o skutočnom myslení, aj ona podliehala v istých prípadoch kontrole. Kvôli tomu boli napr. niektoré pasáže v listoch písané azbukou, čo pre zapáleného slavistu neznamenovalo žiadny problém, no pre nepovolaného čitateľa bolo prekážkou. Čisto prakticky ale išlo skôr o prejav určitej módy, pretože by zrejme práve takého prípisu pôsobili podozrivo a pri brutálnej prostote policajných zložiek by tento typ šifrovania bol skôr kontraproduktívny. Listy ale stále predstavovali nebezpečný dôkaz inakosti myslenia. Šafárik v paranoidnom ošiali napr. niekoľkokrát zničil súbory prijatej korešpondencie v strachu, že by ho mohla ohroziť. Takéto pomery predovšetkým za vlády Františka I., no i pokračovanie práce policajného aparátu a siete agentov i po roku 1835 iste silne vplývali na prácu a prezentáciu názorov nepočítanej slovanskej intelektuálnej vrstvy. Nie náhodou vo svojom ohnivom prejave na Slovanskom zjazde v roku 1848 Šafárik hovoril o konci „vlády bodákov“. Orientácia na kultúrne aspekty tak bola iba akási viditeľná časť spektra aktivít a zvyšok si bolo treba domyslieť, alebo bol komunikovaný cez bezpečné kanály. Súčasne dobová atmosféra národného hnutia vytvárala akúsi kolektívnu myšlienkovú „hmlu“, kde príslušníci jednotlivých hnutí vedeli presne, čo aj z jemných náznakov vyčítať. Rovnaké dobové pozadie dokonca umožňovalo dešifrovanie týchto odkazov i konkurenčným nacionálnym hnutiam, hoci interpretácia v tomto prípade bývala zveličená, resp. bola umelo postavená do polohy „hrozby“, ktorej treba čeliť. Kollárov nacionalizmus teda určite nebol „iba“ kultúrny – na druhej strane však nepredstavoval ani konkrétny politický program dnešného typu.⁷

Kollár a podobne i ostatní predstavitelia jeho generácie sa považoval v prvom rade za člena úzkej vrstvy vzdelancov a už od študentských čias sa pohyboval v „lepšej spoločnosti“, akou boli vzdelané vrstvy meštianstva či šľachty. Ich pôsobenie v zmysle „zemského patriotizmu“ a mecenášstva Kollár vnímal pozitívne. Sám sa zaujímal o existenciu slovanskej šľachty v minulosti a naznačil svoju víziu, že sa rody pôvodne slovanskej šľachty stanú prínosom pre uvažovaný slovanský národ. Preto aj historický obraz Slovanov odrážajúci prirodzene demokratické zriadenie obsahuje i zmienky o rovnako prirodzenom zrode slovanskej šľachty a systéme údajne odlišnom od surového a otrokárskeho nemeckého typu feudalizmu. Kollár teda zvlášť nehorlil proti súdobému sociálnemu systému a rozvrstveniu, azda s výhradami, že kresťanské správanie sa k bližným pomáha pánom i poddaným – hoci ho sociálna otázka zreteľne zaujímal. Bol navidomoči presvedčený, že šľachta slovanskej národnosti bude zárukou lepšieho postavenia slovanského poddaného. Na druhej strane nájdeme i zmienky, ktoré dokazujú, že sa Kollár o postavenie slovenského poddaného zaujímal a konkrétne diskusia okolo poddanského zaťaženia ho vyprovokovala aj k verejnému vyjadreniu svojich názorov.

V jeho úvahách rezonuje i otázka slovanského štátu, ktorá úzko súvisí so špecifickým poňatím slovanského národa.⁸ Riešenie v prvom rade záviselo na Kollárovom vnímaní postavenia Slovákov a hrozbou paralelou odnárodnenia v prípade slovanského osídlenia v Nemecku. Keďže azda všetky slovanské národy mali svojich špecifických „utláčateľov“ alebo sokov v nacionálnom súboji, mala myšlienka jednoty svoje nesporné výhody zvlášť

⁶ Alebo išlo v týchto prípadoch o skutočnú lojalitu k osobe panovníka cez dnes neuchopiteľné pocity k panovníkovi – otcovi? Pozri NAKAZAWA, Tatsuya. Slovenská politická myšlienka počas revolúcie v roku 1848 z hľadiska štátoprávnych dejín. In *Acta Historica Neosolensia*, 9, 2006, s. 48-64.

⁷ Pozri PODOLAN, Peter. Politické aspekty činnosti Jána Kollára. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holeca. Historia nova I – 2010 – 1*. [online] Bratislava : Stimul, 2010, s. 86-87. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf>

⁸ *Tamže*, s. 79-83; pozri i PODOLAN, Peter. Generácia Vseslavia a jej koncepcia národa. *Studia Academica Slovaca* 38. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 239-254.

pre malé slovanské národy a v prípade Slovákov malo ísť doslova o „záchranu“. Vznik veľkého slovanského štátu sa mal stať zavŕšením dlhodobého úsilia (cca 100 rokov). Pragmatizmus a súdobé možnosti Kollára nútili orientovať sa na ciele realizovateľné v aktuálnom časovom rámci. Ako prvý krok ku štátnosti tak možno vnímať hlavne koncepciu kultúrneho zjednotenia slovanského národa. Pomerne tvrdo formulovaná pasáž o práve väčšiny na civilizačnú asimiláciu menšiny naznačuje Kollárove úvahy o krajnej cene za jednotu. Na druhej strane malo množstvo rozmanitostí tvoriť vyváženejší celok (podobne uvažoval i Šafárik). Po stupni kultúrneho zjednotenia Slovanov a sebauvedomenia sa ako obrovského celku, by bolo vytvorenie štátu logickým zavŕšením procesu. Všeslovanský štát mal byť konečne iba návratom k pôvodnej jednote Slovanov, ktorá sa údajne naposledy prejavila v existencii Veľkomoravskej ríše. Tá totiž nebola vnímaná ako tradičná opora slovenskej štátnosti, ale akýmsi prototyp všeslovanského štátu. Zastrešovala údajne národy ako boli Česi, Slováci, Lužickí Srbi, Poliaci, Rusi (Rusíni) ale i Chorváti, Srbi a Slovinci, ktoré sa zriekli suverenity v prospech všeslovanského celku, ktorý ich mal posilniť.⁹

Vízie Jána Kollára zdôrazňovali viac podobnosti než rozdiely medzi jednotlivými slovanskými národmi, i keď vedel aj o známych vnútroslavanských antagonizmoch najmä medzi Poliakmi a Rusmi. Ešte stále nekodifikované jazykové normy viacerých slovanských národov odrážali jazykovú podobnosť, ktorú sa aktívne snažil ešte posilniť umelými zásahmi (vokalizácia češtiny a pod.), „československý“ jazyk.

V závislosti od etáp jeho geografického pôsobenia v publikácii Kollára opisuje ďalší okruh príspevkov. Peter Brang sa venoval švajčiarskym momentom zo zatiaľ bádateľsky opomínaného, nedokončeného „druhého“ cestopisu z roku 1844. Kollár sa tu negatívne vyhranil voči móde „francúzštenia“, ale v tomto prípade však nie je isté, či chápal špecifické etnické usporiadanie Švajčiarska a teda, či sa za „pofrancúzštenými“ Nemcami neskrýva jednoducho francúzsky hovoriaca časť Švajčiarov. Jasnejšie vyriešenie tohto problému v príspevku chýba, napriek tomu, že sa autor spomínanou sekciou textu zaoberal. Chýbajú tiež akékoľvek analýzy či výklad k opisu Švajčiarov, ktorý určite nevyznieva pozitívne. Kollára iritovala najmä primitívna „prostota“ obyvateľov a ich nenásytné obťažovanie turistov.

Kladne možno hodnotiť príspevok Istvána Frieda o pôsobení Kollára v Pešti, pretože táto časť jeho života nebola zatiaľ stále dostatočne zmapovaná¹⁰ a náčrt dobovej recepcie Kollára z rakúskeho či „viedenského“ pohľadu v článku Gertraud Marinelli-König. Prinášajú totiž množstvo nových základných informácií, ktoré v mnohom upresňujú vzťah Maďarov a rakúskych Nemcov ku Kollárovi a podrobnosti o jeho živote v tomto prostredí.

Cirkevnému rozmeru Kollárovej osobnosti sa s ohľadom na ekumenizmus venuje Ján Komorovský, Kollárov návrh administratívneho členenia evanjelickej cirkvi v Uhorsku podrobil analýze Karl Schwarz. Aj keď bol Kollár osobne nábožensky tolerantný, na štruktúru, úlohy a fungovanie slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania mal svoje špecifické náhľady.

V nasledujúcej skupine sa budeme venovať príspevkom zaoberajúcim sa podrobnou analýzou Kollárových diel a vplyvom ich téz. Pôsobenie Kollárovej rozpravy o vzájomnosti v chorvátskom prostredí objasňuje Nikša Stančić, podobne koncipovaný príspevok o vplyve ideológie na haličských Ukrajincov píše Feodosyj Steblij. Detaily k pomerne málo skúmanej podobe Kollára ako historika načrtáva Michal Otčenáš.

⁹ Pozri PODOLAN, *Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika*. In Forum historiae I, č.1, 2007, s. 12. [online] Dostupné na internete:

<http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>

¹⁰ Veľa si sľubujeme od prípadného slovenského prekladu práce KISS SZEMÁN, Róbert. *Szláv Pokol Pesten: Ján Kollár munkássága 1819 és 1849 között*. Budapest : Balassi K., 2010.

Poslednú skupinu tvoria príspevky, ktoré sa zaoberajú osobnosťou Kollára skôr okrajovo, no zobrazujú zaujímavé segmenty pre poznanie života v 19. storočí. Príspevok Romana Holeca prináša náčrt problematiky hospodárskeho nacionalizmu a naruša tak dovtedajšiu absenciu záujmu o hospodárske a sociálne dejiny, ktorá je sčasti stále prítomná, hoci je orientovaný skôr na naznačenie vývoja v 2. polovici 19. storočia. Aj keď na Slovensku neboli kvalitatívne porovnateľné spolky a záujem napr. o rozvoj priemyslu ako v českých krajinách, v korešpondencii nájdeme veľa materiálu o pragmatickom vyznení i slovanskej vzájomnosti v zmysle rozšírenia trhu nielen ideí, ale i ich majoritných nosičov – kníh. Kollár bol sám nesmierne praktický a marketingovo zdatný. Myšlienka slovanskej vzájomnosti totiž mala otvárať širší trh pre odbyt literatúry písanej v slovanskom duchu i odborných prácach, pre ktoré sa v malých domácich „rybníkoch“ len ťažko hľadal odbyt, čo samozrejme autorov apriórne odrádzalo od písania. V drobných ale zaujímavých detailoch je tiež jasné, že Kollár ekonomickú stránku hospodárstva a z nej plynúce benefity chápal.

Elena Mannová sa zasa pokúsila definovať súvzťažnosti medzi spolkami a národnou emancipáciou v synteticky ladenom príspevku. Výborný podrobný prístup k analýze periodika *Tudományos Gyűjtemény* a jeho vplyvov na súdobú spoločnosť a slovanskú problematiku v príkladnej materiálovej štúdií predviedol Peter Macho.

Na konci kolektívnej monografie sa ešte nachádza edícia zachovaného fragmentu rukopisu Kollárovho článku *Niečo pomaďarčovaní Slovanov v Uhorsku* (uložený v Literárnom Archívu Památníku národného písemnictví, Praha) ako korunný dôkaz o Kollárovom autorstve tejto anonymnej obrany a tiež zhrnutie problematiky určovania autorstva z pera Tatiany Ivantyšynovej. Ďalšie zásadné informácie k tejto problematike vo svojich už zmienených príspevkoch priniesli i Peter Macho a Peter Brang (keďže rozprava pôvodne vyšla vo švajčiarskom časopise).

Je milé, že väčšina cudzojazyčných príspevkov (hoci nie všetky) boli preložené do slovenčiny (niektoré zostali v nemčine). Prísnejšia redakcia tiež mohla eliminovať drobné pravopisné nedostatky.

V tejto podobe kolektívna monografia predstavila možno nie už najnovšie, no ešte stále jedny z posledných prístupov k celej škále aktivít Jána Kollára na dobrej vedeckej úrovni a posunula bádanie o pomyselný veľký kus v ústrety konečnému doplneniu bielych miest na mape života a diela tejto výnimočnej osobnosti nielen slovenských dejín.

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. Návrat k tézam nateraz poslednej kolektívnej monografie k osobe Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 254-258. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

Štúdie k jubileu Jána Kollára

HISTORIA NOVA 5

Katedra slovenských dejín
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Gondova ul. 2
P.O. Box 32
814 99 Bratislava

Editor: Peter Podolan

Redakčná úprava: Peter Podolan

Korektúry: Eva Benková, Dominik Blanár, Lukáš Krajčír, Ľudmila Maslíková,
Helena Markusková, Marek Púčík, Michal Zajden

Jazyková úprava anglických textov: Zuzana Orságová

Vydanie prvé; 2012; 270 s.

Pre Katedru slovenských dejín Filozofickej fakulty UK

vydal

STIMUL – Poradenské a vydavateľské centrum Filozofickej fakulty UK

Bratislava 2012

ISBN 978-80-8127-067-3

EAN 9788081270673